

TARSUS
ÜNİVERSİTESİ

T.C.

TARSUS ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

İŞLETME ANA BİLİM DALI

TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜ PİYASA YAPISI İLE MEVDUAT
BANKALARININ KÂRLILIKLARI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

GİZEM YALÇIN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TARSUS-2023

T.C.
TARSUS ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANA BİLİM DALI

**TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜ PİYASA YAPISI İLE MEVDUAT
BANKALARININ KÂRLİLİKLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ**

GİZEM YALÇIN

Danışman: Doç. Dr. Serkan ŞAHİN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TARSUS-2023

Tarsus Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürlüğüne;

Bu çalışma, jüri tarafından İşletme Ana Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan:

(Danışman)

Üye:

Üye:

Yukarıdaki Jüri kararı Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun .../.../2023 tarih ve/.....sayılı kararıyla onaylanmıştır.

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylarım.

.../.../2023

Prof. Dr. Osman Murat ÖZKENDİR

Enstitü Müdürü

NOT: Bu tezde kullanılan ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'ndaki hükümlere tabidir.

ETİK BEYANI

Tarsus Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde ve ortaya çıkan sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim. .. /.. /2023

İMZA

Gizem YALÇIN

ÖZET

TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜ PİYASA YAPISI İLE MEVDUAT BANKALARININ KÂRLILIKLARI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

GİZEM YALÇIN

Yüksek Lisans, İktisadi ve İdari Bilimler Ana Bilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Serkan ŞAHİN

Ağustos 2023, 85 sayfa

Kâr birçok işletme için olduğu gibi bankalar için de finansal performansları ve varlıklarını sürdürülebilmeleri açısından önemli bir kriterdir. Türkiye’de finansal sistem içindeki önemli payı ile ekonominin itici gücü konumunda olan bankaların karlılıkları bankacılık sektörünün yanı sıra finansal sistemin etkin ve verimli çalışması açısından da önem arz etmektedir. Bu noktada, bankaların kârlılığını etkileyen faktörlerin ortaya koyulması özellikle sektör temsilcileri, düzenleyici ve denetleyici kurumlar ve politika geliştiriciler açısından önemli görülmektedir. Bu tez çalışmasının amacı karlılık belirleyicilerinden birisi olarak kabul edilen ve rekabet düzeyinin bir göstergesi olarak ele alınan piyasa yapısı ile mevduat bankalarının karlılıkları arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Bu amaçla, gösterge değişken olan HHI (Hirschman-Herfindahl İndeksi) ile özkaynak kârlılığı arasındaki ilişki karlılık üzerinde etkili olan diğer faktörlerin de modele dâhil edilmesi ile panel veri analiz yöntemi kullanılarak incelenmiştir. Analiz sonuçları karlılık göstergesi olan özkaynak kârlılığı ile ilgili endeks arasında pozitif ve güçlü bir ilişki olduğunu göstermektedir. Bunun yanı sıra elde edilen diğer bulgular TÜFE (Tüketici Fiyat Endeksi), faiz oranı değişkenlerinin de karlılık üzerinde etkili olduğuna işaret etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Bankacılık Sektöründe Kârlılık, Kârlılığın Belirleyicileri, Piyasa Yapısı, Öz Sermaye kârlılığı, Panel Veri Analizi.

ABSTRACT

EXAMINATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN THE MARKET STRUCTURE OF THE TURKISH BANKING SECTOR AND THE PROFITABILITY OF DEPOSITS BANKS

GİZEM YALÇIN

Master of Science, Department of Economics and Administrative Sciences

Supervisor: Doç. Dr. Serkan ŞAHİN

August 2023, 85 pages

Profit is essential for banks, as it is for many businesses, in terms of their financial performance and sustainability of their existence. The profitability of banks, which are the driving force of the Turkish economy with their significant share in the financial system, is important for the effective and efficient functioning of the banking sector as well as the financial system. At this point, revealing the factors affecting the profitability of banks is especially crucial for sector representatives, regulatory and supervisory institutions and policy makers. The aim of this thesis is to examine the relationship between market structure, which is considered as one of the determinants of profitability and an indicator of the level of competition, and the profitability of deposit banks. For this purpose, the linkage between the indicator variable HHI (Hirschman-Herfindahl Index) and return on equity is examined by using panel data analysis method by including other factors that affect profitability in the model. The results of the analysis show that there is a positive and strong relationship between the return on equity, which is a profitability indicator, and the related index. In addition, other findings indicate that CPI (Consumer Price Index) and interest rate variables are also effective on profitability.

Key Words: Banking Sector Profitability, Determinants of Profitability, Market Structure, Return on Equity, Panel Data Analysis.

ÖNSÖZ

Fon açığı olan ile fon fazlası olan arasında köprü vazifesi gören bankacılık sektörü, ülke ekonomilerinde finansal sisteminin yapı taşı oluşturmaktadır. Bu nedenle, bankacılık sektörünün kârlılığı ekonomik sistemlerde son derece önemlidir. Bankacılık sektörünün kârlılığını etki eden önemli bir faktör ise bankacılık sisteminin içinde olduğu piyasa yapısıdır. Oligopolistik piyasa yapısına sahip olan Türk bankacılık sektöründe piyasa yapısı ile kârlılık arasında ilişkinin varlığı birçok çalışma ve araştırmaya konu olmuştur.

Bankacılık sektöründe kârlılığı belirleyen faktörlerin ele alındığı bu çalışmada, Türkiye’de faaliyet gösteren mevduat bankaları verileri ile panel veri analizini yöntemi kullanarak bir uygulama yapılmıştır. Analiz sonuçları beşinci bölümde ele alınmıştır. Çalışmanın gelecekte bu dönemlerde bu konuyla ilgilenen araştırmacılara yol göstermesi hedeflenmektedir.

Bu çalışmanın her aşamasında bana gösterdiği hoşgörü, sabır ve yardımlarından dolayı tez danışmanım Doç. Dr. Serkan ŞAHİN’ e teşekkürlerimi sunarım. Yüksek lisans eğitim sürecinde değerli bilgi ve tecrübeleriyle yol gösteren kıymetli hocam Prof. Dr. Nuri BALTACI, Prof. Dr. Oya KORKMAZ ve pozitif enerjisi ile her daim destek olan saygıdeğer hocam Prof. Dr. Zeynep HATUNOĞLU’ na teşekkürlerimi sunarım.

Son olarak hayatıma değer katan, beni her daim destekleyen, zor zamanlarımı kolaylaştıran, sağladıkları tüm olanaklar için değerli annem ve babama teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT.....	ii
ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER	iv
KISALTMALAR.....	vii
TABLolar LİSTESİ.....	viii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

BANKACILIK KAVRAM VE TARİHSEL GELİŞİMİ

1.1. Banka Tanımı	4
1.2. Bankaların Ana İşlevleri.....	4
1.2.1. Fon Aktarma İşlevi	4
1.2.2. Finansal Hizmet İşlevi	5
1.2.3. Banka Parası (Kaydi) Yaratma İşlevi.....	5
1.2.4. Ekonomi ve Maliye Politikalarına Yardım İşlevi	6
1.2.5. Etkin Kaynak Kullanma İşlevi	6
1.2.6. Gelir ve Servet Yayılmını Değıştirme İşlevi	6
1.2.7. Dış Ticareti Teşvik İşlevi.....	7
1.3. Türk Bankacılığının Kronolojik Gelişimi	7
1.3.1. Osmanlı Döneminde Bankacılık Faaliyetleri	8
1.3.2. Ulusal Bankalar Döneminde Bankacılık Faaliyetleri	8
1.3.3. Kamu Bankaları Döneminde Bankacılık Faaliyetleri.....	9
1.3.4. Özel Bankalar Döneminde Bankacılık Faaliyetleri.....	10
1.3.5. Planlama Dönemleri	10
1.3.6. Finansal Serbestleşme Döneminde Bankacılık Faaliyetleri	11

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK BANKACILIK SİSTEMİ VE MEVCUT DURUMU

2.1. Türk Bankacılık Sistemi Genel Yapısı	12
2.2. Türkiye’de Banka Sınıflandırılması.....	12
2.2.1. Sermaye Kaynaklarına Göre Bankalar	13
2.2.1.1. Kamu ve Özel Banka Sınıflandırması	13
2.2.1.2. Yerli Sermayeli ve Yabancı Sermayeli Banka Sınıflandırması.....	14
2.2.2. Faaliyet Amacına Göre Banka Sınıflandırması	15
2.2.2.1. Mevduat Bankacılığı Faaliyeti Yürüten Bankalar	15
2.2.2.2. Katılım Bankacılığı Faaliyeti Yürüten Bankalar	17
2.2.2.3. Kalkınma ve Yatırım Bankacılığı Faaliyeti Yürüten Bankalar	18
2.2.2.4. TMSF Bünyesindeki Bankalar.....	20
2.3. Türk Bankacılık Sistemi Düzenleyici ve Denetleyici Kurumlar.....	20
2.3.1. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK)	20
2.3.2. Türkiye Bankalar Birliği (TBB)	21
2.3.3. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB)	22
2.3.4. Sermaye Piyasası Kurumu (SPK).....	23
2.3.5. Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF).....	23
2.4. Bankacılık Sektörü Piyasa Yapısı.....	23
2.5. Türk Bankacılık Sektörünün Genel Yapısı.....	24
2.5.1. Aktif/Pasif Yapısı	25
2.5.2. Gelir Gider ve Karlılık Yapısı.....	26

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜ KARLILIK BELİRLEYİCİLERİ

3.1. Bankacılık Sektöründe Karlılığın Belirleyicileri	28
3.1.1. Bankacılık Sektöründe Karlılık Üzerinde Etkili Olan İçsel Faktörler.....	29
3.1.2. Bankacılık Sektöründe Karlılık Üzerinde Etkili Olan Dışsal Faktörler	32
3.1.3. Bankacılık Sektöründe Karlılık Üzerinde Etkili Olan Diğer Faktörler.....	35

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

LİTERATÜR TARAMASI

4.1. Bankacılık Sektöründe Karlılığı Etkileyen Faktörler Üzerine Yapılan Ulusal Araştırmalar.....	37
4.2. Bankacılık Sektöründe Karlılığı Etkileyen Faktörler Üzerine Yapılan Uluslararası Araştırmalar.....	42

BEŞİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMA KONUSU VE ÖNEMİ

5.1. Araştırmanın Amacı ve Kapsamı	45
5.2. Araştırmanın Veri Seti	45
5.3. Araştırmada Kullanılan Değişkenler	47
5.3.1. Bağımlı Değişken (Özkaynak Karlılığı).....	47
5.3.2. Mevduatlar.....	48
5.3.3. TÜFE (Tüketici Fiyat Endeksi)	48
5.3.4. Faiz	49
5.3.5. GSYH (Gayri Safi Yurtiçi Hasıla).....	50
5.3.6. Herfindalh-Hirschman Endeksi (HHI)	50
5.4. Araştırma Modeli	51
5.4.1. Panel Veri Analizi	51
5.4.2. Sabit Etkiler Modeli (Fixed Effect Model).....	52
5.4.3. Tesadüfi Etkiler Modeli (Random Effect Model).....	52
5.5. Analiz ve Bulgular.....	54
SONUÇ ve ÖNERİLER	57
KAYNAKÇA	60

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
A.Ş	: Anonim Şirket
BDDK	: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
GSYH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
HBK	: Hisse Başı Kârlılık
HHI	: Herfindahl-Hirschman Endeksi
TBB	: Türkiye Bankalar Birliği
TCMB	: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TÜFE	: Tüketici Fiyat Endeksi
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
SPK	: Sermaye Piyasası Kurumu
ROA	: Aktif Kârlılık Oranı
ROE	: Özkaynak Kârlılığı
TMSF	: Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
T.A.Ş	: Türk Anonim Şirketi
T.A.O	: Türk Anonim Ortaklığı
MASAK	: Mali Suçları Araştırma Kurulu
KAP	: Kamu Aydınlatma Platformu
L.T.D	: Limited Şirketi
a.g.i.s	: Adı geçen internet sitesi

TABLolar LİSTESİ

Tablo 2.1. 31/12/2020 Tarihi İtibariyle Türkiye’de Faaliyet Gösteren Mevduat Bankaları ve Öz Sermayeleri.....	17
Tablo 2.2. Türkiye’de Faaliyet Gösteren Katılım Bankalarının Kuruluş Yılları ve Öz Sermayeleri.....	18
Tablo 2.3. Türkiye’de Faaliyet Gösteren Kalkınma/Yatırım Bankalarının Kuruluş Yılları ve Öz Sermayeleri.....	20
Tablo 2. 4. Türkiye’de Faaliyet Gösteren TMSF Bünyesindeki Bankaların Kuruluş Yılları ve Öz Sermayeleri.....	21
Tablo 2.5. 31/12/2022 Tarihi İtibariyle Büyüklüklerine Göre İlk 10 Banka Sıralaması (Milyon TL)	27
Tablo 2.6. 31/12/2022 Tarihi İtibariye Aktif Büyüklüklerine Göre İlk 10 Banka Kâr/Zarar Bilgileri.....	28
Tablo 5.1. Çalışmada Verilerinden Faydalanılan Mevduat Bankaları.....	48
Tablo 5.2. Tanımlayıcı İstatistikler.....	48
Tablo 5.3. Çalışmada Kullanılan Değişkenler ve Kaynakları.....	53
Tablo 5.4. Korelasyon Matrisi.....	55
Tablo 5.5. Analiz Bulguları.....	56

GİRİŞ

Banka ve bankacılık kavramı her ülkede olduğu gibi ülkemizde de önemli bir yere sahiptir. Tarih boyunca çeşitli aşamalardan geçmiş ve tarihsel süreç içinde banka ve bankacılığın birçok tanımı yapılmıştır. Buna göre, bankalar, mevduat adı altında halktan topladıkları paraları talep edenlere kredi olarak veren kurumlar olarak tanımlanabilir (Yıldırım,2020: 75).

Bankalar, finansmanı fazla olan birimlerden, finansman açığı olan birimlere ihtiyaç ve talep doğrultusunda kaynak aktarımını gerçekleştirirken aracılık görevini üstlenmektedir. Bu görevi yerine getirirken kâr maksimizasyonu temel hedefleri arasındadır. Günümüzdeki teknolojik yenilikler ve bankacılık sektörünün küreselleşme süreci bazı riskleri de beraberinde getirmektedir. Bu riskler karşısında kârlılıklarının devamlılığı ve artırımı için daha verimli bir şekilde karar alınması bankaların bir diğer hedefi olmaktadır (Gülhan,2009:1).

Finansal sistem içerisinde görece olarak en fazla paya ve öneme sahip kurumlar arasında yer alan bankalar, reel sektöre finansman sağlamaktadır. Finansal sistemin sorunsuz şekilde işleyebilmesi ve bankaların varlığını sürdürmesi kârlılık oranını maksimize etmesine bağlıdır. Bu nedenle bankacılık sektörünün güçlü yapıda olması ve faaliyetlerinin devamlılığı için diğer ekonomik birimlerde olduğu gibi kar elde etmesi gerekmektedir (Yaman,2021:78).

Tam rekabet şartları altında olan piyasalarda yoğun rekabet ve normal kârların varlığı teorik olarak ifade edilse de monopol ya da monopollü rekabet piyasalarında sektör kârları önemli ölçüde artmaktadır. Türk bankacılık sektörü piyasa yapısı ise oligopol piyasa tanımına uymakta olup banka sayısı az ve birbirine etki edebilecek düzeydedir. Oligopol seviyesini ise yoğunlaşma endeksleri ile ölçerek piyasa yoğunluğu hakkında bilgi edinilebilmektedir. Daha açık bir şekilde ifade edilirse piyasa yoğunlaşması, piyasanın belli büyüklükteki firmalar tarafından kontrol edilmesi olarak tanımlanabilir (Süslü ve Baydur, 1999:153).

Piyasadaki yoğunlaşmanın firmalar arasındaki işbirliği maliyetini düşürmesi, firmalar arasında anlaşma yapılmasını teşvik etmesini ve bu yolla daha yüksek fiyatlar belirleyerek normalüstü kârlar elde etmesini sağlayabilmektedir. Yoğunlaşmanın artması ile firmaların piyasa gücü artmakta ve firmalar arası anlaşma maliyetleri düşmektedir. Firmaların sattıkları ürünlerin fiyatlarında meydana gelen yükselmeler aşırı kara neden olduğu için piyasada tekelci yapı söz konusu olmaktadır. Yoğunlaşma ile kârlılık arasında

doğrusal yani pozitif bir ilişkiden söz etmek mümkünken firmaların rekabetten uzaklaşması ile yoğunlaşma ve firma performansı arasında ters yönlü yani negatif bir ilişki söz konusudur (Bain,1951:Akt. Özcan ve Çiftçi,2015:3).

Etkin yapı hipotezinde ise, piyasa yoğunlaşmasının tesadüfen olmadığı, piyasadaki öncü firmaların yüksek etkinliklerinin bir sonucu olarak ortaya çıktığı görüşü savunulmaktadır. Firma performansının yüksek olması sonucunda piyasanın kendiliğinden yoğunlaşması ile, etkin yapı hipotezinin savunduğu görüşe göre firmanın etkin ve verimli çalışması ile piyasadaki payının yükselmesi ve bu durumunda piyasanın yoğunlaşmasına sebep olması yönündedir. Politika ve yatırımcıların daha doğru kararlar verebilmesi adına piyasadaki firmaların elde ettikleri kârların, yoğunlaşmadan kaynaklı mı yoksa etkinlikten mi kaynaklandığı sorunun doğru yanıtını bulabilmeleri politika ve yatırımcıları yatırımlarını etkin kullanmaları doğrultusunda ekonomide başarıya ulaşmaları için bir rota oluşturabilecektir. Özetlemek gerekirse kârlılık ve yoğunlaşma arasındaki ilişkinin yüksek etkinliğin bir sonucu olduğu yüksek piyasa yapısı ve buna bağlı olarak piyasada yoğunlaşma oranının arttığı yönündedir (Demsetz,1973: Akt: Çelik ve Kaplan,2010:11-12).

Türk bankacılık sektöründe 2000-2009 yılları arasında yaşanan bankacılık ve küresel ekonomik krizin ardından önemli yapısal değişimler gerçekleştirilmiştir. Türkiye’de bankacılık sektöründe Şubat 2001 krizinin ardından alınan kararlar ve uygulanan politikalar ile önemli bir sürece başlanıldığını ve yeniden yapılandırılan bankacılık sektörünün genel olarak yoğunlaşma ve kârlılık oranlarının pozitif yönlü geliştiği (Coşkun vd., 2012) ifade edilmektedir.

Türkiye’de faaliyette bulunan bankaların kâr marjlarını etkileyen faktörlerin ve rekabet düzeyi göstergesi ile kâr marjı göstergesi arasındaki ilişkinin tespiti amacıyla, 2006-2020 yılları arasındaki veriler kullanılarak “Panel Veri Analiz Yöntemi” ile yapılan bu tez çalışmasında, rekabet düzeyi göstergesi olarak alınan HHI (Hirschman-Herfindahl İndeksi) ile kâr marjı göstergesi olarak alınan ROE (Return on Equity) arasında ki ilişki incelenmiştir. Söz konusu ilişkiyi incelemek amacıyla kontrol değişkenleri olarak çeşitli makro ekonomik değişkenler araştırma modeline dâhil edilmiştir. Bu kapsamda TÜFE (Tüketici Fiyat Endeksi), GSYH (Gayri Safi Yurtiçi Hasıla), mevduatlar ve faiz olarak belirlenen kontrol değişkenleri söz konusu ilişkinin incelenmesinde ele alınmıştır.

Bankaların karlılığını etkileyen faktörlere ilişkin yapılan birçok akademik çalışma ulusal ve uluslararası alanda farklı dönemleri ve yöntemleri içermektedir. Fakat bu konu üzerine Türkiye’de 2006-2020 dönemine ilişkin herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Bu nedenle, piyasa yapısını ifade eden yoğunlaşma endeksi ile karlılık arasındaki ilişkinin varlığı ve bu konuda Türkçe literatürün azlığı çalışmanın özgün yanını ifade etmektedir. Bu çalışmada yer alan bulguların güncel bankacılık literatürüne katkı sağlaması amaçlanmaktadır.

Çalışma beş bölüm kapsamındadır. Birinci bölümünde, bankacılık kavramı ve bankacılığın tarihsel gelişimi incelenmiştir. Bankanın çeşitli tanımları ve temel fonksiyonları üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde, Türk bankacılık sisteminin genel özellikleri açıklanmış, Türkiye'deki banka çeşitleri sınıflandırılmış, Türk bankacılık sisteminin düzenleyici ve denetleyici kurumları özetlenmiş, bankacılık sektörünün genel yapısı ve piyasa yapısı üzerinde durulmuştur. Üçüncü bölümde, bankacılık kârlılığını etkileyen içsel (mikro) ve dışsal (makro) belirleyicileri incelenmektedir. Dördüncü bölümde, literatürde yer alan bankacılık karlılığını etkileyen faktörlere, yoğunlaşma ve karlılık ilişkisi ile ilgili yapılan çalışmaların bir kısmına, araştırmacılara yol göstermesi açısından yer almaktadır. Son bölümde araştırmanın amacı, veri seti, araştırma modeli ve değişkenlerin tanımları, sonuçlar ve öneriler yer almaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

BANKACILIK KAVRAM VE TARİHSEL GELİŞİMİ

Çalışmanın bu bölümünde bankanın çeşitli tanımlarına, bankacılık faaliyetlerine ve bankacılığın tarihsel süreçteki gelişimine yer verilmiştir.

1.1. Banka Tanımı

Banka genel olarak fon sahibi olan kişilerin ellerindeki fonların daha fazla fon ihtiyacı olan kişilere ulaştırabilen, belirli ağlara sahip kurumsal yapılara verilen isimdir. Bankalar bu aracılık faaliyetlerini belirli marjlar ile yaparak sürekliliklerini sağlamaktadır (Delikanlı, 2018: 27). Bir başka tanıma göre banka, para, kredi ve sermaye konularını kapsayan çeşitli işlemlere aracılık eden ve düzenleyen, özel ya da kamusal kişiler ile işletmelerin ihtiyaçları olan faaliyetleri karşılama hizmeti sunan bir ekonomik birimdir (Alıyeva,2016:238).

1.2. Bankaların Ana İşlevleri

Bankaların işleyişine bakıldığında geniş bir yelpazede işlevleri olduğu ancak temel olarak belli başlı özellikleri üzerinde durulduğu görülmektedir. Bu özellikler ise belli başlı fonksiyonlar olarak ifade edilebilmektedir. Bankacılık sisteminin en önemli fonksiyonu fazla fonları toplama ve aktarma, finansal hizmet, banka parası yaratma, ekonomi ve maliye politikalarına yardım, kaynakların etkin kullanımını sağlama, gelir ve servetin dağılımını etkileme, dış ticareti ve ihracata destek olmak olarak ifade edilebilmektedir (MASAK,2020:4). Tez çalışmasının bu bölümünde söz konusu fonksiyonlar ayrı birer başlık olarak ele alınmıştır.

1.2.1. Fon Aktarma İşlevi

Banka tanımında da bahsedildiği üzere bu kurumların en önemli işlevlerinden birisi finansal piyasalarda fazla fonların ya da tasarrufların toplanarak yine sistem içerisinde fon ya da finansal aktiflere ihtiyaç duyan kurumlara, kişilere ya da kamu kurumlarına aktarmalarıdır. Bankalar bu aracılık fonksiyonunu yerine getirirken belirli gelirler elde etmekte ve yine belirli giderlere katlanmak durumunda kalmaktadırlar. Aracılık işlevleri sonucunda ortaya çıkan pozitif fark ise banka gelirlerini oluşturan önemli bir kalem olmaktadır. Bankalar bu işlevleri sayesinde atıl fonların iktisadi açıdan en verimli ve faydalı şekilde kullanımına aracılık ederek kaynakların etkin kullanımını da

sağlamış olmaktadır. Sistemin sağlıklı bir şekilde işleyebilmesi için ise geri ödemesini zamanında ve eksiksiz olarak gerçekleştirebilecek kişi ya da kurumlara bu fonları kullandırmayı tercih etmektedirler (Yazıcı,2018:48).

1.2.2. Finansal Hizmet İşlevi

Bankalar temel işlevlerinin yanı sıra, çeşitli hizmet ürünlerini de geliştirmekte ve müşterilerine sunmaktadır. Bu hizmet ürünlerini havale, çek, iç ve dış ticaret işlemlerine aracılık, fatura, vergi, harçların tahsilatı gibi hizmetleri sayabiliriz. Finansal pazarlar içinde önemli bir hacme sahip olan bankalar, müşterilerin gelişen teknolojiye kolay entegre olması ile birlikte maksimum getiriye sağlayabilmek için yeni teknolojilerden en üst düzeyde yararlanmaya başlamış ve hizmet alanlarını genişletmişlerdir (Özkan,2003:73).

1.2.3. Banka Parası (Kaydi) Yaratma İşlevi

Gelişen teknoloji sayesinde kişiler cüzdanlarında para bulundurma talepleri ciddi şekilde düşmüş ve nakit para olmadan işlem yapabilme kolaylığı sayesinde banka hesaplarından bu ihtiyaçlarını karşılamaya başlamışlardır. Bu durumda ise bankacılık sistemi elindeki nakit paralara bağlı olarak bir harcama gücü yaratacak sistem olan kaydi para sistemi üzerinden mevcut nakit paralardan daha fazla bir harcama gücü yaratacak sistemi oluşturmuşlardır (Yazıcı,2018:48).

Kaydi paranın bir diğer ismi ise banka parası olarak geçmektedir. Sistemin temel işleyişi ise banka hesaplarına yatan mevduatların belirli kısmını zorunlu karşılık olarak merkez bankası hesaplarına yapmaktadır. Bu oran mevduat munzam karşılık oranı kadar olmaktadır. Banka mevduatın geri kalanı üstünden ise kredi verme işlemini gerçekleştirmektedir. Paranın nakit olarak çıkmadığı varsayımı ile ya da banka kredi verme şartı olarak kendi bankasında hesap açma ve krediyi bu hesaba yatırma varsayımı ile birlikte sistem işlemektedir. Banka verdiği krediyi yeni hesaba müşteri adına yatırmakta ve banka yeni bir mevduat kabul etmiş gibi işlemlerini yerine getirmektedir. Bu işlemler sayesinde banka para yaratma sürecini devam ettirmektedir. Bir bankanın ne kadar kaydi para yaratabileceği kaydi para çarpanı yardımı ile hesaplanabilmektedir. Kaydi para çarpanı aşağıdaki şekilde ifade edilmektedir (Yalta,2020:72):

$$\Delta D = \Delta R \cdot \frac{1}{rd}$$

Denklemden ΔD vadesiz mevduat oranlarındaki değişimi ifade ederken ΔR rezerv değişiklik oranını, rd ise denklemden zorunlu karşılık oranını ifade etmektedir.

1.2.4. Ekonomi ve Maliye Politikalarına Yardım İşlevi

Finansal piyasalar içerisinde önemli bir konumda olan bankalar, ekonomide paranın aktarımını sağlarken devletin ekonomi ve maliye politikalarını gerçekleştirmesine de katkıda bulunur. Hükümetler, Merkez Bankası aracılığıyla farklı araçlar kullanarak politikalar geliştirir ve bankalar bu politikaların gerçekleşmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Gelir dağılımı, istihdam, enflasyon, vergi gelirlerinin denetimi, cari harcamalar, yatırım harcamaları, para ve kredilerin dağılımı gibi konularda bankaların üstlendikleri görev ekonomi ve maliye politikalarının yerine getirilmesi açısından son derece önemlidir (Bozkurt ve Göğül,2010:29).

1.2.5. Etkin Kaynak Kullanma İşlevi

Son yıllarda birçok sektörde olduğu gibi bankacılık sektöründe de artan rekabet ortamı, bankaları kaynaklarını en etkili ve verimli şekilde kullanmaya yönlendirmektedir. Bankacılık sektörü kaynak dağılımını belirleyen bir görev üstlendiği için alınan stratejik kararlar ülke ekonomisine de doğrudan etki etmektedir (Yaşa,2008:2). Bu açıdan bankalar topladıkları kaynaklarını, ekonominin fon ihtiyacı olan alanlara aktararak, fon kaynaklarının etkin kullanımına ve yeniden toplanmasına aracılık fonksiyonunu yerine getirmektedirler. Atıl fonlar hem fon sahipleri için bir etkin kaynak kullanımı ifade ederken diğer taraftan da fon ihtiyacı olan kesimlere çok önemli katkılar sağlamaktadır (MASAK,2020, a.g.i.s).

1.2.6. Gelir ve Servet Yayılmını Değiştirme İşlevi

Bankalar gelir ve servet yayılımına etki edebilmek için öncelikli olarak iktisadi anlamda geri kalmış bölgelere uygun faizli kredi imkânı sunmaktadırlar. Geri kalmış bu bölgelerdeki kesimin yatırımlar sonrasında yeni iş alanlarının oluşmasıyla istihdamın artışına ve milli gelir içerisinde pay almalarına destek olmaktadır. Faiz oranlarında meydana gelen artışlarda bireyler nakit varlıklarını bankalara yatırarak daha fazla gelir sağlamaktadırlar. Mevduatı olmayan bireyler ise temel ihtiyaçlarını karşılayamadığı için kredi talebinde bulunacak ve artan faizden dolayı bankalara daha fazla ücret ödemek zorunda kalacaklardır. Sonuç olarak ellerinde mevduatı olan kişiler gelirlerini arttırırken diğer yandan yüksek faizli kredi çeken bireyler gelirlerini reel olarak azaltmaktadır ve gelecekteki kazançlarının bir kısmını yine bankaya ödemek durumundadır (Çiçek,2019:8).

1.2.7. Dış Ticareti Teşvik İşlevi

Bankalar, ulusal ve uluslararası ticarete peşin ödeme, akreditif, forfaiting, alıcı firma prefinansmanı gibi sahip oldukları finansal sistemler sayesinde ithalat ve ihracatçı şirketlerin işlemlerinin hızlı ve daha güvenilir bir şekilde yapılmasına aracılık eder. Üstlenmiş oldukları ödeme ve kredilendirme sistemleri ile ulusal ve uluslararası ticareti işlemlerin gelişmesine katkı sağlamaktadır (Ayanoglu,2013:5).

1.3. Türk Bankacılığının Kronolojik Gelişimi

Bankacılık faaliyetleri paranın kullanıma girmediği ilk çağlara kadar uzanan bir geçmişe sahiptir. Tarihsel süreçte para olarak kabul edilen nesnelere üç temel özelliği; değişim aracı, hesap birimi ve değer saklama aracı olmasıdır (Çağlarımak Uslu,2014:3). Bankacılık tarihsel süreç içerisinde, işlev ve tanım olarak birçok gelişim sergilemiştir. Fakat bu tanımlar ve işlevler değişip gelişse de temelde fon arz edenler ile fon talep edenlerin karşılaştığı piyasalar olma özelliğini her zaman korumuştur. Süreç paranın kullanımının başlamadığı dönemlerde takas ya da senetler aracı ile yapılmaktaydı (Bozdemir,2007:3).

Türklerin bankacılık sektörünü benimsemesi hem örf adet hem de dini sebeplerin etkisi ile diğer ülke ve toplumlara kıyasla daha geç olmuştur. M.Ö. 3500 yıllarında ilk banka olarak bilinen “Maket” Mezopotamya Uruk’ta kurulmuştur. Çiftçi harman zamanı ödemek sözü ile Maket sahiplerinden ihtiyaç duydukları hammadde ve teçhizat ödünç almıştır (Sümer,2016:2). Osmanlıda para piyasaların çok fazla gelişim göstermediği görülmektedir. Özellikle para ve ticaretin gayrimüslimlerin elinde olduğu bilinmektedir. Müslüman halk ise daha çok tarım ve askerlik gibi alanlarda faaliyet göstermekte ve diğer sektörlerle fazla ilgi göstermemektedirler (Dumrul ve Dumrul, 2014:155).

Osmanlıda bankacılık 1800’lü yılların ikinci yarısında gelişmeye başlamıştır. Banka ve merkez bankası görevini birçok kurum yerine getirmiştir. Bu kurumlar bankerler, sarraflar, bedestenler, loncalar ve vakıflar gibi kurumlardan oluşmaktadır. Bu kurumların ve bankacılık sektörünün gelişiminde özellikle Osmanlı İmparatorluğunda yaşanan bütçe açıkları etkili olmuştur. Bu açıkların kapatılması ve devletin borçlanma ihtiyacının karşılanmasında özellikle galata bankerleri olarak isimlendirilen bankerlerin faaliyetlerini geliştirmiştir. Ermeni, Rum ve Yahudi esnafların devlete ve tüccarlara borç vermesi ile galata bankerleri ve bankacılık faaliyetleri gelişmiştir (Kaya ve Çöllü,2020:4).

Cumhuriyetin ilanı ile milli bankacılık ve merkez bankacılığın gelişimi özellikle milli sanayi hamlesinin desteklenmesi için çok önem arz etmektedir. Cumhuriyetin ilanı ile özel ve kamu sermayeli bankaların kurulduğu görülmektedir. Özellikle paranın basımı ve kontrolü için milli bir merkez bankası ihtiyacının ortaya çıkması Merkez Bankası kuruluşunda önemli bir etken olmaktadır. Günümüzde bankalar faiz ile para alıp veren, yurt içi ve yurt dışı ödemelerde aracı olan, kredi veren, iskonto, kambiyo işlemleri yapan ve diğer ekonomik faaliyetleri ile oldukça önemli bir konumdadır (Yazıcı,2018:2).

1.3.1. Osmanlı Döneminde Bankacılık Faaliyetleri

Osmanlılarda ilk bankacılık faaliyetlerini 19. Yüzyılda görebilmekteyiz. 19. Yüzyıla kadar geçen sürede ise modern anlamda bankacılık söz konusu değildir. Osmanlı Devleti'nde finansal piyasaları günümüz anlamında yöneten ve yönlendiren tek bir kurumdan bahsedilmemektedir. Finansal piyasalardaki para arzının kontrol edilmesi, kıymetli madenlerin alım satım ve yönetimi, iç borç dış borç ödeme ve yönetimi gibi konuları birçok kurum, vakıf ve bedestenler gibi yapılar gerçekleştirmektedir. İhtiyaç duyulan finansman her bir dönemin kendine özgü yöntemleri ve kuruluşları ile çözümlenmiştir (Uluyol,2019:19). Osmanlı döneminde kurulan yabancı bankalar çok geniş yetki ile ilk bankacılık örneği ve bankacılık sektörünün kuruluşuna etki etmiştir. Bankacılık faaliyetleri dışında özellikle bankalar geldikleri ülkeler ile Osmanlı İmparatorluğu arasında ticarete de aracılık etmişler ve alt yapı yatırımların finansmanında etkin rol almışlardır (Tokgöz,2009:24).

Osmanlı döneminde yerli sermaye ile kurulan bankalar Ziraat Bankası ve Emniyet Sadığı olarak ön plana çıkmaktadır. Ziraat bankası kurulmadan önce ise temelde tarım sektörünün desteklenmesi amacı ile kurulan Memleket ve Menafi Sandıkları bu bankanın kuruluşuna temel teşkil etmektedir. Bu sandıklar daha sonra Ziraat Bankasına devredilerek bankanın kuruluşu gerçekleştirilmiştir. Temel çalışma konusu olarak ise tarım sektörünün gelişimi ve desteklenmesi olarak belirlenmiş ve bu alanda çalışmalarını gerçekleştirmiştir. 1916 yılında çiftçilere destek olmak ve temelde stratejik sektör olarak görülen tarım sektörünün gelişimini desteklemek hedefi ile Ziraat Bankası kurulmuştur (Ziraat Bankası, a,g,i,s).

1.3.2. Ulusal Bankalar Döneminde Bankacılık Faaliyetleri

Cumhuriyetin ilanı ile ulusal sektörlerin oluşturulması ön plana çıkmıştır. İzmir İktisat kongresinde ulusal kalkınmanın ulusal bankalar öncülüğünde olacağı prensibinin benimsenmesi bankacılık ve para sermaye piyasalarının oluşumunu sağlamıştır. Özellikle

tarıma dayalı bir ekonomide köylü kesimin sermaye piyasalarına katılması çok önem arz etmektedir. Köylü üretici kesimin sermaye piyasalarına katılımı ile hem ülkenin ihtiyaç duyduğu tasarruflara sahip olunacak, hem de ekonomik kalkınma için istikrarlı bir finansman kaynağına sahip olunacaktır (Bozoklu, 2003:275).

1929 krizi dünyayı çok ciddi şekilde etkiler iken bu süreçte kamu eli ile ulusal bankaların kurulması fikri ekonomi için bir zorunluluk olmuştur. İzmir iktisat kongresinde özel teşebbüslerin öncülüğünde bir kalkınma modeli benimsense de büyük buhran bu imkânı birçok ekonomi gibi yeni cumhuriyetin de elinden almış ve kamu öncülüğünde büyüme ve kalkınma prensipleri benimsenmiştir (Bozoklu,2003:269-302).

11 Haziran 1930 tarihinde 15 milyon TL sermaye ile kurulan Merkez Bankası Cumhuriyet dönemi bankacılık sektörünün önemli bir gelişmesidir. Merkez Bankası, 1715 sayılı Kuruluş Kanunu'na göre para basmak, paranın değerini korumak, ekonominin genel likiditesini düzenlemek ve bankalara borç para vermek gibi önemli görevleri yerine getirir. 1923-1932 yılları arasında 27 yerel banka mevcut olup ülkenin dışa açık olması, gümrüklerde yetersiz denetim gibi sebeplerden ise yabancı banka sayılarında artış meydana gelmiştir (Hazar ve Babuşcu,2019:12).

1.3.3. Kamu Bankaları Döneminde Bankacılık Faaliyetleri

1929 krizi özel sektör öncülüğünde kalkınma modeli yerine kamu öncülüğünde kalkınma modelini ön plana çıkarmıştır. Kalkınma ve büyüme hedefi olan genç Türkiye Cumhuriyeti para ve sermaye piyasalarında kamu bankaları ile varlığını göstermiştir. Kamu bankalarının en önemli özelliklerinden biri ise güçlü sermaye yapıları ve geniş şubeleri ile kurulmuş kurumlar olmalarıdır. İlk sanayi planının 1934 yılında yürürlüğe girmesi ile birlikte kamu iktisadi teşekküllerinin kurulması ve gelişiminde kamu bankaları çok önemli görevler üstlenmişlerdir. 1933 yılında Sümerbank kurulmuştur. Sümerbank'ın temel amacı (Yetiz,2016:111);

- Ülkedeki yerli hammadde ile üretilen ve iç talebin karşılanamamış olan ürünlerin üretimi,
- Hammadde olarak gönderilen mallara katma değer katılması,
- Hammaddesi ülkede olan fakat işleme kapasitesi olmayan ürünlerin yurt içinde üretilmesi mümkün olan malları yurt içinde üretecek tesislerin yapımı,
- Yurt dışında ithal edilen malların, hammadde ithal edilerek yurt içinde üretilmesi mümkün olan malların imalatının yurt içinde yapılmasıdır.

Bu maddelere göz önüne alındığında Sümerbank ülkedeki yatırımların desteklenmesi ve nitelikli elemanlar yetiştirilmesine zemin hazırlayan sektörlerin desteklenmesi temel amaçlarını benimsemiştir (Atatürk Ansiklopedisi, a.g.i.s.). Sümerbank tekstil sanayisi ile bankacılık faaliyetlerini aynı anda yürüterek dünyada da bir ilk olma özelliği göstermektedir.

1935 yılında kurulan Etibank ise temelde amacı ülkedeki madenlerin ekonomiye kazandırılması ve hammadde kaynaklarının ülkenin ihtiyaçları ve büyüme amacı ile değerlendirilmesi olarak ifade edilmiştir. Denizbank ise 1937 yılında kurulmuştur. Devletçilik ilkesi gereği kurulan kurumlardan biri olan Denizbank özellikle yeni gelişen ve kalkınma yolunda olan bir ekonomideki deniz ulaşım ve taşımacılık ile ilgili hemen her konuda çalışmak ve bu sektördeki kuruluşlara destek vermek amacı ile kurulmuştur (Atatürk Ansiklopedisi, a.g.i.s.). Bu dönemde kurulan bir diğer banka ise İller Bankasıdır. İller Bankası temel faaliyet alanı ise illerin ihtiyaç duyduğu altyapı yatırımları, elektrik, su, doğalgaz gibi altyapı hizmetlerinin finansmanın sağlanmasını hedeflenmiştir (Uçarkaya,2006:66).

1.3.4. Özel Bankalar Döneminde Bankacılık Faaliyetleri

Özellikle liberalleşme politikaları ve küresel entegrasyon faaliyetlerinin başladığı bu dönemde ülkenin kalkınma hamlesi ile birlikte büyüme ve gelişmenin olduğu dönemdir. Bu dönemde milli sanayinin gelişmesi beraberinde büyüme ve kalkınmayı getirmiştir. Büyüme ile birlikte artan gelir ise finansman ihtiyacını da arttırmıştır. Sanayideki gelişme, köyden kente göçleri başlatmış ve şehirleşmenin de büyümesinin önü açılmıştır. Bu gelişmeler beraberinde bankacılık sektöründeki kar oranlarının artmasını sağlamıştır (Balcı ve Yeşilkaya,2021:24). Bu kar marjlarındaki artış kredi ihtiyacının artmasına sebep olmuş ve özel bankalarında kuruluşlarını hızlandırmıştır.

Bu dönemde Yapı Kredi Bankası, Pamukbank, Akbank, Garanti Bankası, Demirbank ve Türkiye Kalkınma ve Sınai Bankası kurulmuştur. Bu dönemde kambiyo denetiminin olması, faizler ve komisyonların devlet tarafından tespit edilmesi nedeniyle bankalar piyasada var olabilmek ve varlıklarını sürdürebilmek için mevduat toplama ve şube açma politikalarını ön plana çıkarmışlardır (Yetiz,2016:111).

1.3.5. Planlama Dönemleri

1963 yılında uygulamaya başlayan planlı kalkınma dönemi, kalkınma planlarının yapıldığı ve kamu sektörü için planlardaki uygulamaların zorunlu, özel sektör için yol gösterici olduğu ekonomik büyüme yöntemidir. Cumhuriyetin kurulduğu dönemdeki

liberal kalkınma anlayışı, özel sektörün çok zayıf ve yetersiz oluşu, 1929 yılında tüm dünyayı etkileyen küresel bir krizin yaşanması nedeni ile hayata geçememiş ve kamu öncülüğünde kalkınma modeli benimsenmiştir (Takım,2011:155).

Planlı dönemdeki uygulamalar sadece tarım ve sanayi sektörünü değil para banka ve finansal piyasaları da etkilemiştir. 1960' yıllarında başında birçok bankanın ciddi finansal sorunlar yaşaması ve iflas etmesi, planlı kalkınma döneminde bu sektöre de ciddi önem verilmesine neden olmuştur. Bankaların iflaslarının engellenmesi ve finansal piyasalarda istikrar sağlanabilmesi için bankacılık alanında ciddi düzenlemeler yapılmış, teşvikler verilmiştir. Bu amaçla yeni bankalar kurulmasına izin verilmiş, finansal yapılarını güçlendirmesi ve küçük ölçekli bankaların birleştirilmesi için gayret gösterilmiştir (TBB,2008, a.g.i.s).

Planlı dönemde kurulan kalkınma bankaları T.C. Turizm Bankası, Sınai Yatırım ve Kredi Bankası, Devlet Yatırım Bankası, Türkiye Maden Bankası ile Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası'dır. Bu dönemin ticaret bankaları ise Amerikan-Türk Dış Ticaret Bankası ve Arap-Türk Bankası'dır (Kandemir,2007:51).

1.3.6. Finansal Serbestleşme Döneminde Bankacılık Faaliyetleri

1980 yılından 2001 yılında meydana gelen ekonomik krize kadar geçen süre boyunca, Türkiye ekonomisi ve finansal sektörde büyük dalgalanmalar yaşanmıştır. 1980 yılına kadar kısıtlı finansal hizmet ile devlet denetimi altında olan bankacılık sektörünün ilk ekonomik liberalizasyon adımı 24 Ocak 1980 kararları ile atılmıştır. Bu liberalleşme adımları ile yaşanan krizler ve denetim eksiklerinin giderilmesi gündemde yer almıştır (Uluyol,2019:80).

1982 yılında çıkarılan Sermaye Piyasası Kanunu, sermaye piyasası araçlarının kullanımı yasallaştırılmıştır. 1986 yılında İstanbul Menkul Kıymetler Borsası faaliyete geçmiş ve aynı yıl içerisinde Para Piyasasının kurulması ile bankacılık sisteminde kaynakların verimli kullanımı hedeflenmiştir. Sistem likidite sorununu çözmek amaçlı nakit fazlası olan banka ile nakit ihtiyacı olan bankalar arasında bir köprü oluşturmuştur (Yetiz,2016:113). 1990'lı yıllara gelindiğinde ise bankacılık sektörü yüksek faiz ve yüksek enflasyon gibi birçok riskle mücadele etmiştir. 5 Nisan 1994'te alınan kararlar ile enflasyonun düşürülmesi, ekonomik dengelerin düzeltilmesi amaçlansa da bu kararlar uzun vadede yetersiz kalmış ve Türkiye ekonomisi 2000-2001 yıllarında yeniden bir kriz ile mücadele etmek zorunda kalmıştır (Ündücü,2019:31).

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK BANKACILIK SİSTEMİ VE MEVCUT DURUMU

Bu bölümde Türkiye'deki bankacılık sistemi özetlenmiş, Türkiye'de faaliyet gösteren Kamu/Özel, Yerli/Yabancı, Mevduat, Katılım, Kalkınma ve Yatırım bankaları özetlenmiştir.

2.1. Türk Bankacılık Sistemi Genel Yapısı

Türk bankacılık sektörü finansal piyasalar ve ülke ekonomileri için büyük önem arz etmektedir. Ekonomik yapı durumuna göre finansal piyasalar kavramı çok farklı anlamlara gelebilmektedir. Gelişmiş ekonomilerde çok derin finansal piyasalardan söz etmek mümkün iken gelişmekte olan ya da az gelişmiş ekonomilerde ise finansal piyasa kavramı bankacılık sektörüne kadar indirgenebilmektedir. Fakat bu kavram ülkelerin ve ekonomilerin gelişmişlik seviyesine göre farklı işlev ve piyasalara işaret edebilir. Türkiye'de finansal piyasalar denilince ilk akla gelen sektör bankacılık sektörüdür.

Finansal piyasalar içinde bankalar, ülkedeki yatırımlarının finansmanı ve dengeli bir büyüme hedefi için önemli görevler üstlenmektedir. Bu görevlerin başında ise tasarrufların doğru yatırımlara yönlendirilerek dengeli ve istikrarlı bir büyümeyi desteklemesidir (Aras vd.,2018:48).

Gelişen ekonomilerde uygulanan ekonomi politikaları bankacılık sektörünü de etkilemektedir. Özellikle finansal düzenleme ve denetlemenin düşük olduğu ülkelerde sektör kırılğan bir yapıya bürünmekte finansal anlamda bir risk teşkil etmektedir. Bu anlamda birçok krizde bankacılık sektörü hep göz önünde olmuştur (Kasım 2000 krizi, Şubat 2001 krizi, 2008 küresel finansal krizi).

Bankacılık sektörü bir diğer bakış açısı ile stratejik bir sektör olarak kabul edilmekte ve sektördeki yapı, kamu finansmanı, özel sektör finansmanı ve ülkenin sanayileşme ve büyümesi için kritik bir öneme sahip olmasıdır. Sektör bu özelliği ile de ülkede stratejik bir sektör olmakta ve her dönem bu özelliği biraz daha artmaktadır. Sektördeki bankaların en önemli görevleri mevduat toplamak ve kredi vermek olarak ön plana çıkmaktadır (Arabacı,2018:28).

2.2. Türkiye'de Banka Sınıflandırılması

Türkiye'de bankalar tanımlanırken bankanın sahiplik yapısı, temel ilgi alanı, kamu-özel ayrımı gibi çeşitli tasniflere gidilmektedir. Bu tasnif ve tanımlar temelde

bankacılık sektöründe ağırlık, yapı ve temel bankacılık faaliyetlerinin tanımlanması ve ölçülmesi için önemli bir ayrımdır. Sektörün stratejik özelliği, reel sektör için önemi, kamu finansmanı, büyüme ve kalkınma için olan önemi sektörün sürekli izlenen ve düzenlemelerin takip edilmesi gereken bir özelliğidir (MASAK,2020:9).

Türk Bankacılık sisteminde 2023 yılı itibariyle mevduat bankacılığı faaliyetlerini yürüten 3 kamu, 8 özel, 16 yabancı sermayeli ve 3 Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonunda olmak üzere toplam 30 banka faaliyet göstermektedir. Bu bankalar dışında ise Türkiye’de 5 tane şube açarak faaliyette bulunan banka bulunmaktadır. Kalkınma ve yatırım bankacılığı olarak ise 3 kamu ve 10 özel, 4 yabancı sermayeli kalkınma ve yatırım bankası faaliyet göstermektedir (TBB,2023, a.g.i.s).

2.2.1. Sermaye Kaynaklarına Göre Bankalar

Bu bölümde bankalar sermaye yapılarına göre kamu, özel ve yabancı sermayeli sınıflandırılması kapsamında ele alınmıştır.

2.2.1.1. Kamu ve Özel Banka Sınıflandırması

Bankacılık sektöründe bir bankanın sahiplik sayısı o bankanın kamu ya da özel sektöre ait olduğunu ifade eden bir orandır. Bir bankanın %50 den fazlası bir kamu kurumuna ait ise o banka kamu bankası olarak ifade edilmektedir. Türk bankacılık sektöründe kamu bankaları sektörde ciddi bir ağırlığa sahiptir (MASAK,2020:9).

Türkiye’de kamu bankalarının kurulma gerekçelerinin başında ülkedeki özel sektörün olmaması, sermaye birikimi ve kredi imkânlarının bulunmaması gelmektedir. Bu açıdan özellikle 1934-1945 yıllarında kurulun birçok kamu bankası ülkenin sanayileşme ve kalkınma hamlelerinde bankalar çok önemli görevler üstlenmişlerdir (Yetiz,2016:111).

Banka sahiplik yapısı %50’den fazlası özel şahıslara veya şirketlere ait olan bankalarda özel bankalar olarak adlandırılmaktadır. Özel bankalar sanayileşmenin hız kazandığı ülkenin büyüme, sanayileşme ve şehirleşme oranlarının ivme kazandığı dönemlerde atılım yaptığı görülmektedir. Özel bankalar kamu bankalarına göre finansal piyasada aracılık işlevini daha iyi yerine getirebilen bankalara olarak görülmektedir. Kamu bankaları gibi sanayi ya da belirli bir sektörün desteklenmesi yerine, mevduat toplayarak topladığı bu mevduatları kredi olarak kullanarak kar elde eden aracı kurumlar olarak işlev görmektedir. 1945-1960 yılları arası özel bankaların teşvik ve desteklenmesi, piyasaların özelleştirilmesinin desteklenmesi ve özel sektörün piyasalarda yerini alabilmesi bu dönemde özel bankalar önemli ölçüde artmıştır (Çondur,2000:138).

2.2.1.2. Yerli Sermayeli ve Yabancı Sermayeli Banka Sınıflandırması

Yerli banka kavramı sahiplik yapısının %50 den fazlası ya da tamamı ülke vatandaşlarına ya da ülke vatandaşlarının sahip olduğu kurumlara ait olan bankalar için kullanılmaktadır. Yabancı bankacılık ise sahiplik yapısı bakımından %50 den fazlası ya da tamamı ülke vatandaşı olmayan kişi ve kurumlara ait olan bankalar için kullanılan bir tanımlamadır. Yabancı bankacılık genelde ana ülke dışında faaliyet gösteren bankalar için kullanılan bir terim olsa da uluslararası bankacılık ve çok uluslu bankacılık olarak da kullanıldığı görülmektedir. Bu terimler arasında ince ayrımlar olsa da genelde aynı anlamda kullanıldığı görülmektedir (Başak,2012:7).

Yabancı bankaların geldikleri ülkelerdeki bankacılık piyasalarına çeşitli yöntemler ile girdikleri görülmektedir. En sık başvuru giriş yöntemleri ise (Azizov,2008:10);

- Muhabir bankacılığı,
- Temsilcilik,
- Şube,
- Bağımlı banka,
- İlişkili banka,
- Kıyı bankacılığı,
- Kalkınma bankaları, şeklinde olmaktadır.

Yabancı bankaların gelişmekte olan ekonomilere ve Türkiye'ye olan ilgisi temelde uygulanan ticaret politikaları, serbestleşme ve finansal entegrasyonun artması, küresel ve bölgesel gelişmeler, bilgi ve iletişim teknolojilerindeki artış ve piyasadaki fırsat ve imkânlar olarak ifade edilebilmektedir (TBB,2005:3).

Türk bankacılık sektörü özellikle 2001 finansal krizinden sonra ciddi bir yapılanma sürecine girmiş ve bu dönemden sonra sektöre yabancı bankaların ilgisi artmaya başlamıştır. Bu ilgi ve gelen yabancı bankalar sayesinde yeni ürün ve hizmetlerin gelişmesi, bankacılık alanında yeni teknolojilerin sisteme dahil edilmesi gibi birçok yenilik sektöre tanıtılmıştır (Çondur,2000:137).

2.2.2. Faaliyet Amacına Göre Banka Sınıflandırması

Bankaları, faaliyet alanlarına göre mevduat bankaları, katılım bankaları, kalkınma ve yatırım bankaları, TMSF bünyesindeki bankalar olarak kategorize etmek mümkündür.

2.2.2.1. Mevduat Bankacılığı Faaliyeti Yürüten Bankalar

Mevduat bankaları, 5411 sayılı Bankacılık Kanunu'nun 3. maddesine göre kendi nam ve hesabına mevduat kabul etmek ve kredi vermek esas olmak üzere faaliyet gösteren kuruluşlar ile yurt dışında kurulu bu nitelikteki kuruluşların Türkiye'deki şubeleridir (MASAK,2020:10).

Mevduat bankaları en temel anlamda piyasadan topladıkları vadeli ve vadesiz mevduatları kredi kanalı ile kullandırarak kâr yapmaya çalışan finansal kurumlardır. Bu işlevlerinin dışında ticari senet iskonto etmek, havale, EFT, kiralık kasa, döviz gibi işlemleri diğer bankacılık türlerine nispeten daha kısa vadeli gerçekleştirmektedir. Mevduat bankaları ticari bankalar olarak da bilinilmektedir. Türk bankacılık sektöründeki bankaların büyük bir çoğunluğu mevduat bankası statüsünde faaliyet göstermektedir (Cengiz,2010:232).

Tablo 2.1. 31/12/2020 Tarihi İtibariye Türkiye’de Faaliyet Gösteren Mevduat Bankaları ve Öz Sermayeleri

Sıra No	Banka Adı	Kuruluş Yılı	Öz Sermayesi (Bin Türk Lirası) 2020/12
1	AKBANK T.A.Ş.	1948	62.924.057
2	ALTERNATİFBANK A.Ş.	1991	2.423.574
3	ANADOLUBANK A.Ş.	1997	3.223.122
4	ARAP TÜRK BANKASI A.Ş.	1997	1.176.982
5	BANK MELLAT	1980	489.564
6	BANK OF CHINA TURKEY A.Ş.	2017	1.591.612
7	BURGAN BANK A.Ş.	1975	393.262
8	CITIBANK A.Ş.	1975	3.232
9	DENİZBANK A.Ş.	1997	23.027.435
10	DEUTSCHE BANK A.Ş.	1987	817.507
11	FİBABANKA A.Ş.	2010	1.873.904
12	HABIB BANK LIMITED İSTANBUL TÜRKİYE MERKEZ ŞUBESİ	1983	84.182
13	HSBC BANK A.Ş.	1990	3.581.939
14	ICBC TURKEY BANK A.Ş.	1986	1.315.427
15	ING BANK A.Ş.	1984	9.412
16	INTESA SANPAOLO S.P.A.	2007	-
17	JP MORGAN CHASE BANK NATIONAL ASSOCIATION	1984	683.022
18	MUFG BANK TURKEY A.Ş.	2013	1.028.510
19	ODEA BANK A.Ş.	2012	3.455.830
20	QNB FİNANSBANK A.Ş.	1987	19.241.228
21	RABOBANK A.Ş.	1895	1.092.387
22	SOCIETE GENERALE S.A.	1990	61.652
23	ŞEKERBANK T.A.Ş.	1953	2.764.791
24	T.C. ZİRAAT BANKASI A.Ş.	1863	93.278.260
25	TURKISH BANK A.Ş.	1901	217.296
26	TURKLAND BANK A.Ş.	1985	480.991
27	TÜRK EKONOMİ BANKASI A.Ş.	1927	11.409.851
28	TÜRKİYE GARANTİ BANKASI A.Ş.	1946	62.409.195
29	TÜRKİYE HALK BANKASI A.Ş.	1933	30.017.935
30	TÜRKİYE İŞ BANKASI A.Ş.	1924	74.861.720
31	TÜRKİYE VAKIFLAR BANKASI T.A.O.	1954	54.200.028
32	YAPI VE KREDİ BANKASI A.Ş.	1944	63.489.206

Kaynak: <https://www.tbb.org.tr/tr/bankacilik/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistiki-raporlar/59>
<https://www.bddk.org.tr/Kurulus/Liste/77>

Tablo 2.1 incelendiğinde 2020 yılında Türkiye’de faaliyet gösteren mevduat bankaları arasında T.C Ziraat Bankası’nın öz sermayesinin en yüksek olduğu görülmektedir.

2.2.2.2. Katılım Bankacılığı Faaliyeti Yürüten Bankalar

Türk bankacılık sektöründe son dönemde katılım bankalarının sayısı ve aktif varlıkları hızla artarak sektörde büyüme trendine giren bankacılık türüdür. Klasik bankacılık ya da faizli bankacılık sektörüne alternatif olan bu bankacılık türü sektörde gelişim ve derinleşme açısından önemli ilerleme kaydeden bir bankacılık türü olarak görülmektedir. Katılım bankaları da diğer bankacılık türü gibi kâr maksimizasyonu için çalışan kurumlardandır. Faizli bankacılık sisteminde bankalar topladıkları fonlar karşılığında garanti bir faiz ödemesi gerçekleştirmektedir. Klasik bankalar topladıkları fonları daha yüksek faiz ile sektöre arz etmekte ve aradaki marj ile hem mudilerin faiz farklarını ödemekte hem de kar yapmayı amaçlamaktadırlar. Ancak, katılım bankaları ise mudilerden topladıkları fonları reel sektöre enjekte ederek kar yapmayı amaçlamakta ve dönem sonu yaptıkları karın bir kısmını mudilere dağıtmaktadır. Eğer kar değil zarar ile karşılaşılırsa katılım bankası gibi mudiler de zarara ortak olmaktadır (Pehlivan,2016:297).

Tablo 2.2. Türkiye’de Faaliyet Gösteren Katılım Bankalarının Kuruluş Yılları ve Öz Sermayeleri

Sıra No	Banka Adı	Kuruluş Yılı	Öz Sermayesi (Bin Türk Lirası) 2020/12
1	ALBARAKA TÜRK KATILIM BANKASI A.Ş.	1984	4.044.227
2	KUVEYT TÜRK KATILIM BANKASI A.Ş.	1989	8,088,373
3	TÜRKİYE EMLAK KATILIM BANKASI A.Ş.	1926	1.539.295
4	TÜRKİYE FİNANS KATILIM BANKASI A.Ş.	2005	5,504,823
5	VAKIF KATILIM BANKASI A.Ş.	2015	4.798.566
6	ZİRAAT KATILIM BANKASI A.Ş.	2015	3.734.273

Kaynak:<https://www.tbb.org.tr/tr/bankacilik/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistiki-raporlar/59>
<https://www.bddk.org.tr/Kurulus/Liste/77>

Tablo 2.2 incelendiğinde Türkiye’de faaliyet gösteren 6 tane katılım bankasının olduğu görülmektedir. Bu bankalar içerisinde en fazla öz sermayeye sahip olan 1989 yılında kurulan Kuveyt Türk Katılım Bankası ve en az öz sermayesi olan ise 1926 yılında kurulan Türkiye Emlak Katılım Bankasının olduğu görülmektedir.

2.2.2.3. Kalkınma ve Yatırım Bankacılığı Faaliyeti Yürüten Bankalar

Yatırım bankacılığı daha çok gelişmiş ekonomilerde görülen bankacılık çeşididir. Gelişmiş ekonomilerden atıl fonlara sahip kurumsal firmalardan, bu fonların menkul değerlerin alım/satım işlemlerini gerçekleştirmek suretiyle, danışmanlık hizmetleri veren, fon ihtiyacı olan kurumlara orta ve uzun vadeli destekler sağlayan finansal kurumlardır (Arslan ve Bora, 2022:28).

Yatırım bankacılığının temel fonksiyonları aşağıdaki gibi sıralanabilmektedir (Aksoy ve Tanrıöven,2007:106);

- Gelişme yolunda olan ülkelerin sermaye piyasalarının gelişim ve büyümesine katkı sağlamak,
- Birincil piyasalarda ilk defa halka arz edilecek olan menkul kıymetlerin ihracına aracılık etmek,
- İlk defa halka arz edilecek menkul kıymetlere ulaşımı kolaylaştırarak sermaye piyasalarına genişlik ve derinlik kazandırılmasına yardımcı olmak,
- Menkul kıymet piyasalar hakkında danışmanlık ve yatırım danışmanlığı yapmak,
- Menkul kıymet portföyü yöneticiliği yaparak sermaye piyasasında daha az bilgisi olanların çıkarlarını korumak ve tasarruflarını daha sağlıklı yönetmek.

Kalkınma bankacılığı ise özellikle gelişmekte olan ekonomilerde alt yapı ihtiyacını karşılamak amacı ile faaliyet gösteren bankacılık türüdür. Kalkınma bankaları sermaye yatırım ihtiyacı olan ekonomilerde sermaye ve girişimcilerin desteklenmesi, fon eksikliklerinin giderilmesi ve ülkenin kalkınma amacına yardımcı olmak için fon sağlayan kurumlardır (Şenel ve Şekeroğlu,2019:566).

Kalkınma bankalarının genel özelliklerini aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür (Bhatt,1993:52);

- Fon İhtiyacı duyan kurumlara farklı alternatifler ile öneriler sunması,
- Yatırımların ilk dönemlerinde firmaların finansal sorunlarına destek olarak orta ve uzun vadede sağlıklı bir büyüme gerçekleşmesine katkı sağlaması,
- Kıt kaynakların stratejik alanlara yönlendirmesi,
- Özellikle yabancı fon kaynaklarının ekonomi içerisinde orta ve uzun vade kullanımını sağlayacak yeni ve karmaşık finansal araçların kullanımının kolaylaştırması,

- Piyasa likiditesinin oluşmasına katkıda bulunabilmek için daha az likit işlemlerin oluşmasına imkân vermesi.

Kalkınma ve yatırım bankacılığı sadece fon desteği ile teknik ve teknolojik destek ile de gelişme yolundaki ekonomilere katkı sağlamaktadır. Bu bankalar sadece gelişme yolunda ekonomilere olan destekleri ile değil, bu ekonomideki stratejik alanların belirlenerek bu alandaki faaliyet gösteren firmaların teknolojik, stratejik yönlerini de güçlendirerek kapasitelerinin artmasına sağlayarak daha yenilikçi, rekabetçi ve gelişen firmalara dönüşmelerini sağlamaktadır (Karahanoğlu,2017:168).

Tablo 2.3. Türkiye’de Faaliyet Gösteren Kalkınma/Yatırım Bankalarının Kuruluş Yılları ve Öz Sermayeleri

Sıra No	Banka Adı	Kuruluş Yılı	Öz Sermayesi (Bin Türk Lirası) 2020/12
1	AKTİF YATIRIM BANKASI A.Ş.	1999	2.409.999
2	BANK OF AMERICA YATIRIM BANK A.Ş.	1992	599.250
3	BANKPOZİTİF KREDİ VE KALKINMA BANKASI A.Ş.	2002	284.218
4	D YATIRIM BANKASI A.Ş.	2020	-
5	DESTEK YATIRIM BANKASI A.Ş.	2021	-
6	DİLER YATIRIM BANKASI A.Ş.	1998	164.205
7	GOLDEN GLOBAL YATIRIM BANKASI A.Ş.	2019	154.998
8	GSD YATIRIM BANKASI A.Ş.	1998	304.397
9	İLLER BANKASI A.Ş.	1933	24.131.877
10	İSTANBUL TAKAS VE SAKLAMA BANKASI A.Ş.	1992	2.562.447
11	NUROL YATIRIM BANKASI A.Ş.	1998	618.990
12	PASHA YATIRIM BANKASI A.Ş.	1987	562.670
13	STANDARD CHARTERED YATIRIM BANKASI TÜRK A.Ş.	1990	-
14	TÜRKİYE İHRACAT KREDİ BANKASI A.Ş.	1987	11.413.457
15	TÜRKİYE KALKINMA VE YATIRIM BANKASI A.Ş.	1975	3.587.942
16	TÜRKİYE SINAİ KALKINMA BANKASI A.Ş.	1950	6.130.769

Kaynak: <https://www.tbb.org.tr/tr/bankacilik/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistiki-raporlar/59>
<https://www.bddk.org.tr/Kurulus/Liste/77>

Tablo 2.3 incelendiğinde İller Bankası kuruluş yılı bakımından en eski kalkınma/yatırım bankasıdır ve 2020 yılında en fazla öz sermayeye sahip bankadır.

2.2.2.4. TMSF Bünyesindeki Bankalar

Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF)'nin kuruluş amacı özellikle finansal piyasalardaki denetimi sağlamak, risk oluşturan bankaları belirlemek, bunların bilançolarının düzenlenmesini sağlamaktır. Kurum finansal piyasalar için risk oluşturan banka ve finansal kurumlara ilgili kanunlar çerçevesinde kayyım atayarak tasfiye, geri kazanım ve ilgili kurumların bilançolarının düzeltilerek yeniden kazanımı gibi görevler yerine getirmektedir (TMSF,2021, a.g.i.s.).

Tablo 2. 4. Türkiye’de Faaliyet Gösteren TMSF Bünyesindeki Bankaların Kuruluş Yılları ve Öz Sermayeleri

Sıra No	Banka Adı	Kuruluş Yılı	Öz Sermayesi (Bin Türk Lirası) 2020/12
1	ADABANK A.Ş.	1984	56.446
2	BİRLEŞİK FON BANKASI A.Ş.	1958	607.826
3	TÜRK TİCARET BANKASI A.Ş.	1913	210.925

Kaynak:<https://www.tbb.org.tr/tr/bankacilik/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistiki-raporlar/59>
<https://www.kk.org.tr/Kurulus/Liste/77>

Tablo 2.4 incelendiğinde Türkiye’de faaliyet gösteren TMSF bünyesinde 3 tane banka yer almaktadır. Birleşik Fon Bankası 2020 yılında ki en fazla öz sermayeye sahip TMSF bünyesindeki bankadır.

2.3. Türk Bankacılık Sistemi Düzenleyici ve Denetleyici Kurumlar

Küresel entegrasyon sürecinin hız kazandığı, bilgi ve iletişim teknolojilerinin hızla geliştiği, finansal liberalizasyon ve finansal entegrasyonun küresel özellikler kazandığı dönemde düzenleyici ve denetleyici kurumlara ihtiyaç çok daha fazla artmaktadır. Hem reel sektörde hem de finansal sektörde yabancı firma ve kurumların artışı ülkeye ve sektöre birçok avantaj sağlarken rekabetin de kaybedilmemesi ve piyasada tekelleşmenin engellenmesi için ciddi düzenleme ve denetlemelere ihtiyaç duyulmaktadır.

2.3.1. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK)

BDDK, finansal piyasaların denetlenmesi ve gözlemlenmesi gereksinimlerinin ortaya çıkması sonucunda 23.06.1999 tarihinde resmî gazetede yayımlanması ile kuruluşu gerçekleşmiştir. Kurumun görevleri bankacılık kanunu ile belirlenmiş yetkiler çerçevesinde gerçekleşmektedir (Duran,2005:109).

BDDK finansal piyasaların iyi bir şekilde işleyebilmesi, tasarruf sahiplerinin hak ve menfaatlerinin korunması ve bu sadece kredi ve finansal sistemin daha iyi işler hale getirilmesini amaçlamaktadır. Bu amaçla finansal piyasaları uluslararası standartlara göre düzenleme, denetim ve ihtiyaçları belirleyerek uygulayan bir otoriter kuruluş olarak görevini icra etmektedir (BDDK,a.g.i.s).

BDDK'nın bir kamu kurumu olarak ortaya çıkışı ve faaliyet göstermesi temelde bankacılık sektöründe özel bilgi ve tecrübe gerektiren bir alan olmasıdır. Türkiye ekonomisi özellikle 1990'lı yıllardaki banka ve finansal piyasalara bağlı olarak ortaya çıkan kriz ve yolsuzlar yüzünden ciddi ekonomik sorunlar yaşamıştır. Bu açıdan BDDK genel kamu kurumlarında farklı bir yapıda kurulan bir kamu kurumu olarak görülmektedir (Şafak,2010:23).

2.3.2. Türkiye Bankalar Birliği (TBB)

1958 yılında İstanbul da kurulan Türkiye Bankalar Birliği (TBB), bankaları hak ve menfaatlerini savunmak ve piyasada rekabet şartlarını işler kılmak için çalışan bir kurumdur. Bankacılık kanunu uygun faaliyetlerin yürütülmesini desteklemek, bankacılık sektörünün gelişmesi, derinleşmesi ve daha işler hale gelmesini sağlamak için gerekli olan çalışmaları yapmaya çalışan tüzel kişiliğe sahip bir kamu kurumudur (Günel,2007:144). TBB'nin amaçları (TBB,2022:46);

- Türk bankacılık sisteminin gelişmesi ve bankacılık mesleğinin desteklenmesi için karar ve politika uygulamaları geliştirmek,
- BDDK'nın uygulama ve esaslarına ters düşmemek kaydı ile sektörün meslek ilke ve standartlarını oluşturmak,
- Ekonominin ihtiyaç ve gereksinimlerine uygun olarak meslek ilke ve kurullarını belirleyerek çalışmalarının saplanması,
- BDDK'nın uygulama ve esaslarına ters düşmemek kaydı ile sektörel etik ilkelerini geliştirmek,
- Alınan kararların uygulanmasının takip edilmesi,
- Haksız rekabetin engellenmesini ve üyeler arasında rekabetçi bir ortamı oluşturmaktır,

TBB temel olarak bankaların çalışma ortam ve şartlarının tespit ve geliştirilmesi, müşteri ilişkilerinin standart yapıya kavuşturulması, sektördeki bankaların hak ve menfaatlerinin korunması ve sektörün daha sağlıklı bir yapıya kavuşturulması için

BDDK'nın aldığı kararlara ters düşmemek koşulu ile piyasalara işlerlik kazandırmaya çalışan bir kuruluş olarak faaliyetlerine devam etmektedir.

2.3.3. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB)

Cumhuriyetin kuruluşu ve ülkedeki para otoritesinin eksikliği Merkez Bankasının kuruluşuna zemin hazırlamıştır. Osmanlı devletinde para basımı, kredi mekanizmaları, altın ve döviz rezervlerinin yönetimi gibi konular farklı kurum vakıf bedesten ve loncalar tarafından yerine getirilmekte idi. Osmanlı devleti ilk kez 1839 yılında kâğıt para basma yoluna gitmiştir. Kaime adı verilen bu kıymetli kâğıtlar paradan daha çok günümüzdeki senetlere benzemektedir. Kırım harbi sırasında ilk kez dış borçlanma yoluna giden Osmanlı devleti bu borca aracılık edecek kuruma ihtiyaç duymuş ve İngiltere merkezli Ottoman Bank (Banki Osmani) kurulmuştur. Banka Hükümete avans vermek kredi açmak ve bazı hazine bonolarını iskonto etmek gibi görevler üstlenmiştir (Özdemir,2010:31).

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası 1930 yılında resmî gazetede yayınlanarak kurulmuş ve 1931 yılında faaliyetlerine başlamıştır. Bankanın sahiplik yapısında Hazineye ait olan A sınıfı hisseler, Milli Bankalara ait olan B sınıfı hisseler, diğer bankalara ait C sınıfı hisseler ve diğer Türk ticaret firmaları ve tüzel kişiler ile özel kişilerin sahip olduğu D sınıfı hisseler bulunmaktadır (TCMB, a.g.i.s.).

Merkez bankaları ülkelerin para politikalarından sorumlu kurum pozisyonunda olmalarından dolayı, finansal piyasalar ve bankacılık açısından çok önemli görevleri yerine getirmektedir. Merkez bankaları finansal piyasalarda, faiz oranları, krediler, para arzı, döviz kuru gibi birçok finansal değişken üzerinde doğrudan etki yapabilecek araçlara sahiptir. Birçok ülkede merkez bankalarının temel amaçları kanun ile belirlenmiş ve bu amaç çerçevesinde araç bağımsızlığı tanınmıştır. En temel amacı ise ülkede fiyat istikrarının sağlanması olarak tespit edilmiştir. Bu amaç ile çelişmemek kaydı ile büyümeye destek verecek politikalar ve finansal sistemin sağlıklı işlemlerini sağlayacak tedbirleri de almakla yükümlüdürler (Günel,2007:76).

Açık piyasa işlemlerini, reeskont ve avans işlemlerini yapmak, ülke altın ve döviz rezervlerini yönetmek, mali piyasaları izlemek, finansal sistemde istikrarı sağlayıcı, para ve döviz piyasaları ile ilgili düzenleyici tedbirleri almak, bankalardaki mevduatın vade ve türleri ile özel finans kurumlarındaki katılma hesaplarının vadelerini belirlemek gibi görevler merkez bankasının temel görevleri arasındadır (Gediz ve Sağın,2015:97-98).

2.3.4. Sermaye Piyasası Kurumu (SPK)

Sermaye piyasalarında aracılık faaliyetlerinden 1980'lere kadar yasal olarak bahsetmek mümkün olmamıştır. 30.07.1981 tarih ve 17416 sayılı Resmî Gazete 'de 2499 sayılı "Sermaye Piyasası Kanunu (SPK)" kanunun yayımlanması ile birlikte bu kanun çerçevesinde sermaye piyasasının faaliyet esasları, görev ve yükümlülükleri belirlenmiştir (Çukacı ve Çenberlitaş,2017:179).

Bu kanuna göre Sermaye Piyasası Kurulu; tasarrufları menkul kıymete dönüştüren ve ekonomik kalkınmaya katkı sağlayan halkın, tasarrufta bulunan vatandaşların yatırımların korunması, düzenlenmesi ve denetlenmesi amacıyla hizmet vermek üzere kurulmuştur. Sermaye piyasası, çeşitli menkul kıymetlerin alınıp satıldığı orta ve uzun vadeli fon arz ve talebinin karşılaştığı piyasadır (Kara, 2006:8).

Sermaye Piyasası Kurumu'nun ana görevi arasında düzenleme, izahname ve ihraç bilgisi onayı, izin verme, gözetim, denetim, tedbir ve yaptırım uygulama, finansal raporlama ve bağımsız denetim standartları, uyuşmazlık çözme, lisanslama faaliyetleri bulunmaktadır (SPK,2022, a.g.i.s.).

2.3.5. Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF)

TMSF, 1983 yılında tasarruf mevduatını sigortalamak amacıyla TCMB'nin temsili ve idaresi altında kurulmuştur. TMSF kurulduğu yıllardaki temel kuruluş amacı mevduat sigortası olarak planlanmıştır. Bu amaçla bankacılık faaliyetlerinin denetlenmesi ve düzenlenmesi de TMSF' ye verilmiştir. Fakat finansal krizlerin şeklindeki değişme örgütün yapısını da etkilemiştir (Fedai,2019;63). 1994 yılında yaşanan ekonomik krizlerin etkisiyle TMSF'nin yetkilerinin yetersiz kalmasıyla bankaların mali bünyesini güçlendirme ve yeniden yapılandırma yetkisi verilmiştir. 1990'lı yılların sonuna gelindiği zaman finans sektörünün hız kazanarak ülke sınırlarını aşması durumu daha da karmaşık hale getirmiştir. Sektördeki düzen ve denetlemelerden sorumlu kurumlar uzmanlaşarak yeni kararlar almıştır. Denetim görevinin bağımsız bir kuruma devredilmesi fikri baskın olmuştur ve TMSF'nin temsil ve idare yetkisi 1999 yılında BDDK'ya devredilmiştir.

2.4. Bankacılık Sektörü Piyasa Yapısı

Bankacılık sektöründe etkinlik ve rekabetin en belirleyici özelliği piyasaya yapısının altında yatmaktadır. Bankacılık sektörü piyasaya yapısı sektör hakkında önemli bilgiler vermektedir. Sektördeki piyasa yapısı sektörde bulunan bankaların alacakları kararlar için çok önemlidir. Bu kararlar fiyat belirleme, rekabet stratejisi oluşturma,

büyüme, şube açma gibi birçok stratejik tercihi belirlemektedir. Kısaca sektörde bulunan bankaların karar ve davranışlarının sınırlarını piyasa yapısı belirlemektedir. Temelde piyasa yapısı firma sayısı ve satılacak ürünün özelliği ile belirlenmektedir. Türk bankacılık sektöründeki bankaların genelde sattıkları ürünler açısından homojen özellikler gösterdiği ifade edilebilmektedir. Diğer yandan banka sayısı ise oligopolistik bir yapı sergilemektedir (Aysin ve Çalmaşur,2021:31).

Türk bankacılık sektörü her ne kadar rekabetçi bir yapıda olduğu ifade edilse de sektördeki birkaç büyük banka rekabet koşullarının oluşumunu engellemektedir. Küçük ve orta ölçekli bankaların varlığı da piyasadan pay alma, müşteri ve portföy oluşturma gibi durumlarda rekabeti de ortaya çıkarmaktadır. Bu rekabet ortamında müşteriler farklı bankalardan farklı oranlar ve hizmetler alarak kendileri için en faydalı olanı tercih edebilmektedir. Bu da bankaların faiz oranları dahil birçok üründe açılan fiyat ve oranlardan farklı oranlar almanın mümkün olduğunu göstermektedir. Özellikle Türk bankacılık sektöründeki denetlemeler sonrasında rekabetin olmadığı durumların rekabet kurumu tarafından tespit edilip rekabet ile ilgili çeşitli cezaların kesildiği bilinmektedir (Coşkun vd.,2012:52). Diğer taraftan sektördeki yabancı bankaların varlığı sektöre daha dinamik ve rekabetçi bir yapının ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Sektöre gelen yabancı bankalar yeni teknolojileri de piyasaya kazandırarak piyasanın işlerliğini arttırmaktadır. Diğer bir faydası ise yabancı bankaların küresel çapta şubelere sahip olması sektörün ve ekonominin ağını geliştirip daha küresel bir yapıya kavuşmasına zemin hazırlamaklardır.

Türk bankacılık sektörü birkaç büyük kamu sermayeli bankalar ile rekabetçi bir yapıya da olmasa da sağlam bir yapı ortaya koymakta ve rekabetçi bir piyasa yolunda her gün biraz daha ilerlemektedir. Yabancı bankaların varlığı ile sektör küresel özellikler kazanırken tüketicilere de her gün yeni hizmet ve ürünler ile alternatifler verebilmektedir (Öksüzler ve Bayır,2014:95).

2.5. Türk Bankacılık Sektörünün Genel Yapısı

Türk Bankacılık sektörü cumhuriyet tarihinden günümüze önemli gelişmeler kaydetmiştir. Bu gelişim sürecinde birçok ekonomik kriz yaşayan Türkiye ekonomisi ciddi sorunlar ile de karşılaşmıştır. Gelişmiş ülkelerin finansal derinliğine sahip olmayan Türk bankacılık sistemi ülke ekonomisi için finansal piyasaların büyük kısmını oluşturmaktadır. Son yıllarda ciddi yenilik ve reformlar sayesinde dünya genelinde güçlü ve sağlam bir yapı ortaya koymaktadır (Çalım ve Çalım,2022:36).

Türk bankacılık sektörü Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, Türkiye Cumhuriyeti Hazine ve Maliye Bakanlığı gibi sektörü denetleyen önemli kurumların yanında sektörün kendi iç denetimi ve yine sektörün bağımsız denetçiler tarafından denetlenmesi, sektördeki kırılganlıklar ve krizlere karşı önemli önlemler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türk bankacılık sektörünün yabancı bankacılık sektörü kadar derinliği olmasa da sektördeki bir sorun finansal yayılımın hızı ve bulaşıcılığı da düşünüldüğünde tüm dünyayı etkilemesi kaçınılmazdır. Türk bankacılık sektörü özellikle son yıllarda ciddi bir teknoloji hamlesini de gerçekleştirmiştir. ATM ağının gelişimi, sanal bankacılık, dijital bankacılık, online bankacılık gibi birçok yeniliği sektöre kazandırmıştır. Özellikle Covid-19 pandemi sürecinde sokağa çıkma yasağı gibi uygulamalar ile online alışverişlerin çok hızla artması, bankacılık ürünlerine ilgiyi de arttırmış ve sanal işlemler, sanal bankacılık, online bankacılık gibi işlemler çok hızlı bir şekilde yükselerek alışkanlık haline gelmiştir. Bu gelişmeler müşteriler açısından bankacılık işlemlerini çok kolaylaştırmış ve her yaş gurubu için bankacılık işlemleri daha kolay ve hızlı hale gelmiştir (Beybur ve Çetinkaya,2020:153).

2.5.1. Aktif/Pasif Yapısı

Türk bankacılık sektörünün önemli bir göstergelerinden birisi sektörün aktif/pasif yapısıdır. Aktif büyüklük, bankaların sektördeki yeri açısından önemli bir gösterge olarak kabul edilmektedir. Aynı zamanda banka büyüklüğü denildiği zaman bankaların aktif büyüklüklerine göre sıralaması ifade edilmektedir. Bankacılık sektörünün aktifleri denildiğinde müşterilere verdiği krediler, satın almış olduğu menkul kıymetler, leasing ve factoring gibi işlemlerden oluşurken, pasif tarafında ise kabul ettiği mevduatlar, banka borçları, bono ve tahvil ihracı banka sermayesi gibi işlemlerden oluşmaktadır. Sektöre aktif pasif açısından bakıldığında ağırlıklı olarak kredi ve benzeri araçlar ile büyüdüğü ve aktiflerin büyük bir kısmını bu işlemlerin oluşturduğu gözlemlenmektedir. Pasif tarafında ise ağırlıklı olarak kabul edilen mevduatların olduğu görülmektedir. Sektörün sıkı denetimi sayesinde aktif ve pasif yapısı dengeli bir şekilde büyümeye devam etmekte ve aşırı risklerden kaçınılmaktadır (Sarıkale ve Kayahan,2019:210).

Tablo 2.5. 31/12/2022 Tarihi İtibariye Aktif Büyüklüklerine Göre İlk 10 Banka Sıralaması (Milyon TL)

Banka Adı	Kuruluş Yılı	T. Aktif	T. Krediler	T. Mevduatlar	T. Özkaynak	Ödenmemiş Sermaye
TÜRKİYE CUMHURİYETİ ZİRAAT BANKASI A.Ş.	1836	2.311.665	1.266.351	1.739.269	202.480	34.900
TÜRKİYE VAKIFLAR BANKASI T.A.O.	1954	1.168.061	953.725	1.127.702	106.985	7.111
TÜRKİYE İŞ BANKASI A.Ş.	1924	1.408.323	782.423	931.077	191.376	10.000
TÜRKİYE GARANTİ BANKASI A.Ş.	1946	1.152.172	669.401	790.664	152.685	4.200
YAPI ve KREDİ BANKASI A.Ş.	1944	1.108.094	604.441	672.765	126.256	8.447
AKBANK T.A.Ş.	1948	1.075.186	560.350	679.325	153.600	5.200
QNB FİNANSBANK A.Ş.	1987	601.755	361.481	394.284	44.266	3.350
DENİZBANK A.Ş.	1997	526.295	301.068	353.601	54.511	5.696
TÜRK EXİMBANK	1987	346.037	305.612	0	23.751	13.800
TÜRK EKONOMİ BANKASI A.Ş.	1927	275.147	149.333	200.391	25.341	2.204

Kaynak: TBB

Tablo 2.5 incelendiğinde Türk Bankacılık sektöründe aktif büyüklük sıralamasına göre ilk 10 banka içinde en büyük ilk iki bankanın kamu sermayeli bankalar olduğu görülmektedir. Diğer bankalar ise kuruluş tarihi itibariyle sektörde uzun yıllardır varlıklarını sürdürmektedir.

2.5.2. Gelir Gider ve Karlılık Yapısı

Türkiye ekonomisi 1999 yılında yaşadığı finansal krizin devamında özellikle finansal piyasalar ile ilgili düzenlemeler ve ekonomik tedbirlerin etkisi ile hızlı bir büyüme sürecine girmiştir. Bu süreçte küresel anlamda yaşanan olumlu gelişmelerde sektör ve ülke ekonomisinde olumlu etkiler ortaya çıkmıştır. 1999 finansal krizin etkileri ve çıkarılan dersler, piyasa yapısı ve denetimi ile ilgili yapılan düzenlemelere görece

olarak 2008 küresel krizinden bankacılık sektörünün çok az etkilenecek tüm dünyada güvenli bankacılık sistemi olarak görülmesine sebep olmuştur. Bu güvenli piyasa yapısı sayesinde bankacılık sektörü Türkiye ekonomisi için çok iyi bir yapı ortaya koyarak 2009 yılında bir önceki yıla göre %113 oranında piyasa değerini artırmış ve 96 milyar dolar seviyelerine yükselmiştir (TBB,2010:7).

Tablo 2. 6. 31/12/2022 Tarihi İtibariye Aktif Büyüklüklerine Göre İlk 10 Banka Kâr/Zarar Bilgileri

Banka Adı	Kuruluş Yılı	Net Dönem Kar/Zarar	Bilanço Dışı Hesaplar	Şube Sayısı (Adet)	Çalışan Sayısı (Adet)
TÜRKİYE CUMHURİYETİ ZİRAAT BANKASI A.Ş.	1836	41.092	5.596.669	1.758	24.484
TÜRKİYE VAKIFLAR BANKASI T.A.O.	1954	24.017	27.043.567	949	16.961
TÜRKİYE İŞ BANKASI A.Ş.	1924	61.538	3.889.141	1.131	23.309
TÜRKİYE GARANTİ BANKASI A.Ş.	1946	58.509	5.932.954	837	18.543
YAPI ve KREDİ BANKASI A.Ş.	1944	52.745	3.516.964	801	15.431
AKBANK T.A.Ş.	1948	60.024	4.286.775	711	12.717
QNB FİNANSBANK A.Ş.	1987	17.224	3.537.750	436	11.426
DENİZBANK A.Ş.	1997	17.173	3.076.503	671	13.140
TÜRK EXİMBANK	1987	6.232	1.140.609	23	748
TÜRK EKONOMİ BANKASI A.Ş.	1927	11.191	744.125	448	8.723

Kaynak: TBB

Tablo 2.6 incelendiğinde sektörün en büyük 10 bankasının 2022 dönem sonu itibariyle kâr/zarar ve diğer bilgileri yer almaktadır. Sektör özellikle mevduat bankalarının hem aktif büyüklük itibariyle hem de dönem kârı itibariyle öne çıktığı görülmektedir. T.C. Ziraat Bankası'nın ve Türkiye İş Bankası'nın sektördeki diğer bankalara kıyasla daha fazla şubeye sahip oldukları görülmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜ KARLILIK BELİRLEYİCİLERİ

Türk bankacılık sektörü açısından karlılık, bankaların geleceklerinin belirlenmesi açısından önemli olsa da ekonominin geleceğinin belirlenmesine de etki etmektedir. Sektörün karlılığında banka bilanço durumu kadar bankanın içinde bulunduğu ekonominin makro dengeleri de önem arz etmektedir. Bu tez çalışmasının bu bölümünde, Türk bankacılık sektörü karlılık belirleyicileri teorik olarak açıklanması hedeflenmektedir.

Birçok çalışmada bankacılık sektörü karlılık belirleyicileri olarak kullanılan değişkenler benzer ve ortak olduğu bilinmektedir. Bu değişkenler genel olarak banka yönetimine bağlı olarak alınan kararlar ile içsel değişkenler ve ülkenin ekonomik durumuna bağlı olarak ortaya çıkan makroekonomik değişkenlere bağlı olarak ise dışsal değişkenler olarak ifade edilmektedir (Saldanlı ve Aydın, 2016:3).

Türk bankacılık sektörü karlılık belirleyicileri ile ilgili yapılan çalışmalarda ise yöntem olarak istatistiki ve ekonometrik yöntemlerin kullanıldığı görülmektedir. Bu çalışmalarda genel olarak net faiz marjı, öz kaynak karlılığı ve aktif karlılık, bankacılık sektörü karlılık göstergeleri olarak kullanılmıştır. Bu değişkenlerin seçilmesindeki temel amaç ise banka kontrol edebildiği değişkenlerin üzerindeki kontrol edemediği değişkenlerin etkilerini ölçmek ve karlılıklarına etki eden faktörlerin tespit edilmesini sağlamak olarak ortaya çıkmaktadır (Ata, 2009:141).

3.1. Bankacılık Sektöründe Karlılığın Belirleyicileri

Bankacılık sektörü, ülke ekonomilerinde finansal sisteminin yapı taşı olmaktadır. Bu nedenle, bankacılık sektörünün kârlılığı ekonomik sistemlerde son derece önemlidir. Kârlılık şirketlerin kuruluş temelini oluşturmaktadır. Kârlılığın uzun dönemde sürdürülebilir olması şirketlerin öncelikli amaçlarından biridir. Bankacılık sektörü de kâr amacı güden işletmelerden oluşmaktadır ve bankacılık sektörünün kârlılığı, ekonomi açısından oldukça önemlidir.

Banka karlılığını aktiflerden elde edilen kar ile pasiflerin maliyetleri ve yasal yükümlülükler toplamı arasındaki fark olarak tanımlamak mümkündür. Bankacılık sektöründe aktif taraf, bankaların kredi verme, yatırım yapma ve diğer varlık faaliyetlerini ifade eder. Pasif taraf ise bankaların mevduat toplama ve diğer kaynakları sağlama sürecini ifade eder. Bankaların aktif ve pasif yapıları, karlılıklarını etkileyen önemli

faktörlerdir. Bankalar para arz edenler ile para talep edenler arasında arabuluculuk görevi üstlenirken aynı zamanda faaliyetlerinin devamı için maliyetlerin üstesinden gelebilmesi, hissedarlarına temettü ödeyebilmesi ve dolayısıyla kar elde edebilmesi gerekmektedir (Aka,2019:22).

Banka karlılığını, içsel (mikro) ve dışsal (makro) belirleyiciler olarak ayrıştırmak mümkündür. İçsel belirleyiciler banka tarafından kontrol edilebilen mikro düzeyde karlılık belirleyicileridir. Dışsal belirleyiciler ise bankaların kontrolü dışında kalan makro düzey belirleyicilerdir. İçsel faktörleri bankaların bilanço ve gelir tablolarında yer alan hesaplar, dışsal faktörleri ise finansal kurumların performanslarına etki eden ekonomik ve yasal durumlar oluşturmaktadır. Banka karlılığının belirleyicileri konusunda yapılan çalışmalarda en önemli içsel belirleyiciler likidite durumu, mevduat, öz sermaye gücü, etkin gider yönetimi, risk yönetimi, büyüklük gibi değişkenlerdir. Dışsal belirleyiciler ise enflasyon oranı, reel faiz oranı, gayri safi milli hasıla gibi değişkenlerdir (Gülhan ve Uzunlar,2011:343).

3.1.1. Bankacılık Sektöründe Karlılık Üzerinde Etkili Olan İçsel Faktörler

Likidite kavramı bankacılık sektöründe, herhangi bir ekonomik varlığın gerektiğinde kullanıma hazır halde bulundurulması yeteneği olarak tanımlanmaktadır. Likidite ölçütü olarak genellikle aktiflerin kısa vadeli yükümlülüklerle oranı ve likit aktiflerin toplam aktiflere oranı kullanılmaktadır. Likidite riskinin düşük olması bankaların kaynak maliyetlerini de düşürmektedir, ancak likit varlık bulundurmanın yüksek maliyetleri de bankaların değerlendirmesi gereken bir diğer önemli konudur (Sönmez vd., 2015:22).

Bankanın yükümlülüklerini yerine getirecek likiditeye sahip olmadığı durumlarda likidite riski oluşmaktadır. Mevduat sahiplerinin ne zaman ve ne miktarda paraya ihtiyaç duyacaklarının bilinmemesindeki belirsizlik likidite riskinin oluşmasındaki temel nedenlerden birisidir. Bu belirsizlik durumlarında bankaların, mevduat sahiplerinin taleplerini karşılayabilmeleri, faaliyetlerine ve mevcut yatırımlarına devam edebilmeleri için yeterli miktarda kullanabilir likit fon bulundurmaları gerekmektedir (Çelik ve Akarım,2012:1).

Özellikle kriz dönemlerinde bankaların piyasa ve müşteriler nezdinde itibarını koruyabilmesi için, yeterli miktarda likidite bulundurmaları önemlidir. Likidite yetersizliği durumunda, bankaya olan güven azalabilir ve yükümlülüklerin piyasadan yüksek maliyetle borçlanarak karşılanması kârlılığı olumsuz etkileyebilir. Likidite

riskinin etkin bir şekilde yönetilmesi bankacılık sektörü ve finansal kurumların devamlılığı konusunda istikrarı sağlayabilmektedir (Karakaş ve Acar,2022:163).

Bankaların sağlam likidite yapısına sahip olması ve belirsizliklerin neden olduğu likidite riskinin doğru bir şekilde yönetilmesi durumunda hem finansal sistemin istikrarı hem de ekonomideki likidite kaynaklı krizlerin azalması açısından önemlidir (Işık ve Belke,2017:122).

Kârlılığın belirleyicileri arasında yer alan diğer bir değişken ise mevduatlardır. Mevduat genel tanımıyla, bankalara yatırılan paranın belirli bir süre sonunda geri çekilmesidir. Mevduat, fon fazlası olan finansal birimlerin, fonlarını banka veya finansal kuruluşlarında değerlendirmesi sonucu gelir elde etme amacı ile geliştirilmiş bankacılık faktörüdür. Bankalar için mühim olan mevduat işlemlerinin ülke ekonomisine katkısının büyük olduğunu söylemek mümkündür (Çağırıcı, 2016:64).

Gelir elde etmek amacıyla oluşturulan mevduatların bankaların kaynakları içerisinde önemli bir yeri vardır. Bankalar düşük faizlerle topladığı mevduatı, kredi talep edenlere daha yüksek faizle vermekte ve bu aracılık fonksiyonunu yerine getirirken aradaki faiz farkından kazanç elde etmektedir. Bankacılık işlemlerinin ilk uygulamalarından itibaren kredi-mevduat süreci gibi birçok bankacılık ürününün kârın oluşmasında etkili olduğu görülmektedir (Karapınar,2013:37).

İşleyiş bakımında ele aldığımız zaman mevduat bankaları, elde ettikleri mevduatlarının hepsini finansal sisteme kredi olarak kullanıramazlar. Bankalar mevduat gereği toplanmış olan mevduatların bir kısmını merkez bankalarına sigorta güvencesi olarak yatırmaktadırlar. Bankaların elinde bulundurdukları bu mevduatların anapara veya faizli şekilde geri ödemesini yapamadıkları takdirde, Merkez Bankasına zorunlu karşılık olarak yatırılan güvence kapsamındaki mevduatların belirli bir kısmı devlet tarafından tasarruf sahiplerine verilmektedir (Kale,2017:218).

Banka karlılığını etkileyen faktörlerden biri olan risk yönetimi ise, bankaların yeterli likiditeye sahip olabilmek ve sürdürülebilir kârlılığını garanti altına almak amacıyla potansiyel risklere karşı geliştirdikleri politikalarıdır. Bankacılıkta risk kavramı verilen bir kredinin veya girişilen bir taahhüdün tahsilinde ya da yerine getirilmesindeki başarısızlık ihtimalidir. Risk yönetimi ise, herhangi bir olumsuz durum karşısında gerekli önlemlerin, riskli durumlarında üst yönetimin bu sürece hemen müdahale edebilmesini ve gerekli değişiklik durumunda etkili kararlar alınmasını sağlayacak sistemleri kurmaktır. Bankaların elinde bulunan araçlar bankaların risk yönetimi süreçlerinin banka karlılığının sağlanması ve sürdürülebilmesi konusunda önem arz etmektedir. Bu yüzden bankacılık

sektörünün risk algılamasını zayıflatarak bilanço yapısının bozulmasına neden olacak politika ve uygulamalardan kaçınmaları karlılıkları açısından önemlidir (Yarız,2011:3).

Risk yönetiminin amacı, işletmelerin faaliyetlerine devam ederken kârlılıklarının da sürekliliği için gerekli düzenlemeleri, tedbirleri sağlamak ve işletmenin kazanma gücünü korumaktır. Böylece risk yönetimi, sistemde oluşabilecek tahmin edilemeyen kayıpların en düşük maliyetle kontrol altına alınması için gerekli kaynakların ve faaliyetlerinin planının, yönetiminin ve düzeninin kontrol edilmesi olarak tanımlanabilir. Risk yönetimi konusunda bankalar yetersiz kalabilmektedir bu açısından finansal uzmanlık gerektiren destekler alınması gerekmektedir. Risk yönetim süreci genel olarak riskin doğru tanımı, değerlendirilmesi ve hesaplanması, alternatif risk düzeltme araçları arasından doğru bir seçim yapılması, seçilen alternatifin uygulanması, değerlendirme ve kontrol süreçlerinden oluşmaktadır (Emhan,2009:209; Ertürk,2010:70).

Banka karlılığını etkileyen bir diğer faktör de bankalarda ölçek etkisidir. Banka büyüklüğü bankanın sahip olduğu deneyimler, müşteri potansiyeli, varlıklarının durumu, hizmetlerinin çeşitliliğine göre farklılık gösterebilmektedir. Bankaların ölçek ekonomilerinden yararlanma durumlarına göre karlılıkları ve büyüklükleri arasında ilişkiler tespit edilebilmektedir. Ölçek ekonomisinden yeteri kadar yararlanmaları durumunda bu ilişki pozitif, tersi durumda ise ilişkinin negatif olduğu ifade edilmektedir (Dizgil,2017:33).

Bankaların büyüklüğü arttıkça birim maliyetlerdeki düşüşler ürün çeşitliliğini arttırmaktadır. Bu durum, bankaların performansını olumlu yönde etkilemektedir. Dolayısıyla, banka büyüklüğü ve banka kârlılığı arasında pozitif bir ilişki söz konusudur (Işık ve Kambay, 2019:13).

Banka mülkiyetinin karlılığa etkisine bakıldığında, bir bankanın özel banka ya da devlet bankası olması o bankanın performansı üzerinde etkili olmaktadır. Mülkiyet yapısı bakımından bankaları özel, kamu, karma ve yabancı bankalar olarak sınıflandırmak mümkündür. Son yıllarda mülkiyet yapısı büyük ölçüde değişen Türkiye’de yabancı sermayeli bankaların sektördeki payları her geçen gün artmaktadır (Küçük,2016:39).

Bankaların karlılık belirleyicileri açısından ele alınan bir diğer faktör de takipteki kredilerdir. Takipteki krediler ekonominin durum baz alındığında öncülük niteliği ile ön plana çıkmakta ve ekonomide kişilerin ve kurumların ödeme gücünü, bankaların aktif kalitesini ve risk düzeyini göstermektedir. Bu oranın en doğru şekilde tahmin edilmesi durumunda ekonomik birimlerin politika kararlarını, bankaların ise bilançolarını etkin bir şekilde yönetmeleri beklenmektedir. Bankaların performanslarını ve karlılıklarını

arttırabilmesi, finansal varlık yatırımlarını ve kredi yatırımlarını arttırması ile sağlanabilmektedir. Bu bağlamda kredi yatırımlarının bankaların performansları ve karlılıkları üzerindeki önemi dikkate alınmalıdır (Yaman,2021:96).

Kârlılığın belirleyicileri arasında yer alan diğer bir değişken ise finansal kaldıraç oranıdır. Bu oran yabancı kaynakların, öz kaynaklarla finanse edebilme düzeyi hakkında bilgi vermektedir. Kaldıraç oranının düşük olması durumunda yabancı kaynaklardan finanse edilme ihtiyacının düşük olması, böylece banka karlılığının yüksek olması beklenmektedir (Omağ,2015:208).

Maliye /Gelir oranı bankaların faiz dışı giderlerinin toplam gelirlerine oranlanarak elde edilen değerdir. Bu oranın yüksek olması bankanın giderlerinin arttığını ve bu ise düşük karlara sebep olmaktadır. Takipteki krediler de banka karlılığını çok yakından ilgilendirmektedir. Takipteki kredilerin toplam kredilere oranı ne kadar yükselirse banka kötü bir nakit yönetimi ve riskli bir portföy sahibi olmaktadır. Bu ise karlılığı olumsuz etkilemektedir. Öz kaynakların toplam aktiflere oranı ise yüksek olması beklenmektedir. Bu oranın yüksek olması bankanın dış finansman desteğine ihtiyaç duymadığını ifade etmektedir. (Ata,2009:143).

3.1.2. Bankacılık Sektöründe Karlılık Üzerinde Etkili Olan Dışsal Faktörler

Bankacılık sektöründe karlılığı belirleyen dışsal faktörlerin başında ülkenin, ekonomik, politik ve hukuki yapısı gelmektedir. Piyasa riski olarak da adlandırılan durumda, finansal piyasalarda meydana gelen dalgalanmalar, faiz, kur, hisse senedi gibi menkul değerlerdeki inişler ve çıkışlar dolayısıyla zarar etme riskini içermektedir. Özellikle piyasa riski menkul kıymetlerin ileri tarihli fiyatlarının tahmin edilmemesi en önemlisi olarak ifade edilmektedir (Aloğlu,2005:40).

Enflasyon, karlılığı etkileyen önemli bir makroekonomik değişkendir. Enflasyon, bir ekonomide para miktarının, aynı ekonomide mal/hizmet miktarına göre daha fazla artmasıyla ortaya çıkan devamlı bir artıştır. Türkiye’de bankalar uzun yıllardır devam eden enflasyonun tesirleri altında finansal hizmet vermeye devam etmektedir ancak enflasyon belirsizliğinin artması durumunda üstlendikleri aracılık faaliyetlerinin hacmi de düşmektedir. Enflasyonun hâkim olduğu bir piyasada, belirlenen bir miktar parayla alınabilecek olan mal/hizmet miktarında zamanla meydana gelen azalma, paranın değeri ile satın alma gücünü negatif yönde etkilemektedir. Meydana gelen bu azalmalar ile birlikte para birimine olan güven değerini kaybetmekte ve yatırımların vadesinin kısalmaktadır. Enflasyonun yüksek olduğu dönemlerde, bankalar belirsizlikleri yönetme

ve risk alma konusunda daha temkinli davranmaktadır. Ekonomik birimler, yüksek enflasyon nedeniyle yatırım, tasarruf ve tüketim konusunda doğru kararlar almamaktadır. Dolayısıyla, bankalarca verilen kredi miktarını olumsuz etkilemektedir ve dolayısıyla kredi riski artacağından zarar edilmese bile karlar düşmektedir. Bankaların karlılığı açısından bakıldığında enflasyon oranlarındaki artış ve azalışlar oldukça önemlidir (Arslan ve Yapraklı,2008:92; Avcı,2020:99).

Enflasyon oranı, bankaların kârlarını ve maliyetlerini etkilemektedir. Enflasyon ve kârlılık arasındaki ilişkinin olumlu ya da olumsuz olması enflasyonun belirlenebilirliğine paralel olarak değişmektedir. Enflasyon oranı belirlenebiliyorsa, bankalar kârlarını yükseltmek için faiz oranlarını artırabilmektedirler. Ya da enflasyon oranı belirlenemiyorsa bankanın maliyetleri kârlarını aşabilmektedir. Bu durum bankaların faiz oranını düzenlemek için uygun zaman olmamasıyla birlikte banka kârlılığı azalmaktadır (Sarıtaş vd.,2016: 92- 93).

Bankacılık faaliyetleri arasında sıklıkla karşılaşılan kavramlardan bir tanesi de faiz kavramıdır. Faiz, verilen borçlarda paranın bugünkü değerinden hesaplanması yapılarak, üstlenilen maliyetlerin ve risklerin karşılığında verilen bedel olarak tanımlanmaktadır. Faiz oranları ve banka kârlılığı arasındaki ilişki, faiz yapısına bağlı para politikasının finansal sektör üzerindeki etkisini değerlendirmek açısından önemlidir. Faiz oranları tasarruf sahiplerinin yatırım kararlarını etkilemektedir. Faiz oranlarına bakılarak, yatırımdan beklenen karın faiz oranlarından yüksek olması durumunda, yatırım yapılmasına karar verilmektedir (Öztürk ve Durgut,211:118).

Faiz oranı riski, faizlerdeki artışın nakit akışlarının değeri üzerindeki negatif etkinin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Faiz riski, faiz oranlarının beklenmedik seviyelere yükselmesi ve varlıklarının değerini yükümlülüklerin değerinden daha fazla etkilemesi nedeniyle ortaya çıkar (Kartal,2023:55).

Dışsal faktörlerden birisi olarak GSYH, ekonomik faaliyetleri ölçmek için çoğunlukla kullanılan makroekonomik göstergelerden bir tanesidir. GSYH, mevduat ve kredilerle ilgili arz ve taleple alakalı birçok faktörü etkilemektedir. Finans sektörü ile ekonomik büyümenin arasındaki ilişkiyi açıklayan literatür çalışmaları incelendiğinde, GSYH'ın büyümesinin banka kârlılığı üzerinde olumlu bir etki yaratması beklenmektedir. Bu doğrultuda, borç verme ile alakalı talep artarken GSYH ile banka kârlılığı gelişimi arasında olumlu bir bağlantının olması da beklenmektedir (Küçük, 2016: 40).

Döviz kuru riski bankacılık sektörü karlılığını etkileyen bir diğer faktör olarak gösterilmektedir. Özellikle tasarruf açığı bulunan ülkeler, bu açığı uluslararası piyasalardan döviz ile borçlanarak telafi etme yoluna gitmektedirler. Sabit kur sistemi uygulayan ekonomilerde bu risk devalüasyon yapılmadığı sürece çok ciddi karlılığa bir etkisi olmasın da serbest döviz kuru ya da dalgalı döviz kuru kabul uygulayan ekonomilerde banka karlılıkları için ciddi sorunlar teşkil etmektedir. Küreselleşme ve bankaların uluslararası faaliyetlerinin artması döviz ile işlemleri de arttırmaktadır. Bankaların döviz kuru riski ise en temelde döviz kurunun aşırı değerlendirilmesi ya da değer kaybetmesi sonucu görülen dışsal bir risktir. Bir başka döviz kuru riski ise bankaların yabancı para yükümlülüklerinin çeşitli enstrümanlara dağıtmadan riski arttırmaları sonucu ortaya çıkmaktadır. Bankacılık sektörü açısından döviz kuru riski eğer açık pozisyonunda devalüasyonist etki var ise banka bilançolarına zarar, eğer fazla pozisyonda ise kar olarak yansiyacaktır. Aksi durumda ise revalüasyonist etkinin olduğu senaryoda, açık pozisyonda banka kar elde ederken, fazla pozisyonda ise bilançoya zarar yansiyacaktır (Aloğlu, 2005:38).

Teknolojinin gelişmesi ile birlikte meydana getirdiği yenilikler bankacılık sektörünün ilgi alanı olmuştur. Bankalar teknolojinin sunduğu imkanlar dahilinde hizmet ve ürünlerini çeşitlendirmektedirler. Yoğun rekabet ortamının ve teknolojik avantajların olduğu piyasalarda firmalar maliyetleri azaltarak kârlılığı arttırmanın yollarını aramaktadır. Teknolojinin getirdiği bir diğer avantaj sayesinde ülkeler arasındaki ilişkiler güçlenmekte, bankaların politikalarında değişiklikleri beraberinde getirmektedir (Yıldırım,2004:6).

Teknolojik gelişmeler ile mevcut bankacılık işlemlerinde kolaylık sağlayan birçok uygulama müşterilere işlemlerini gerçekleştirirken kolaylık ve zamandan tasarruf imkânı sunmaktadır. Bankalar açısından sağlanan kolaylık ise mevcut şube ve personele olan ihtiyacın azalmasıdır. Bankacılık sektöründeki finansal ve teknik yenilikler ile işlem maliyeti ve riskinin azalması, verimliliğin artması, aynı işlemlerin tekrarına engel olunması ve kısa sürede işlem sayısını genişletmeye olanak sağlanması bankacılık işlemlerini müşteri ve firmalar açısından kolaylaştırmaktadır. Bunun yanı sıra teknolojik gelişmeler yeni finansal ürünlerinde oluşmasına öncülük etmektedir (Ferreira vd., 2013:34).

3.1.3. Bankacılık Sektöründe Karlılık Üzerinde Etkili Olan Diğer Faktörler

Sektördeki yoğunlaşma, sektör yapısı ve karlılık ilişkisinde dikkate alınması gereken önemli bir faktördür. Piyasa yoğunlaşmasının önem kazanması yer aldığı sektörün içerisinde faaliyetine devam eden diğer firmalar ile rekabet koşullarını belirlemesi açısından önemlidir. Sektördeki en büyük beş veya on bankanın tüm sektördeki bankaların toplam aktiflerine oranlanması, yoğunlaşma oranını hesaplamak için kullanılmaktadır (Hazar vd, 2017:41).

Bazı bilim adamlarının görüşleri banka sektöründeki yoğunlaşmanın kırılma ihtimalini azalttığı yönündedir ve bu durumu ise rekabet düzeyinin azalmasına, buna bağlı olarak karlılıktaki artışın bankaların risk alma eğilimini düşürmesine bağlamaktadırlar. Aynı bilim adamları, sadece birkaç büyük bankadan oluşan bir sektörün hükümet tarafından daha etkin bir şekilde denetlenmesi durumunda kriz riskinin daha da düşeceğini öne sürmektedir. Serbest rekabeti savunan bilim adamları ise, banka sisteminin daha hassas hale gelmesiyle rekabetin azalmasının kırılma ihtimalini arttıracaklarını, bu nedenle de banka kırılmasının rekabetle negatif bir ilişki içerisinde olacağını öne sürmektedir (Tunay,2009:31).

Bankaların karlılığı, faaliyetlerini sürdürürken katlandıkları giderler tarafından büyük ölçüde etkilenir. Bu konuda yapılan çalışmalarda, personel harcamaları genellikle faaliyet giderlerini temsil etmek için kullanılır. Personel için performans geliştirici seminerler, eğitimler, teşvik amaçlı gerçekleştirilen aktiviteler gibi her türlü personele yönelik yapılan harcamalar yatırım olarak görülmekte ve bu harcamaların bankanın karlılığını arttırması hedeflenmektedir (Bakan vd., 2012:13).

Sermaye yeterliliğinin banka karlılığı üzerindeki etkisine ilişkin araştırmalar çeşitli sonuçlar ortaya koymuştur. Yaman (2021)' a göre sermaye yeterliliği rasyosu ve özsermayenin toplam aktiflere oranını yüksek tutmalarının hem karlılık hem de performans açısından olumlu olacağını ve banka yönetimlerinin sermaye yeterliliği konusunda ihtiyatlı politikalar uygulamasının müşterilerin bankalara olan güvenin artacağını belirtmektedir. Bu durumun karlılığa ve performansa olumlu bir şekilde yansıtıldığı ifade etmektedir (Yaman,2021:96).

Sermaye yeterliliğinin denetimi süreci bankaların belirlediği risklere karşı ayırdıkları sermaye tutarlarının içsel bir mekanizmasıdır. Sermaye yeterliliğinin doğru bir şekilde yönetilmesi bankalara kriz dönemlerinde avantaj sağlamaktadır. Diğer şeyler göz önünde bulundurulduğunda, sermayenin azalması hisse senedi sahiplerinin kârlılığını

arttırırken, sermayenin azalması ekonomik kriz veya kredi verilen/yatırım yapılan bazı alanlarda kredilerin geri ödenmemesi gibi durumlarda bankanın iflasının riski artmakta ve ekonominin döngüsünde sorunlara yol açmaktadır (Soydemir,2019:307).

Ülke riski ise ekonomik, sosyal, siyasal ve politik nedenlerden dolayı, ülkede faaliyette bulunan bankaların kredi verme alma, vb. işlemleri yerine getirememesi durumunda ortaya çıkmaktadır. Örneğin son dönemde Ukrayna – Rusya savaşında AB ülkelerinin Rusya'ya yaptırımlar kapsamında birçok Rus bankasını VEB SWIFT sisteminden çıkarması bu bankaların uluslararası finansal hareketlerini engellemektedir. Bankalar ve diğer sektördeki yatırımcılar ülke riskini göz önünde bulundurarak yatırım kararları ya da finansal tercihlerini belirlemektedirler. Ülke riskini ölçen kurumların yanında kurumların ve finansal aktörlerin de riskini ölçen kredi değerlendirme kurumlarının raporları bu konuda önemli bir kaynak olmaktadır (Aloğlu,2005:42).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

LİTERATÜR TARAMASI

Banka performansının belirleyicileri üzerine yapılmış farklı bakış açıları ile birçok çalışma mevcuttur. Bu çalışmalardan bir bölümü bankacılık sektöründeki karlılıkları belirlemeye yönelik iken, bir kısmı ise özel olarak bankacılık sektöründeki yoğunlaşmanın karlılık üzerindeki etkisini incelemiştir.

Türk Bankacılık sektöründe kârlılık belirleyicileri için birçok rasyo kullanılmaktadır. Seçili olan rasyolar dışında sektörün belirli gruplara ayrılarak incelendiği çalışmalar da mevcuttur. Banka kârlılığının belirleyicilerini araştıran Türkiye’de ve Yabancı ülkelerde yapılmış çalışmalara ve elde edilen sonuçların bir kısmına tez çalışmasının bu bölümde yer verilmiştir.

4.1. Bankacılık Sektöründe Karlılığı Etkileyen Faktörler Üzerine Yapılan Ulusal Araştırmalar

Akar ve Çiçek (2007) çalışmalarında, 1998-2006 yılları arasındaki verileri kullanarak Türk bankacılık piyasasındaki mevduat bankalarının yoğunlaşma seviyesini analiz etmişlerdir. Çalışma sonuçlarına göre, 2001 krizinden sonra yoğunlaşma oranı artarak 2006 yılında % 65 seviyesine ulaşmıştır. Söz konusu durumun ortaya çıkmasında banka sayısının azalmasının özellikle etkili olduğu ifade edilmektedir.

Banka karlılığının belirleyicilerine yönelik yapılmış farklı çalışmalar mevcuttur. Bu çalışmalarında birinde Ata (2009), Türkiye’deki mevduat bankalarının ekonomik kriz sonrası karlılığını etkileyen faktörlerin tespit etmeyi amaçlamıştır. 2002-2007 dönemine ait 25 mevduat bankasının mali tabloları, sektör verileri ve makroekonomik verileri kullanılarak gerçekleştirilen araştırmada karlılığa etki eden faktörlerden içsel faktörler üzerinde durulmuş ve aktif karlılığın belirleyicileri olarak bankanın likidite durumu, öz sermaye gücü, etkin gider yönetimi gibi faktörlerin etkili olduğu belirlenmiştir.

Gülhan ve Uzunlar (2011) Türkiye’de bankacılık sektöründe yaptıkları çalışmalarında, bankacılık sektörünün karlılığını temel belirleyicilerini tespit etmeye çalışmışlardır. Çalışmada 1990-2008 dönemini panel veri yöntemini kullanarak incelemiştirlerdir. Kurulan modele göre bağımlı değişken olarak aktif karlılık değişkeni kullanılırken, bağımsız değişken olarak bankacılık sektörüne ait sermaye, faaliyet gideri, likidite, menkul değerler cüzdanı, takipteki krediler ve bankaya ait aktif büyüklük değişkeninin logaritmik değeri kullanılmıştır. Makro ve mikro değişkenler de modele

dâhil edilerek modelin açıklama gücü arttırılmaya çalışılmıştır. Model bulgularına göre sermaye değişkeni, faaliyet giderleri, likidite, banka büyüklüğü, menkul kıymet cüzdanı ve takipteki krediler gibi faktörlerin aktif kârlılık üzerinde anlamlı etkilere sahip olduğu belirlenmiştir.

Uzgören ve Tarhan (2012), Türkiye’de bankacılık piyasa yapısının mevcut durumunu ortaya koymayı amaçlamışlardır. Bu kapsamda, CR_k ve HHI endeksleri aracılığıyla bilanço büyüklüğünün belirlenmesi amaçlanmıştır. Çalışmanın sonucunda Türk bankacılık sektöründeki yoğunlaşmanın, Chamberlin’in monopolcü rekabet yapısı ile büyük ölçüde benzerlik gösterdiği tespit edilmiştir.

Çam (2014) çalışmasında, bankacılık sektöründe piyasa yapılarından hareketle rekabet ve yarışılabilirliği 27 mevduat bankasının 2003-2012 dönemi için incelemiştir. Modellerin tahmin sonuçlarına göre Türk bankacılık sektörünün monopollü rekabet piyasası yapısına uyduğu belirlenmiştir. Ayrıca, Türk bankacılık sektöründe ölçek etkisinin önemli bir faktör olduğu belirlenmiştir.

Özcan ve Çiftçi (2015) çalışmalarında, panel veri yöntemi ile Türkiye’de faaliyette bulunan 24 mevduat bankanın yoğunlaşma düzeyleri ile kârlılık seviyeleri arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Çalışma sonucunda Türk bankacılık sektöründe rekabetin yoğun olduğu ve karlılık göstergelerinin temelde performansa dayalı olarak oluştuğu belirlenmiştir. Ayrıca elde edilen bulgular, piyasa yapısı ve karlılık göstergeleri arasında pozitif bir ilişki olduğunu göstermiştir.

Öztürk (2016), Türk bankacılık sektörünü etkileyen makroekonomik faktörlerin tespiti ile ilgili yaptığı çalışmasında 1970-2014 döneminde Prais-Winsten ve Newey-West regresyon analizleri ile çalışmasını gerçekleştirmiştir. Çalışma sonucunda aktif karlılığı, özsermaye karlılığı ve büyüme oranı arasında istatistiksel olarak güçlü ve anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir.

Reis vd. (2016), Türkiye’de banka karlılığını etkileyen faktörleri belirlemek üzere Borsa İstanbul’da işlem gören bankalara ait 2009-2013 yılları arası verileri kullanarak çalışmalarını gerçekleştirmişlerdir. Çalışmanın bağımlı değişkeni net faiz marjı ile aktif karlılık oranı, bağımsız değişkenleri Aktif Karlılığı, Net Faiz Marjı, Kaldıraç Oranı, Likidite Oranı, Faaliyet Giderleri Oranı, Kredi/Mevduat Oranı ve makro değişkenlerdir. Sonuç olarak ise aktif karlılığın belirleyicileri olarak kaldıraç ve Kredi/Mevduat oranı ile bağımlı değişkenler arasında negatif bir ilişki tespit edilmiştir.

Karakuş ve Küçük (2016), çalışmalarında Türkiye’de faaliyette bulunan dört katılım bankasının karlılığına etki eden içsel ve dışsal değişkenleri belirlemek amacıyla,

2010-2014 dönemlerini kapsayan çeyrek dönemlik veriler kullanarak panel regresyon analizi ile çalışmalarını gerçekleştirmişlerdir. Çalışma, ABD doları efektif satış kuru, TÜFE, GSYH ve duran varlık/ aktif toplamı ile karlılık göstergelerinin negatif ilişkili olduğunu göstermiştir. Öte yandan, çalışan sayısı ve karlılık göstergeleri arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu göstermiştir.

Saldanlı ve Aydın (2016), 2004-2014 döneminde Türkiye’de 23 mevduat bankasının farklı karlılık göstergeleri üzerinde etkili olan faktörleri incelemişlerdir. Analiz sonuçlarına göre bankaların özsermaye, aktif karlılıkları ile faiz gelirleri ve giderleri arasında istatistiki açıdan anlamlı ilişkiler olduğu tespit edilmiştir.

Sevim ve Eyüpoğlu (2016) çalışmalarında, Türkiye’de faaliyet gösteren 13 ticari bankanın karlılıkları üzerinde etkileri olan faktörleri panel veri analizi kullanarak 2002-2013 dönemi için incelemişlerdir. Araştırma neticesinde, aktiflerin net faiz getirisinin, kredilerden alınan faizler/ortalama krediler oranının, kredilerin ortalama getirisinin ve krediler/toplam aktifler oranının banka karlılık göstergeleri üzerinde anlamlı etkiye sahip olduğu belirlenmiştir.

Dizgil (2017), 2009-2017 döneminde Türkiye’de aktif büyüklüğüne göre en büyük 10 mevduat bankasının karlılığı üzerinde etkili olan mikro ölçekli faktörleri ortaya koyması amaçlamıştır. Çalışmada panel veri analiz yöntemi kullanılmıştır. Ortalama aktif kârlılığı ve Ortalama özkaynak kârlılığı değişkenleri bağımlı değişken olarak kullanılan çalışmada, Sermaye yeterlilik rasyosu, sermaye oranı, finansal varlıkların aktif toplamına oranı, likit aktiflerin toplam aktiflere oranı ve faaliyet giderleri oranı bağımsız değişken olarak çalışmaya dahil edilmiştir. Çalışmanın sonucunda ilgili oranlar arasında da istatistiksel olarak güçlü ilişkiler tespit edilmiştir.

Küçükbay (2017), yaptığı çalışmada Türkiye’de banka kârlılığı etkileyen faktörleri incelemiştir. Çalışmada 2009-2013 dönemi panel veri yöntemi ile incelenmiştir. Çalışmadan elde edilen bulgular ölçek etkisinin ve sermaye bileşiminin karlılık üzerinde etkili birer faktör olduğu belirlenmiştir.

Türkdönmez ve Babuşçu (2019), çalışmalarında 2010-2017 yıllar arasında Türkiye bankacılık sektöründe faaliyet gösteren on bir bankanın karlılık göstergelerinin belirleyicilerini panel veri analizi yöntemi kullanılarak incelemişlerdir. Araştırma neticesinde, enflasyon, faiz oranları ve GSYİH’in aktif karlılığı üzerinde pozitif bir etkiye sahip olduğu belirlenmiştir.

Çelik ve Kaya (2019), yaptıkları çalışmada 2009-2017 yılları arasında Türkiye’deki mevduat bankalarının kârlılık belirleyicilerini klasik panel veri analiz

yöntemi ile tespit etmeyi amaçlamışlardır. Araştırma neticesinde sermaye yeterlilik oranının karlılık üzerinde pozitif, personel giderlerinin ise negatif etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir.

Yalçın ve Tunay (2019) çalışmalarında, 2002-2018 dönemi için Türkiye'deki 23 mevduat bankasının yoğunlaşma seviyesini HHI Endeksi kullanılarak incelemişlerdir. Sorunlu kredilerin diğer bazı belirleyicilerinin de dâhil edildiği çalışma bulgularına göre, analizde yer alan bankaların kredi çeşitlendirilmesine gitmesi kredi riskini azaltmaktadır.

Aka (2019) çalışmasında, Türk bankacılık sektöründe faaliyette bulunan katılım bankalarının kârlılığını etkileyen faktörleri tespit etmek amacıyla, 2010-2018 dönemine ait çeyreklik veriler ile analiz gerçekleştirmiştir. Çalışmada yer alan katılım bankalarının kârlılığını ölçmek amacıyla kullandığı bağımlı değişkenler literatürde sıklıkla kullanılan aktif karlılık ve özsermaye karlılığıdır. Çalışmanın bulguları, bankaların aktif büyüklüğü, kaldıraç, takipteki krediler ve kredi mevduat oranı, operasyonel etkinlik ve banka piyasa yoğunluğu değişkenlerinin banka kârlılığı üzerinde etkili olduğunu göstermiştir.

Aydın (2019), 2005-2015 döneminde ait ticari banka verilerini kullanmıştır. Çalışmada bankacılık sektörü karlılıklarının tespiti amacı ile iki farklı karlılık göstergesi kullanılmıştır. Aktif kârlılık ve özkaynak karlılığı değişkenlerinin bağımlı değişken olarak kullanıldığı çalışmada bankaya özgü değişkenler, makro değişkenler ve sektöre ait değişkenlerde bağımsız değişken olarak kullanılmıştır. Çalışma sonucunda aktif karlılığının belirleyicileri olarak kredi riski (takibe düşen krediler), banka büyüklüğü, faaliyet giderleri, banka sermayesi, faiz dışı gelirler ve büyüme değişkenleri olarak tespit edilmiştir. Karlılık göstergesi değişkeninin belirleyicileri olarak ise özkaynak karlılığının belirleyicileri olarak ise banka büyüklüğü, faaliyet giderleri, faiz gelirleri, faiz dışı gelirler, enflasyon ve yoğunlaşma değişkeni ile güçlü ve anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir.

Serel ve Akşehirli (2020), 1999-2019 dönemi Türk bankacılık sektöründe yoğunlaşma düzeyini üzerine çalışmalarını gerçekleştirmişlerdir. K-banka yoğunlaşma ve Herfindahl-Hirschman endeksleri kullanılarak yaptıkları çalışmalarında, K-banka yoğunlaşma analiz sonuçlarına göre endeksin %40- %60 aralığında bulunduğunu ve bu durumun tüm alt piyasaların ağırlıklı olarak zayıf oligopol niteliğinde olduğunu gösterdiği belirlenmiştir. Herfindahl-Hirschman yoğunlaşma analizine göre, tüm alt piyasaların zayıf oligopol vasfı taşıdığını tespit edilmiştir.

Sarı (2020) çalışmasında, 2007-2018 yılları arasında bankacılık sektöründe kredi yoğunlaşmasını gösteren HHI Endeksini üçer aylık veriler kullanarak ARDL yöntemi ile analiz etmiştir. Çalışmada ROA ve ROE rasyoları, kârlılık göstergeleri olarak ele

alınmıştır. Çalışma neticesinde Türk bankacılık sektöründe kredi yoğunlaşmasının kârlılık ile ilişkili olduğu, bunun yanı sıra faiz gelirleri ile kârlılık arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu, faiz dışı gelirlerin kârlılık ile ilişkisini ise negatif olduğu tespit edilmiştir.

Arslan ve Yağcılar (2021), Türk Bankacılık Sektöründe Performansın Belirleyicilerini tespit etmek için 2006-4. Ve 2020-2. Dönem çeyreklik veriler ile çalışmalarını gerçekleştirmişlerdir. Çalışmada Driscoll-Kraay ve fark GMM tahmin ediciler kullanılmıştır. Analiz neticesinde sektördeki bankaların aktif karlılığı ile banka ölçeği ve etkinlik oranı arasında istatistiksel olarak güçlü ve negatif yönde, özkaynak oranı, likidite oranı ve net faiz marjı arasında istatistiksel olarak güçlü bir ilişki ve pozitif yönde ilişki tespit etmişlerdir. Özkaynak karlılığının belirleyicileri olarak ise takipteki krediler, etkinlik oranı, kredi/mevduat oranı değişkenlerinden istatistiksel olarak güçlü ve negatif yönde bir ilişki tespit ederlerken; net faiz marjı değişkeninden istatistiksel olarak güçlü ve pozitif yönlü bir ilişki tespit etmişlerdir.

Kayran ve Kıyılar (2021), Türkiye’de faaliyette bulunan 21 mevduat bankasının gelir kaynaklarında yaptıkları değişiklikler ile finansal performansları arasındaki ilişkiyi 2010-2018 dönemi için incelemişlerdir. Çalışmada yer alan bankaların yıllık verileri, panel veri regresyon analizi ve Driscoll-Kraay (1998) tahmincisini aracılığıyla modellenmiştir. Analiz sonuçları bankaların faiz gelirlerinden faiz dışı gelirlere yönelmesinin özkaynak kârlılıklarını ve aktif kârlılıklarını arttırdığını göstermektedir. Sermaye yeterlilik oranı, likidite oranı ve karşılık oranının banka karlılığı üzerinde anlamlı bir etkisinin olduğunu belirlenmiştir.

Meta (2022), panel veri analizi ile bankacılık sektörünün karlılığının belirleyicilerini incelediği çalışmasında, Türkiye’de faaliyette bulunan 24 bankaya ait 2010-2020 dönemi verileri panel veri analiz yöntemi ile incelenmiştir. Araştırmada aktif kârlılığı, özkaynak kârlılığı ve net faiz marjı değişkenleri bağımlı değişken olarak kullanılmış ve bağımsız değişkenler ile aralarında pozitif ve istatistiksel olarak güçlü ilişki tespit edilmiştir.

4.2. Bankacılık Sektöründe Karlılığı Etkileyen Faktörler Üzerine Yapılan Uluslararası Araştırmalar

Demirgüç-Kunt ve Huizinga (1999), 1988-1995 döneminde 80 ülke için banka düzeyinde veriler kullanılarak yaptıkları çalışmada, faiz marjları ve banka karlılığındaki farklılıkların nedenlerini araştırmışlardır. Çeşitli sektör, bankaya özgü değişken ve makro

değişkenlerin kullanıldığı çalışmada Özkaynakların aktiflere oranı yükseldikçe karlılığın arttığını, faiz getirisi düşük olan menkul kıymetler arttıkça banka karlılığının azaldığını, piyasa yoğunlaşma oranı düşük olan piyasalarda ise daha düşük kar marjlarına sebep olduğu ifade etmişlerdir. Ayrıca gelişmekte olan piyasalarda yabancı bankaların yerli bankalara oranla daha yüksek kar marjlarına sahip olduğu, gelişmiş ekonomilerde ise bunun tersi bir durum olduğunu belirtmişlerdir.

Bikker ve Kaaf (2002), çalışmalarında 23 ülkenin bankacılık sektöründeki yoğunlaşma seviyelerini tespit etmeyi ve yoğunlaşma düzeyleri ile rekabet arasındaki ilişkiyi incelemeyi amaçlamışlardır. Araştırma neticesinde, Avrupa bölgesindeki bankaların daha fazla rekabet içinde oldukları belirlenmiştir. Elde edilen diğer bulgular ölçek etkisinin rekabet üzerinde etkili olduğunu göstermiştir. Buna göre, küçük ölçekli bankalar büyük ölçekli bankalara kıyasla daha düşük rekabet ortamında bulunmaktadır.

Demirgüç-Kunt, Laeven ve Levine (2004), 72 ülkede bankacılık sektöründeki yoğunlaşmanın ve bankacılık sektöründeki yasal düzenlemelerin genel giderler ve faiz marjları üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Araştırma neticesinde bankacılık sektöründeki yasal düzenlemelerin ve bankacılık sektöründeki yoğunlaşmanın genel giderleri ve faiz marjlarını pozitif yönde etkilediği belirlenmiştir.

Maudos ve Guevara (2004), 1993-2000 yılları arasında beş Avrupa ülkesi üzerine yürüttükleri araştırmada, net faiz marjlarının belirleyicilerini incelemişlerdir. Sonuçlar, banka sektöründeki yoğunlaşma oranlarının net faiz marjlarını olumlu yönde etkilediğini göstermiştir. Ancak, faiz oranı riski, kredi riski ve operasyonel maliyetlerin azalmasıyla bu etkinin sınırlı kaldığı ve net faiz marjlarının bundan dolayı düştüğü belirlenmiştir. Ayrıca, bankaların ücret ve komisyon gelirlerinin toplam gelirler içindeki payının artması, net faiz marjlarını azaltmaktadır.

Sufian ve Kamarudin (2012), çalışmalarında 2000-2010 yılları arasında Bangladeş bankacılık sektöründe karlılığı etkileyen bankaya özgü faktörlerin ve makroekonomik belirleyicilerin tespit edilmesini amaçlamışlardır. Çalışma, Bangladeş'teki 31 ticari bankadan oluşan bir örneklem üzerinde ilgili verileri kullanmaktadır. Belirleyiciler, çoklu regresyon analizi kullanılarak ortaya koyulmuştur. Sonuçlar, karlılığı etkileyen beş bankaya özgü belirleyicinin varlığını ortaya koymuştur. Söz konusu belirleyiciler sermayelendirme, geleneksel olmayan faaliyetler, likidite, yönetim kalitesi ve bankanın büyüklüğüdür. Bunun yanı sıra, GSYİH'deki büyüme, enflasyon ve yoğunlaşma gibi üç makroekonomik belirleyicinin karlılığı önemli ölçüde etkilediği belirlenmiştir.

Jamal, Karim ve Hamidi (2012) yaptıkları çalışmada, Malezya’da yerli ve yabancı ticari bankaların karlılığına etki edebilecek makroekonomik faktörleri araştırmayı amaçlamışlardır. Bu amaçla, 2004-2011 dönemi boyunca 16 ticari bankanın verileri dengesiz bir panel veri seti kullanılarak panel veri regresyon tekniği ile analiz edilmiştir. Yerli ve yabancı bankalar arasındaki dış belirleyicilerin farklarını elde etmek adına 8 yerli ve 8 yabancı banka olmak üzere iki alt örneklem elde edilmiştir. Sonuçlar, enflasyon, faiz oranı ve GSYH’nin tüm ticari bankaların varlık getirisi üzerinde olumlu bir etkisi olduğunu, ancak hisse senedi piyasası gelişiminin banka karlılığını olumsuz etkilediğini göstermiştir. Yabancı bankaların karlılığı üzerinde faiz oranının olumlu bir etkisi olduğu, ancak yerli bankaların performansı üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığı gözlemlenmiştir. Genel olarak, sonuçlar Malezya’daki bankaların düşük enflasyonlu ve yüksek GSYH büyüme oranlarına sahip istikrarlı bir makroekonomik ortamdan faydalanabileceğini, ancak hisse senedi piyasası gelişmelerine karşı dikkatli olmaları gerektiğini göstermektedir. Yabancı bankalar faiz oranlarına duyarlılık konusunda yerli bankalara göre hafif bir avantaja sahip olabilir, ancak bu faktör tek başına Malezya piyasasındaki bankaların genel performansını açıklamak için yeterli olmayabilir.

Bankacılık sektöründe karlılık belirleyicileri üzerine yürütülen çalışmaların yanı sıra spesifik olarak bankacılık sektöründeki yoğunlaşma üzerine yürütülen çalışmalar da bulunmaktadır. Rinkeviciute ve Martinkute- Kauliene (2014), Litvanya bankacılık sektöründe 2008-2013 yılları arasında yoğunlaşma endeks değerleri ile banka kârlılıkları arasında anlamlı bir ilişki olmadığını vurgulamışlardır.

Nassar, Martine ve Pineda (2014) yaptıkları çalışmada, Honduras’taki bankaların net faiz marjlarının belirleyicilerini tespit etmeye çalışmışlardır. Çalışmada 1998-2013 dönemine ait bankaların net faiz marjları, yabancı banka katılımları incelenmiştir. Önceki literatürdeki bulgular destekler nitelikte işletme maliyetlerinin bankaların net faiz marjlarının en önemli belirleyicisi olduğunu bulmuştur. Ayrıca bankalar arasındaki rekabetin daha yüksek yoğunlaşmaya yol açtığını ve yabancı bankaların girişlerinin net faiz marjlarını olumlu etkilediğini ifade etmişlerdir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMA KONUSU VE ÖNEMİ

Bu bölümde araştırmanın temel amacına, model ve değişkenlerin tanımlarına, veri seti ve tanımlayıcı istatistiklere, analiz ve bulgulara yer verilmiştir. Son olarak çalışmadan elde edilen analizlerin değerlendirilmesi, öneri ve tavsiyeler kısmı yer almaktadır.

5.1. Araştırmanın Amacı ve Kapsamı

Bankacılık sektörü hem Türkiye için hem de dünya için kritik bir sektördür. Sektörün devamlılığı ve finansal güvenliği sadece finansal sektörü değil kamu ve reel sektörü de çok yakından ilgilendirmektedir. Bu açıdan bakıldığında sektör üzerine birçok çalışmanın da yapıldığı görülmektedir. Bankacılık sektöründeki kârlılığı etkileyen temel faktörlerin belirlenmesi sektördeki süreklilik açısından da çok önemli bir eşiktir.

Bu tez çalışmasının temel amacı ise Türkiye’de faaliyette bulunan bankaların kâr marjlarını etkileyen faktörlerin belirlenmesi ve rekabet düzeyi göstergesi ile kâr marjı göstergesi arasındaki ilişkinin incelenmesidir.

5.2. Araştırmanın Veri Seti

Panel veri metodolojisinin kullanıldığı bu tez çalışmasında, 2006-2020 yıllarını kapsayan dönemde Türkiye’de faaliyette bulunan 23 mevduat bankasının yıllık frekanstaki finansal verileri analize dahil edilmiştir.

Banka düzeyindeki finansal değişkenler (net kar, toplam aktifler, özsermaye, varlıklar, krediler ve mevduatlar) Türkiye Bankalar Birliği (TBB) resmî web sayfasından temin edilmiştir. Bu çalışmanın veri setine dahil edilen mevduat bankaları Tablo 5.1’ de gösterilmiştir.

Tablo 5.1. Çalışmada Verilerinden Faydalanılan Mevduat Bankaları

Banka Adı	
AKBANK T.A.Ş.	ODEA BANK A.Ş.
ANADOLUBANK A.Ş.	RABOBANK A.Ş.
ALTERNATİFBANK A.Ş.	ŞEKERBANK T.A.Ş.
ARAP TÜRK BANKASI A.Ş.	TÜRKİYE CUMHURİYETİ ZİRAAT BANKASI A.Ş.
BURGAN BANK A.Ş.	TÜRKİYE HALK BANKASI A.Ş.
CİTİBANK A.Ş.	TURKISH BANK A.Ş.
DENİZBANK A.Ş.	TÜRK EKONOMİ BANKASI A.Ş.
DEUTSCHE BANK A.Ş.	TÜRKİYE GARANTİ BANKASI A.Ş.
HSBC BANK A.Ş.	TÜRKİYE İŞ BANKASI A.Ş.
ICBC TURKEY BANK A.Ş.	YAPI ve KREDİ BANKASI A.Ş.
ICBC TURKEY BANK A.Ş.	QNB FİNANSBANK A.Ş.
ING BANK A.Ş.	

Kaynak: <https://www.tbb.org.tr/tr/bankacilik/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistiki-raporlar/59>

Tablo 5.1’de çalışmaya konu olan bankaların isimleri yer almaktadır. Analize dahil edilmeyen mevduat bankalarının Türk bankacılık piyasasına yeni girmesi ve bilanço verilerinin görece olarak çok az olması sebebi ile çalışmanın ekonometrik kısmına dahil edilmemiştir. Çalışmada eksik veriler nedeniyle dengesiz panel yaklaşımı benimsenmiştir. Çalışmada kullanılan değişkenlere ait tanımlayıcı istatistikler tablo 5.2’de verilmiştir.

Tablo 5.2. Tanımlayıcı İstatistikler

Değişkenler	Gözlem	Ortalama	Standart Sapma	Min.	Max.
ROE (Özkaynak Karlılığı)	315	0,1503	0,3095	-2,5560	2,2760
HHI (Herfindahl-Hirschman Endeksi)	316	0,0615	0,0998	0,0017	0,4345
Mevduatlar	315	6,04e	9,55e	0	6,30e
TÜFE (Tüketici Fiyat Endeksi)	345	11,5806	7,2160	6,16	36,08
Faiz	345	18,9015	4,0346	13,2694	26,8361
GSYH (Gayrisafi Yurt İçi Hasıla)	345	4,5598	3,8247	-4,8231	11,2001

- **ROE (Kâr Marjı):** Ortalama 0.1503, standart sapma 0.3095. Minimum değer 2.5560, maksimum değer 2.2760. Bu değişkenin negatif ve pozitif değerler arasında geniş bir dağılımı olduğunu göstermektedir.
- **HHI İndeksi:** Ortalama 0.0615, standart sapma 0.0998. Minimum değer 0.0017, maksimum değer 0.4345. Bu değişkenin genel olarak düşük olduğu ve daha homojen bir dağılıma sahip olduğu görülmektedir.
- **Mevduatlar:** Ortalama 6.04e ve standart sapma 9.55e. Minimum değer 0, maksimum değer 6.30e.
- **TÜFE (Tüketici Fiyat Endeksi):** Ortalama 11.5806, standart sapma 7.2160. Minimum değer 6.16, maksimum değer 36.08. Bu değişkenin fiyat düzeyindeki dalgalanmaları yansıttığı ve geniş bir dağılıma sahip olduğu görülmektedir.
- **Faiz:** Ortalama 18.9015, standart sapma 4.0346. Minimum değer 13.2694, maksimum değer 26.8361. Bu değişkenin faiz oranlarındaki değişimleri yansıttığı ve ortalama seviyenin üzerinde bir dağılıma sahip olduğu görülmektedir.
- **GSYH (Gayri Safi Yurtiçi Hasıla):** Ortalama 4.5598, standart sapma 3.8247. Minimum değer-4.8231, maksimum değer 11.2001. Bu değişkenin ekonomik büyüme oranlarını yansıttığı ve bazı yıllarda negatif büyüme olduğunu göstermektedir.

5.3. Araştırmada Kullanılan Değişkenler

Çalışmada bağımlı değişken olarak bankalarda karlılığı ifade eden ve literatürde sıklıkla tercih edilen özkaynak karlılığı kullanılmıştır. Araştırmanın bağımsız değişkenleri ise, HHI Endeksi olmakla birlikte mevduatlar, TÜFE, faiz ve GSYH' kontrol değişkenleri olarak ele alınmıştır. Literatüre bakıldığında bu değişkenlerin kullanıldığı birçok çalışma (Meta, 2022), Türkdönmez ve Babuşçu, 2019; Sarı, 2020; Maudos ve Guevara, 2004; Al-Muharrami, 2009) mevcuttur.

5.3.1. Bağımlı Değişken (Özkaynak Karlılığı)

Çalışmada “Özkaynak Karlılığı” bağımlı değişken olarak ele alınmıştır. İngilizcesi Return on Equity (ROE) olan finansal bir terimdir. ROE, net karın toplam özsermaye oranıdır. Net Kar, bir şirketin belirli bir dönemde elde ettiği net kârı temsil ederken özsermaye, şirketin sahiplerine ait olan öz sermayeyi ifade eder. ROE, bir şirketin sahiplerine (hisse senedi sahipleri veya hissedarlar) yatırımlarının karşılığında ne kadar getiri sağladığını, şirketin karlılığını ve verimliliğini ölçmek için kullanılır. ROE, şirketlerin performansını değerlendirmek, seçim ve yatırım yapmaları için kullanılan

önemli bir finansal göstergedir. Yatırımcılar, şirketin ROE' sini diğer benzer şirketlerle karşılaştırarak sektördeki performansını değerlendirebilir ve yatırım kararlarını buna göre şekillendirebilir (Karadeniz vd., 2016:47).

Yüksek ROE değerleri, şirketin yatırımcılarına yüksek bir karlılık sağladığını gösterirken, düşük ROE değerleri ise yatırımcılara düşük bir karlılık oranı sunduğunu gösterir. ROE' nin yüksek olması genellikle şirketin iyi yönetildiği ve etkili bir şekilde özsermayeyi kullanabildiği anlamına gelir. Bu da yatırımcılar için çekici bir durum olabilir. Ancak, ROE' nin yüksek olması tek başına yeterli değildir. Sektör ve şirketin özellikleri dikkate alınmalı ve diğer finansal göstergelerle birlikte değerlendirilmelidir. Çalışmada kârlılık göstergesi olarak alınan ROE yazar tarafından Türkiye Bankalar Birliği tarafından yayınlanan bankalara ait bilançolardan alınan veriler ile hesaplanmıştır.

5.3.2. Mevduatlar

Mevduatlar, finansal bir terim olarak, bir bireyin veya bir kuruluşun banka veya finansal kurumlarla yaptığı para yatırma işlemlerini ifade eder. Mevduatlar genellikle banka hesaplarına yapılan para yatırımlarını kapsar. Mevduatlar, bireylerin ve kuruluşların paralarını güvende tutmaları ve gelecekte kullanmak üzere biriktirmeleri için bir yol sağlar. Bankalar, mevduat sahiplerine faiz ödeyerek bu hizmeti sağlar. Faiz oranı, mevduatın miktarına, vadesine ve bankanın politikalarına bağlı olarak değişebilir (İbiş vd., 2018:113).

Sonuç olarak, mevduatlar güvenli bir şekilde para biriktirmek ve faiz geliri elde etmek için kullanılan finansal araçlardır. Ancak, getiri potansiyeli sınırlı olabilir ve enflasyon riski gibi faktörler dikkate alınmalıdır. Bankalara ait mevduat verileri yazar tarafından Türkiye Bankalar Birliği tarafından yayınlanan ilgili bankalara ait bilançolardan alınarak çalışmaya dahil edilmiştir.

5.3.3. TÜFE (Tüketici Fiyat Endeksi)

TÜFE, bir ülkedeki tüketici fiyatlarının genel düzeyini ölçmek için kullanılır. Bu endeks, tüketici sepetinde yer alan mal ve hizmetlerin fiyatlarındaki değişimleri yansıtarak enflasyonu takip etmeyi amaçlar. TÜFE, belirli bir baz yılına göre hesaplanır ve genellikle 100 baz puan olarak tanımlanır. TÜFE'nin hesaplanmasında, tüketim sepetinde yer alan farklı mal ve hizmetlerin ağırlıkları dikkate alınır. Bu ağırlıklar, tüketici harcamalarındaki önem sırasına göre belirlenir. Her mal veya hizmetin fiyatı, ağırlığıyla çarpılır ve tüm bileşenlerin toplamı TÜFE'yi oluşturur (Saraç ve Karagöz, 2010:225).

TÜFE, enflasyonun ölçülmesi, fiyat istikrarının değerlendirilmesi ve para politikasının belirlenmesinde önemli bir gösterge olarak kullanılır. Yüksek TÜFE değerleri, genel olarak fiyatların arttığını ve enflasyonun yüksek olduğunu gösterirken, düşük TÜFE değerleri ise fiyat artışlarının daha sınırlı olduğunu ve enflasyonun daha düşük olduğunu gösterir. TÜFE'nin önemi, ekonomik karar vericilerin fiyat istikrarını sağlamak için para politikalarını yönlendirmesine ve enflasyonla mücadele etmelerine yardımcı olmasıdır. Ayrıca, tüketiciler ve işletmeler de TÜFE'yi takip ederek fiyat artışlarını değerlendirebilir, bütçelerini planlayabilir ve ekonomik kararlarını buna göre şekillendirebilir (Tarı vd, 2012:3). Çalışmada kullanılan zincirleme TÜFE endeks verileri TÜİK'den elde edilmiştir.

5.3.4. Faiz

Faiz, finansal bir terim olup bir varlığın veya borcun kullanılması veya ödünç verilmesi karşılığında ödenen veya alınan bedeldir. Genellikle yüzde olarak ifade edilir ve belirli bir zaman dilimi boyunca hesaplanır. Faiz oranı, borç verenin veya kredi verenin talep ettiği veya ödediği ekstra bedeldir. Faiz, çeşitli finansal işlemlerde ekonomik aktiviteleri etkileyen önemli bir faktördür. Yüksek faiz oranları, kredi taleplerini azaltabilir, yatırımları engelleyebilir ve tüketimi düşürebilir. Düşük faiz oranları ise krediye erişimi kolaylaştırabilir, yatırımları teşvik edebilir ve ekonomik büyümeyi destekleyebilir. Faiz oranları, merkez bankaları ve diğer finansal kurumlar tarafından belirlenir ve para politikalarının bir parçası olarak kullanılır. Para politikası araçları, faiz oranlarını ayarlamak ve ekonomik istikrarı sağlamak için kullanılır. Faiz oranları, yatırımcılar, işletmeler, tüketiciler ve ekonomik karar vericiler için önemli bir finansal gösterge ve etkili bir araçtır. Çalışmada kullanılan faiz verileri investing web sitesinden derlenmiştir ve gösterge faiz verileri kullanılmıştır. Gösterge faiz oranı, beş yıllık vadesi ve yıllık kupon ödemesi yapılan Devlet Tahvili faizini ifade eder. İkincil piyasalarda gösterge faizi önemli finansal göstergeler arasında yer almaktadır. Bu oranın artması ya da azalması kamunun borçlanma maliyetlerinin artışı ya da azalışını ifade ettiği için, piyasada özellikle takip edilen veriler arasında yer almaktadır (Uyar vd., 2016:587).

5.3.5. GSYH (Gayri Safi Yurtiçi Hasıla)

Bir ülkede belirli bir süre boyunca üretilen mal ve hizmetlerin toplam değerini gösteren ekonomik bir göstergedir. GSYH, bir ülkenin ekonomik büyüklüğünü, üretim seviyesini ve ekonomik aktiviteyi ölçmek için kullanılır (Çinko ve Balcı, 2022:17). GSYH, bir ülkenin ekonomik büyüklüğünü ve refah seviyesini ölçmek için kullanılır. Yüksek bir GSYH genellikle ekonomik büyüme, istihdam artışı ve yaşam standartlarının iyileşmesiyle ilişkilendirilir. Ancak, GSYH tek başına bir ülkenin refahını tam olarak yansıtmayabilir ve sosyal, çevresel ve dağılımsal faktörleri göz ardı edebilir. Çalışmada kullanılan GSYH verileri üretim yöntemine göre hesaplanmış ve TÜİK'den derlenmiştir.

5.3.6. Herfindalh-Hirschman Endeksi (HHI)

HHI, Herfindahl (1959) ve Hirschman (1964) tarafından yapılmış olan çalışmalar sonucunda kullanıla gelmiş yoğunlaşma endeksidir. HHI Endeksi, kuramsal olarak kullanılan temel bir piyasa yoğunlaşma göstergesidir. Aynı zamanda diğer yoğunlaşma endeksleri ile karşılaştırma yapmak açısından da önemlidir. HHI Endeksi, bir pazardaki rekabet seviyesini ölçmek için kullanılır. HHI, bir sektördeki firmaların Pazar paylarının karelerinin toplamını temsil eder. Bu endeks, bir sektördeki Pazar yapısının konsantrasyonunu ölçmek ve rekabetin derecesini değerlendirmek için kullanılır (Yayla, 2007:37). HHI, aşağıdaki formülle hesaplanır: (Acemoğlu vd.,2016:339)

$$HHI = (S1^2 + S2^2 + \dots + Sn^2)$$

Burada, S1, S2, ..., Sn sırasıyla sektördeki her bir firmanın Pazar payını temsil eder. HHI'nin değeri 0 ile 1 arasında değişir. HHI 0'a yakınsa, sektörde rekabet yüksektir ve birçok küçük firma bulunmaktadır. HHI 1'e yaklaştıkça, pazarın konsantrasyonu artar ve tek bir büyük firmanın veya birkaç büyük firmanın hâkim olduğu bir Pazar yapısı ortaya çıkar. HHI'nin yüksek olması, pazarda rekabetin düşük olduğunu ve firmalar arasında konsantrasyonun yüksek olduğunu gösterir. Bu durum, rekabetçi dengenin bozulabileceği ve tekelleşme riskinin artabileceği anlamına gelir. Düşük bir HHI ise, pazarda rekabetin daha fazla olduğunu ve birçok firma arasında daha dengeli bir güç dağılımının bulunduğunu gösterir. HHI, rekabet politikalarının değerlendirilmesi, rekabet ihlallerinin tespiti ve Pazar düzenlemelerinin yapılması gibi birçok ekonomik analizde kullanılır. Yüksek HHI değerleri, rekabet kurallarına aykırı durumları tespit etmek için uyarı işareti olarak kabul edilebilir ve rekabet otoriteleri tarafından dikkate alınabilir (Akal ve Olgun, 2021:58). Modelde kullanılan HHI endeks verileri ilgili banka

bilançolarından elde edilen bilgiler, sektör verileri ile birlikte yazar tarafından hesaplanmıştır.

Tablo 5.3. Çalışmada Kullanılan Değişkenler ve Kaynakları

Bağımlı Değişken	Tanım	Kaynak
Özkaynak Karlılığı	Bir şirketin öz sermayesinin ne kadar kârlı olduğunu ölçen bir finansal göstergedir.	Bankaların TBB web sitesinde yer alan bilançolarından alınan net kar kaleminin öz sermaye bölünmesi ile yazar tarafından hesaplanmıştır.
Bağımsız Değişken		
HHI Endeksi	Aktif büyüklüğü en büyük dört bankanın toplam aktiflerinin sektördeki tüm bankaların toplam aktiflerine oranıdır.	TBB resmî web sitesinden alınan veriler ile (Türkiye Ziraat Bankası, Türkiye İş Bankası, Türkiye Vakıflar Bankası, Türkiye Halk Bankası) HHI Endeks değeri yazar tarafından hesaplanmıştır.
Kontrol Değişkenleri		
Mevduatlar	Bankalara ve diğer kredi kurumlarına istenildiğinde çekilmek üzere yatırılan paradır.	TBB resmî web sitesinden ilgili banka bilançolarından derlenen verilerden elde edilmiştir.
TÜFE	Belirlenen ürün/hizmet grubunun fiyatındaki ortalama değişimin ölçütüdür. Enflasyon değerindeki yıllık değişimi hesaplamak için kullanılır.	TÜİK
Faiz	Faiz, finansal bir terim olup bir varlığın veya borcun kullanılması veya ödünç verilmesi karşılığında ödenen veya alınan bedeldir.	https://tr.investing.com/ adresinden gösterge faiz verileri alınmıştır.
GSYH	GSYH'deki yıllık reel büyüme oranıdır.	TÜİK

Tablo 5.3'de çalışmada kullanılan veri setlerinin nasıl ve hangi kaynaktan alındıkları gösterilmektedir. Çalışmada makro veriler TÜİK'den elde edilirken sektör verileri TBB'den elde edilen bilançolardan yazar tarafından hesaplanarak çalışmaya dahil edilmiştir.

5.4. Araştırma Modeli

Çalışmada kullanılan veri seti yatay kesit ve zaman serisi değerleri içerdiğinden, panel veri analizi yöntemi uygun bir seçenek olarak belirlenmiştir. Verilerde yaşanan sorunlar ve eksik veri olması çalışmada dengesiz panel veri modellerinin kullanılmasını gerekli kılmıştır.

5.4.1. Panel Veri Analizi

Panel veri ekonometrisi, çapraz kesit ve zaman serisi verilerinin bir arada kullanıldığı veri setlerinin analiz edilmesinde kullanılan bir yöntemdir. Panel veri

ekonometrisinin avantajları ve dezavantajları şöyledir (Baltagi,1995:7; Gujarati,2003: 637-638):

Avantajları:

- Kesitsel veya zaman serisi veri setlerine göre daha fazla gözlem sayısı elde edilmesi istatistiksel tahminlerin daha güvenilir sağlar,
- Örneklem seçiminde rasgele dalgalanmaların daha az olmasını sağlar,
- Panel verileri, farklı birimler arasındaki değişkenlik düzeylerini gözlemleme fırsatı sunar.

Dezavantajları:

- Panel veri setleri genellikle büyük boyutlara sahiptir ve analizi zorlaştırabilir,
- Panel veri setleri, veri eksikliği veya hatalar gibi kalite sorunlarına sahip olabilir.
- Panel veri analizinin dayandığı varsayımların geçerliliği, özellikle veri kümesinin özellikleri değiştiğinde, sorgulanabilir ve sonuçları etkileyebilir.

Panel veri analizinde, sabit etkiler ve tesadüfi etkiler modeli, birimler arasındaki farklılıkların kaynaklarını açıklamak için kullanılan iki farklı modeldir. Her iki model de aynı panel veri seti için farklı varsayımlar kullanır ve sonuçları yorumlamak için farklı yaklaşımlar gerektirir (Tatoğlu, 2016:83; Baltagi, 2005:7-9).

5.4.2. Sabit Etkiler Modeli (Fixed Effect Model)

Sabit etkiler modeli, bireysel birimler arasındaki farklılıkları açıklamak için kullanılır. Bu model, her birim için bir sabit terim içerir ve bireysel birimler arasındaki farklılıklar bu sabit terimlere yansıtılır. Bu model, birimler arasındaki sabit farklılıkları hesaba katar ve diğer değişkenlerin etkisini ölçmek için kullanılır. Sabit etkiler modeli, bireysel birimlerin özelliklerini dikkate alarak, genel bir modele kıyasla daha doğru sonuçlar verir (Nargeleçekenler,2009:25).

5.4.3. Tesadüfi Etkiler Modeli (Random Effect Model)

Tesadüfi etkiler modeli, birimler arasındaki farklılıkları açıklamak için kullanılan bir modeldir. Bu modelde, bireysel birimler arasındaki farklılıklar tesadüfi olarak dağıtılmıştır. Bu model, bireysel birimler arasındaki farklılıkları hesaba katmaz ve diğer değişkenlerin etkisini ölçmek için kullanılır. Bu model, sabit etkiler modele göre daha basittir ve genel bir modele kıyasla daha az bilgi sağlar.

Hangi modelin kullanılacağı, verilerin özelliklerine ve araştırmanın amaçlarına bağlıdır. Sabit etkiler modeli, özellikle bireysel birimler arasındaki farklılıkların etkisini ölçmek istendiğinde kullanılırken, tesadüfi etkiler modeli, bireysel birimler arasındaki farklılıkların hesaba katılmasına gerek olmadığına kullanılabılır (Karpaz Çatalbaş ve Yarar,2015:106).

Tablo 5.4. Korelasyon Matrisi

Gözlem:311	ROE	HHI Endeks	Mevduatlar	TÜFE	Faiz	GSYH
ROE	1,0000					
HHI İndeks	0,3896	1,0000				
Mevduatlar	-0,0341	0,1042	1,0000			
TÜFE	-0,1036	-0,1702	0,2760	1,0000		
Faiz	0,0894	0,0582	0,0548	0,1510	1,0000	
GSYH	-0,0199	0,0748	-0,1103	-0,1171	-0,6681	1,0000

Tablo 5.4’de modelde kullanılan değişkenlere ait korelasyon matrisi görülmektedir. Tablo 5.4’deki değişkenler arasındaki ilişkiler değerlendirildiğinde:

- ROE ve HHI Endeksi arasında 0.3896 pozitif yönlü bir ilişki olduğunu görüyoruz. Bu, kâr marjının rekabet düzeyiyle ilişkili olduğunu göstermektedir.
- Mevduatlar ile diğer değişkenler arasında düşük veya zayıf korelasyonlar görülmektedir. Mevduatlar ile diğer değişkenler arasındaki ilişkilerin istatistiksel olarak yüksek korelasyon olmadığı söylenebilir.
- TÜFE ile ROE, HHI Endeksi, Mevduatlar ve Faiz arasında düşük korelasyonlar vardır. Bu, tüketici fiyatları ile bu değişkenler arasında doğrudan bir ilişki olmadığını gösterir.
- Faiz ile ROE, HHI Endeksi, Mevduatlar ve Tüfe arasında düşük korelasyonlar vardır. Bu, faiz oranlarının bu değişkenlerle doğrudan ilişkili olmadığını gösterir.
- GSYH ile diğer değişkenler arasında düşük korelasyonlar görülmektedir. Bu, GSYH’nin bu değişkenlerle doğrudan ilişkili olmadığını gösterir.

Bu değerlendirmeler, korelasyon matrisine dayanarak değişkenler arasındaki ilişkileri genel olarak anlamamıza yardımcı olmaktadır. Ancak, korelasyon katsayıları tek başına ilişkinin neden-sonuç ilişkisi olduğunu veya diğer faktörleri içermediğini göstermez. İlişkileri daha kapsamlı bir şekilde anlamak için ek analizler ve yöntemler gerekebilir.

5.5. Analiz ve Bulgular

Aşağıda yer alan Tablo 5.6, bağımlı değişken olarak “ROE” (Kâr Marjı) kullanılarak yapılan sabit etkiler modeli ve tesadüfi etkiler modeli sonuçlarını göstermektedir.

Tablo 5.6. Analiz Bulguları

Değişkenler	Sabit Etkiler Modeli		Tesadüfi Etkiler Modeli	
Bağımlı Değişken: ROE				
HHI İndeks	1,014***	(0,214)	1,006***	(0,197)
Kontrol Değişkenleri				
Mevduatlar	3,120	(2,33)	2,270	(2,140)
TÜFE	-0,007**	(0,003)	-0,007**	(0,003)
Faiz	0,007*	(0,004)	0,007*	(0,004)
GSYH	0,001	(0,004)	0,001	(0,004)
Sabit	0,007	(0,095)	0,015	(0,103)
F Prob>F	7,53	(0.0000)	6,48	(0.0000)
F Test (Prob.)	12,68	(0.0000)	-	-
Wald ch2 (Prob.)	-	-	11,52	(0.0000)
Gözlem:311/ Grup:23				
Hausman Testi			Hausman Testi sonucuna göre Tesadüfi Etkiler Modelinin kullanılması uygundur.	
Prob>chi2: 0.7494				

Tabloda sırası ile * %10, ** %5, *** %1 düzeyinde ilişkiyi temsil eder. Parantez içindeki değerler standart sapmayı gösterir. Parantez dışındaki değer de değişkenin katsayısını temsil eder.

Bu araştırmaya, sabit etki modelini veya tesadüfi etki modelini seçmek için Hausman Testi uygulanmıştır. Bu test, her iki modelin farklı varsayımlara dayandığını ve sonuçlarının farklılık gösterdiğini varsayar. Test, her iki modelin tahminleri arasındaki farkları hesaplar ve bu farkların istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını belirler. Eğer

farklar anlamlıysa, sabit etkiler modeli kullanılmalıdır. Eğer farklar anlamsızsa, tesadüfi etkiler modeli kullanılmalıdır (Eralp, 2022:29).

Hausman testi hipotezleri ise, Boş hipotezi “(H₀): Açıklayıcı değişkenler ile birimler arasında korelasyon yoktur” şeklinde kurulur. Alternatif hipotez (H₁): Tesadüfi etkiler modeli, sabit etkiler modelinden daha uygun bir modeldir. Bu hipotezler, panel veri analizinde model seçimi yapmak için kullanılan en yaygın hipotezlerdir. Hausman testinin sonuçları Tablo 5.6’da gösterilmiştir. Hausman test istatistiğine ait $p > 0,05$ olduğu için H₀ kabul edilir. Yani açıklayıcı değişkenler ile birimler arasında korelasyon yoktur ve tesadüfi etkiler modelinin kullanılması uygundur (Taysı,2020:24).

Yukarıdaki Tablo 5.6’da yer alan analiz bulgularına dayanarak değişkenler arasındaki ilişkiler değerlendirildiğinde:

- **HHI İndeks (Rekabet Düzeyi):** Tesadüfi etkiler modeline göre, HHI İndeksi ile ROE arasında pozitif ve istatistiksel olarak %1 düzeyinde güçlü bir ilişki olduğu görülmektedir. Sabit etkiler modelinde de benzer bir ilişki gözlenmektedir. Bu sonuçlar, rekabet düzeyinin kâr marjı üzerinde etkili olabileceği sonucunu ifade edilebilmektedir. Bu ilişkinin bankacılık sektörü için yoğunlaşmanın banka karlarını arttırdığını göstermekte, sektörde rekabeti arttırmak ve bankaların sermaye yapılarını güçlendirmesi ile sektördeki bankalar açısından daha karlı bir duruma girilmesine sebep olurken finansal olarak da daha sağlam bir finansal sistemi teşkil edecektir. Bu ise ancak merkezi hükümetin yapacağı yasal düzenlemeler, kanunlar ile gerçekleştirilip denetim kurumları gözetiminde yapılabilir.
- **Mevduatlar:** Tesadüfi etkiler modelinde de sabit etkiler modelinde de ROE ile pozitif fakat istatistiksel olarak güçlü bir ilişki bulunamamıştır. Mevduatlar bankaların kâr elde etmelerinde önemli bir kalemdir. Bu çalışmada mevduatlar ve kar arasında güçlü bir ilişkinin varlığının tespit edilememesi ilgili dönem, veri seti ve birçok farklı etkenden ortaya çıkmış olabilir. Bu durum ilgili dönem ve sektör için bir sonuç olup daha detaylı çalışmalara konu olabilmektedir. Mevduatlar değişkeni daha geniş ve büyük ölçekli bir veri seti ile farklı ülke ve ekonomilerde yeniden çalışılarak karlılık ile olan ilişkisi daha net ortaya konabilir.
- **TÜFE (Tüketici Fiyat Endeksi) ve Faiz:** Hem sabit etkiler modelinde hem de tesadüfi etkiler modelinde Tüfe ve Faiz ile ROE arasında istatistiksel olarak %5 ve %10 düzeylerinde güçlü bir ilişki gözlemlenmektedir. Fakat TÜFE ile ROE

arasındaki ilişkinin yönü negatiftir. Bu sonuçlar, TÜFE ile ROE arasında negatif ve güçlü bir ilişki olduğunu göstermektedir. Genel olarak da yüksek enflasyondan ziyade enflasyonun tahmin edilemediği durumlarda sağlıklı bir fiyat ve marj belirlenemediği için karlar üzerinde negatif etki yaratabilmektedir. Faiz değişkeni ile ROE arasında da ise pozitif ve istatistiksel olarak %10 düzeyinde güçlü bir ilişki mevcuttur. Her ne kadar bu değişkenler bankacılık sektörü karlılığını etkilese de bankalar bu makro değişkenlere etki edememektedir. Fakat piyasaya yeni girecek bankalar için ise önemli değişkenlerdir. Finansal piyasaların istikrarı ve yeni sermaye hareketleri için bu göstergelerin istikrarlı, tahmin edilebilir olması sektörün geleceği ve sürekliliği için önemli olmaktadır. Finansal piyasaların istikrarlı ve kararlı olması reel sektör ve makro göstergeler açısından da istikrar unsuru olarak görülmektedir.

- **GSYH (Gayri Safi Yurtiçi Hasıla):** Tesadüfi etkiler ve sabit etkiler modellerinde GSYH ile ROE arasında istatistiksel olarak güçlü bir ilişki tespit edilememiştir. Bu sonuç, ilgili veri seti ve tarih itibari ile GSYH'nin kâr marjı üzerinde doğrudan bir etkiye sahip olmadığını göstermektedir. GSYH, farklı ekonomi ve ülke gurubu ile daha geniş veri seti ile çalışılarak bankacılık sektörü karı ve GSYH arasındaki ilişki daha net ortaya konabilir.

Genel olarak, literatürde yapılan çalışmalar ve bu sonuçlar incelendiğinde, rekabet düzeyi (HHI İndeksi) ile kâr marjı arasında pozitif bir ilişki olduğu görülmektedir. Mevduatlar, TÜFE, faiz ve GSYH değişkenlerinin ise kâr marjını açıklamada daha az etkili veya istatistiksel olarak güçlü bir ilişkinin tespit edilemediği çalışmada tespit edilmiştir. Bu sonuçlar, literatürdeki bulgularla uyumludur ve rekabet düzeyinin kâr marjını etkileyen önemli bir faktör olduğunu göstermektedir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu tez çalışmasında, Türkiye'deki faaliyette bulunan 23 mevduat bankasının 2006-2020 dönemine ait yıllık finansal verilerini analiz ederek Türk bankacılık sektöründeki kârlılığı etkileyen faktörler incelenmiştir. Bu kapsamda, özkaynak karlılığı ile pazar yapısının konsantrasyonunun göstergesi olan Herfindahl-Hirschman Endeksi (HHI) arasındaki ilişki incelenmiştir.

Herfindahl-Hirschman Endeksi (HHI), bir sektördeki pazar yapısının konsantrasyonunu ölçmek ve piyasanın yapısından gelen rekabetin derecesini değerlendirmek için kullanılmaktadır. Piyasa yoğunlaşması, birkaç firma tarafından piyasadaki pazar payının kontrol edilmesi anlamına gelmektedir. Söz konusu ilişkinin incelenmesinde özkaynak karlılığı üzerinde etkili olabileceği düşünülen faiz, TÜFE, GSYH ve mevduat gibi kontrol değişkenleri de modele eklenmiştir.

Türkiye'de piyasa yapısını ifade eden yoğunlaşma endeksi ile kârlılık arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmaların sınırlı olması bu tez çalışmasının literatüre olan katkısını artırmaktadır. Elde edilen sonuçların sektörde faaliyet gösteren bankalar, düzenleyici ve denetleyici kurumlar ve politika geliştiriciler açısından faydalı olacağı düşünülmektedir.

Sabit etkiler ve tesadüfi etkiler modellerinin kurgulandığı bu tez çalışmasında analiz sonuçları, HHI, TÜFE, faiz oranı ile banka karlılığı arasında istatistiksel olarak güçlü ilişkiler bulunduğunu göstermektedir. Mevduatlar ve GSYİH gibi değişkenlerin ROE üzerinde ise güçlü bir etkisi çalışmada tespit edilememiştir. Literatür incelendiğinde bankacılık sektörü karlılığı ve piyasa yapısı arasında ilişkinin olduğu bazı çalışmalar bulunduğu görülmektedir.

Demirgüç-Kunt, Laeven ve Levine (2004), Sufian ve Kamarudin (2012), Maudos ve Guevara (2004), Kayran ve Kıyılar (2021), çalışmalarında sektördeki yoğunlaşma oranının pozitif bir etkiye sahip olduğunu tespit etmişlerdir. Çalışmanın sonuçlarının literatürdeki çalışmaları destekler nitelikte olması, piyasa yapısı ile karlılık arasındaki güçlü ilişkiyi de ortaya koymaktadır.

Bu bulguların, Türk bankacılık sektöründe kârlılığı etkileyen faktörlerin anlaşılması ve stratejik kararlar alınırken dikkate alınması açısından önemli olduğu düşünülmektedir. Piyasa yapısı düzenleyici kurumların politikalarının belirlenmesinde bu tez çalışmasından elde edilen bulgulardan faydalanılması mümkün gözükmektedir.

Türk bankacılık sistemi düzenleyici ve denetleyici kurumlar tarafından kontrol edilir. Bankacılık Düzenleme Kurumu (BDDK), Türkiye Bankalar Birliği (TBB),

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) ve Sermaye Piyasası Kurumu (SPK) gibi kurumlar bankacılık sektörünün düzenlenmesi, denetlenmesi ve istikrarının sağlanması ile ilgilenmektedir.

Bankacılık sektörünün sağlıklı ve etkin işlemesi sadece sektörü değil, finansal sistemi ve reel sektörü de yakından ilgilendirmektedir. Bankacılık sektöründe düzenleyici ve denetleyici kurumlar ve ilgili bakanlıkların, sektördeki monopolistik yapının mümkün olduğunca rekabetçi bir hale gelmesi için politikalar geliştirdikleri görülmektedir. Sektör buluşmaları, bağımsız denetim raporları, küresel ve bölgesel gelişmeler takip edilerek sektörün devamlılığı için gerekli tedbirlerin alınması önemli görülmektedir.

Türk bankacılık sektöründe yoğunlaşma oranının yüksek olması sektörde yer alan büyük ölçekli bankaların piyasanın ağırlıklı kısmını oluşturmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Sektördeki büyük ölçekli bankaların risk alma düzeylerinde meydana gelen artışlar ile sektörün tamamı etkilenmektedir. Rekabet düzeyine etki eden bu durumun yasalar, bankacılık sektörü düzenleyici ve denetleyici kurumları tarafından geliştirilen politikaları ile kontrol edilebilir olduğu düşünülmektedir.

Piyasadaki yoğunlaşma firmalar arasındaki işbirliği maliyetini düşürmesi, firmalar arasında anlaşma yapılmasını teşvik etmesini ve bu yolla daha yüksek fiyatlar belirleyerek normalüstü kârlar elde edebilmesine neden olabilmektedir. Bankalar yoğunlaşma derecesine bağlı olarak piyasa yapısı ve rekabet şartlarını değiştirebilmektedir.

Bankacılık sektörüne girişteki bürokratik engellerin azaltılması yoğunlaşmanın önlenmesinde önemli bir araç olabilmektedir. Kamu destekli politikalar ile sektörde uluslararası faaliyette bulunan bankaların sayısının artırılması, bankaların sermaye yapılarının güçlendirilmesi, firmalar arası iş birliği ile rekabetin arttırılabilmesi banka karlılığın da artmasına yardımcı olabilecektir.

Bunun yanı sıra, bankalar piyasa şartlarında değişmelere uyum sağlama kapasitelerini geliştirerek karlılıklarını sürdürebilir hale getirebilirler. Özellikle küresel ve bölgesel olarak beklenmedik durumların ortaya çıkması sektördeki bankaları ciddi şekilde etkileyebilmektedir. Bu durumlara bankaların stres testleri ile hazır olup olmadıklarını sistematik bir şekilde gerçekleştirmeleri karlılıklarının devamı açısından önemlidir. Özellikle gelişen teknolojiler ve artan rekabet bankaların yeni ürün ve hizmet noktasında daha hazırlıklı olmalarını gerekli kılmaktadır.

Birçok araştırmada olduğu üzere bu tez çalışmasının da bazı kısıtları bulunmaktadır. Bu tez çalışmasının temelde dengesiz panel veri analizinin kullanımından

kaynaklanan bazı kısıtları bulunmaktadır. Bu kısıtlar, çalışmanın sonuçlarını etkileyebilmektedir. Bunun yanı sıra, mali tabloların karşılaştırılabilir olması ile ilgili sorunlar ve karlılığı etkileyen diğer birçok faktörün modele dâhil edilememesi bu tez çalışmasının diğer kısıtlarını oluşturmaktadır.

Bankacılık karlılığı ile ilgili yapılan çalışmalarda dikkat edilmesi gereken kısıtlar arasında yer alan veri kalitesi, karşılaştırılabilirlik, teknolojiye ve piyasadaki değişimler gibi kısıtların iyileştirilmesi ile çalışmaların sonuçları daha nitelikli ve yol gösterici olabilir. Bu kısıtlar, bankacılık karlılığı ile ilgili çalışmaların sonuçlarını yorumlarken dikkate alınmalıdır. Aynı zamanda araştırmaların metodolojisi ve veri analizi, bu kısıtları en aza indirmek ve sonuçların daha güvenilir olmasını sağlamak için dikkatlice tasarlanmalıdır.

Bu konu üzerindeki sonraki çalışmalarda banka karlılığına etki eden faktörlerin belirlenmesi amacıyla bankalara özgü içsel ve dışsal faktörlere ilişkin farklı değişkenlerin eklenmesi, kullanılan dönemin genişletilmesi ve farklı kategorilerdeki bankaların analize dâhil edilmesinin bu alandaki literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Acemoğlu, D., David, L. ve John L. (2016). Mikroekonomi, 1.Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, s.339.
- Arslan, E. ve Bora, A. (2022). Türk Bankacılık Sektöründe Faaliyette Bulunan Kalkınma ve Yatırım Bankalarının 2015 – 2020 Dönemi Performanslarının Özkaynak Karlılığı Bileşenlerine Göre İncelenmesi, *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(21):27-40.
- Arabacı, H. (2018). Türkiye’de Bankacılık Sektörünün Gelişimi, *Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 2(2):25-42.
- Aka, K. (2019). Banka Karlılığının Belirleyicileri: Türk Bankacılık Sektöründeki Katılım Bankaları Üzerine Ampirik Bir Uygulama, *Social Sciences Research Journal*, 8(3): 21-39.
- Alyeva, B. (2016). Bankacılık Sisteminde İnternetin Olumlu ve Olumsuz Yönleri, *İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1): 210-238.
- Aloğlu, Z. T., (2005). Bankacılık Sektörünün Karşılaştığı Riskler ve Bankacılık Krizler Üzerindeki Etkisi, TCMB Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Ankara.
- Ayanođlu, Y. (2013). Bankaların Kuruluşu ve Organizasyon Yapısı, (E. Aydın, Karapınar), Bankaların Yönetimi ve Denetimi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, s.1-5.
- Aysin, M.E. ve Çalmaşur, G. (2021). Türk Bankacılık Sektöründe Piyasa Yapısı ve Rekabet, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(4):1127-1146.
- Akar, C. ve Çiçek, S. (2007). Türkiye’de Bankacılık Sektörünün Merkezileşmesi. *Marmara Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 23(2):167-181.
- Akal, M. Ve Olgun, M.F. (2021). Tam Rekabetçi Piyasa Deneyimleri Üzerine Bir Bakış, *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 23(1):45-61.
- Aksoy, A. ve Tanrıöven, C. (2007). Sermaye Piyasası Yatırım Araçları ve Analizi, 5.Baskı, Detay Yayıncılık, Ankara, s.106.

- Aras, G., Tercan N. ve Kutlu, Ö.F. (2018). Çok Boyutlu Kurumsal Sürdürülebilirlik Yaklaşımı ile Türk Bankacılık Sektörünün Değerlemesi: Kamu- Özel Banka Farklılaşması, *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 18(1):47-62.
- Arslan, Z. ve Yağcılar, G.G. (2021). Türk Bankacılık Sektöründe Performansın Belirleyicileri, *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 56(3): 2111-2131.
- Arslan, İ. ve Yapraklı, S. (2008). Banka Kredileri ve Enflasyon Arasındaki: Türkiye Üzerine Ekonometrik Bir Analiz (1983-2007), *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi*, 7: 89-103.
- Ata, H. A., (2009). Kriz Sonrası Türkiye’de Mevduat Bankaları Kârlılığına Etki Eden Faktörler, *İşletme Fakültesi Dergisi*, 10(2):137-151.
- Atatürk Ansiklopedisi, 12 Şubat 2022 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/denizbank/> adresinden erişilmiştir.
- Avcı, T. (2020). Makroekonomik Faktörler ve Banka Kredilerinin Enflasyon Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği, *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(1):98-107).
- Azizov, A. (2008). Bankacılık Sektöründe Yabancı Yatırımlar ve Türkiye Örneği, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı İktisat Teorisi Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Aydın, Y. (2019). Türk Bankacılık Sektöründe Kârlılığı Etkileyen Faktörlerin Panel Veri Analizi ile İncelenmesi, *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 10(1):181-189.
- Başak, L. (2012). Yabancı Bankalar ve Türkiye, 1. Basım, Beta Yayınevi, İstanbul, s.7.
- Baltagi, B. H. (1995). *Econometric Analysis of Panel Data*, Hoboken, NJ: John Wiley and Sons Inc, 7-9.
- Bakan, İ., Doğan, F.İ., Erşahan, B. ve Eyitmiş, M. (2012). Bankalarda Performans Değerleme ve Ücretleme İlişkisine Dair Çalışanların Algılamaları: Yerli ve Yabancı Menşeli Banka Uygulamalarının Karşılaştırılmasına Yönelik Bir Alan Araştırması, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17(1):1-26.

- Beybur, M., ve Çetinkaya, M. (2020). Covid-19 Pandemisinin Türkiye’de Djital Ürün ve Hizmetlerinin Kullanımı Üzerindeki Etkisi, *Uluslararası Batı Karadeniz Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi*, 4(2):148-163.
- Bhatt, V. (1993). Development Banks as Catalysts for Industrial Development, *International Journal of Development Banking*, 11(1):47-61.
- Balcı, M., ve Yeşilkaya E. (2021). Bankacılıkta Temel Kavram ve Kurumlar, Adalet Yayıncılık, Ankara, s.24.
- BDDK (Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu), 1 Mart 2023 tarihinde <https://www.bddk.org.tr/Kurulus/Liste/77> adresinden erişilmiştir.
- BDDK (Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu), 5 Mayıs 2023 tarihinde <https://www.bddk.org.tr/KurumHakkinda/Detay/20> adresinden erişilmiştir.
- Bikker, J. A. ve Haaf, K. (2000). Measures Of Competition and Concentration In The Banking Industry: A Review Of The Literature, *Research Series Supervision, Netherlands Central Bank*, 30:1-47.
- Bozoklu, D. (2003). Atatürk Döneminde Bankacılık Sistemine ve Gelişimine Genel Bir Bakış, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 19(55):269- 302.
- Bozdemir, T. (2007). Türk Bankacılığının Tarihsel Gelişimi ve Reel Sektöre Katkısına İlişkin Bir Araştırma, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Yayınlamamış Doktora Tezi.
- Bozkurt, C., ve Göğül Karatay P. (2010). Para ve Maliye Politikalarının Koordinasyonu, *Akademik Araştırmalar Dergisi*, 2(2):27-44.
- Cengiz, D. (2010). Mevduat Bankalarının Rasyolarına Kümelenmesi, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(1):231-247.
- Çam, Ü. (2014). Türk Bankacılık Sektörünün Piyasa Yapısının Rekabet ve Yarışılabilirlik Açısından İncelenmesi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Doktora Tezi.
- Çağırıcı, E. (2016). Bankacılık Sektörü, Mülkiyet Yapısı ve Tüketicilerin Mülkiyet Yapılarına Karşı Tutumları, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İşletme Eğitimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

- Çağlarımak, U.N., Özatay, F., Akbostancı, E., ve Özdemir, B.K. (2014). Para ve Banka, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi, 1633:2-216.
- Çalım, A.E., ve Çalım, H. (2022). Türk Bankacılık Sisteminin Tarihçesi ve 2001 Krizi Sonrası Gelişimi, *Journal of Politics, Economy and Management (JOPEM)*, 5(1):34-54.
- Çelik, T., ve Kaplan, M. (2012). Türk Bankacılık Sektöründe Etkinlik ve Rekabet:2002-2007, *Sosyo Ekonomi*, 2:8-28.
- Çelik, S. ve Kaya, F. (2019). Banka Karlılığına Etki Eden Mikro Değişkenler: Türk Bankacılık Sektörü Üzerine Bir Araştırma, *BAİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(3):765-788.
- Çelik, S. ve Akarım, Y.D. (2012). Likidite Riski Yönetimi: Panel Veri Analizi ile İMKB Bankacılık Sektörü Üzerine Ampirik Bir Uygulama, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(1):1-17.
- Çinko, L., ve Balcı, A. (2022). Bankaların Kredi Büyümesinin GSYİH'ye Olan Etkisinin Sektör Bazlı İncelenmesi: Türkiye İçin Ekonometrik Bir Analiz, *İşletme ve Maliye Araştırmaları Dergisi*, 4(1):16-33.
- Coşkun, M.N., Ardor, H.N., Çermikli, H., Eruygur, O., Öztürk, F., Tokatlıoğlu, İ., Aykaç, G., ve Dağlaroğlu, T. (2012). Türkiye'de Bankacılık Piyasa Yapısı, Firma Davranışları ve Rekabet Analizi, İstanbul, Şubat, Yayın No: 280:1-199.
- Çondur, F. (2000). Kamu Bankaları ve Özelleştirilmeleri, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi.
- Çiçek, S. (2019). Bankacılık Sektörünün Gelir Dağılımı ve İstihdam Üzerine Etkisi, Yüksek Lisans Tezi.
- Çukacı, Y.C. ve Çenberlitaş, İ. (2017). Sermaye Piyasası Aracılık Kurum Kavramı ve Aracı Kurum Faaliyetlerinin Muhasebeleştirilmesi İşlemleri, *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 7(1)3:178-202.
- Delikanlı, İ. (2018). Bankacılık ve Sigortacılığa Giriş, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, s.27.

- Demirgüç-Kunt, A. ve Huizinga, H. (1998). Determinants of Commercial Bank Interest Margins and Profitability: Some International Evidence, *Article in The World Bank Economic Review*, DOI: 10.1093/wber/13.2, 379:1-39.
- Demirgüç-Kunt A., Laeven L. ve Levine R. (2004). Regulations Market Structure Institutions and The Cost of Financial Intermediation, *Journal of Money Credit and Banking*, 3:593-622.
- Dumrul, C., ve Dumrul, Y. (2014). Osmanlı İmparatorluğu'nun Kapitalist Paternde Sanayileşmesinin Önündeki Engeller Üzerine Bir İnceleme, *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 23:146-170.
- Duran, A.R. (2005). Türk Bankacılık Sistemi'nin Gelişimi ve BDDK'nın Rolü, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Dizgil, E. (2017). Türkiye'deki Mevduat Bankalarının Kârlılığını Etkileyen Mikro Düzeyli Faktörler Üzerine Ampirik Bir Araştırma, *BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar Dergisi*, 11(2):31-52.
- Eralp, A. (2022). Türkiye'de Kayıt Dışı İstihdamın Belirleyicileri: Panel Veri Analizi Yaklaşımı, E.A. Kaplan, İktisatta Güncel Gelişmeler: Panel Veri Uygulamaları, Gazi Kitabevi, Ankara, s.19-35.
- Ertürk, H. (2010). Bankacılık Sektörünün Karşılaştığı Riskler ve Risk Yönetimi, *Denetim Dergisi*, 4:62-70.
- Emhan, A. (2009). Risk Yönetim Süreci ve Risk Yönetimde Kullanılan Teknikler, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 23(3):209-219.
- Fedai, R. (2019). Bir Kamu Örgütlenmesi Modeli Olarak Fon Tipi Yönetim: Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu, *Yaşam Dergisi*, 40:61-77.
- Ferreira, F. A., Reis, J. R. ve Barata, J. M. M. (2013). Technological Innovation in Banking Services: An Exploratory Analysis to Perceptions of The Front Office Employee, *Problems and Perspectives in Management*, 11(1):34-49.
- Gediz, D. ve Sağın, A. (2015). Merkez Bankası Bağımsızlığı Kavramı, *İktisat Politikası Araştırmaları Dergisi*, 2(2):97-98.
- Gujarati, D.N. (2003). Basic Econometrics. 4th Edition, *McGraw-Hill*, 637-638.

- Günel, M. (2007). Para Banka ve Finansal Sistem, 1. Baskı, Yeni Dönem Yayınları, Ankara, s.144.
- Gülhan, Ü. (2009). Bankacılık Sektöründe Karlılığı Etkileyen Faktörler: Türk Bankacılık Sektörüne Yönelik Bir Uygulama, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Doktora Tezi.
- Gülhan Ü., Uzunlar E., (2011). Bankacılık Sektöründe Kârlılığını Etkileyen Faktörler: Türk Bankacılık Sektörüne Yönelik Bir Uygulama, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(1):341-368.
- Hazar, A., ve Babuşcu, Ş. (2019). Bankacılığa Giriş, 1. Basım, Nobel Yayıncılık, s.12.
- Hazar, A., Sunal, O., Babuşcu, Ş., ve Sezgin Alp, Ö. (2017). Türk Bankacılık Sektöründe Piyasa Yoğunlaşması: 2001 Krizi Öncesi ve Sonrası Karşılaştırılması, *Maliye-Finans Yazıları*, 107: 41-68.
- Işık, S. ve Kambay, M. (2019). Türkiye’de Ticari Bankaların Kârlılığını Etkileyen Bankaya Özgü ve Makro Ekonomik Belirleyiciler, *Bankacılar Dergisi*, 110: 3-24.
- Işık, Ö., ve Belke, M. (2017). Likidite Riskinin Belirleyicileri: Borsa İstanbul’a Kote Mevduat Bankalarından Kanıtlar, *Ekonomi, Politika ve Finans Araştırmaları Dergisi*, 2(2): 113-126.
- İbiş, C., Çatıkkaş, Ö., ve Çoban Çelikdemir, N. (2018). Banka Muhasebesi İlkeler ve Uygulamalar, Türkiye Bankalar Birliği, İstanbul, Yayın No: 325:4-322.
- Investing, Faiz verileri, 2 Şubat 2023 tarihinde <https://tr.investing.com/rates-bonds/turkey-5-year-bond-yield-historical-data/03/02/2023> adresinden erişilmiştir.
- Jamal, A. A. A., Masyhuri, H., ve Mohd, R.A.K. (2012). Determinants of Commercial Banks Return on Asset: Panel Evidence From Malaysia, *Iracast- Internaional Journal of Commerce Business and Management (Ijcbm)*, 1(3):55-62.
- Kale, S. (2017). Türk Bankacılık Sektörünün Aracılık Fonksiyonu, *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(3):209-220.
- Kara, S.M. (2006). Sermaye Piyasası Aracılık Faaliyetlerinde Yatırımcının Korunması, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk (Ticaret Hukuku) Anabilim Dalı, Doktora Tezi.

- Karadeniz, E., Koşan, L., ve Uzpak, D. (2016). Türkiye’de En Yüksek Satış Gelirine Sahip 20 Şirketin Satış Geliri ve Karlılık Performansının Karşılaştırmalı Analizi, *Muhasebe ve Denetim Bakış Dergisi*, 48: 45-58.
- Karakuş, R. ve Küçük, Y.Ş. (2016). Katılım Bankalarında Karlılığın Belirleyicileri: Türkiye Örneği İçin Bir Panel Veri Analizi, *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(2):119-133.
- Karakaş, A., ve Acar, M. (2022). Ticari Bankalarda Likidite ve Karlılık İlişkisi: Türk Bankacılık Sektörü Üzerine Bir Uygulama, *BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar Dergisi*, 16(2):139-171.
- Karapınar, A. (2013). Bankaların Yönetimi ve Denetimi, Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir, Yayın No: 1704, s. 3-232.
- Karahanoglu, İ. (2017). Türk Kalkınma ve Yatırım Bankalarının Aktif Karlılığını Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 50:167-186.
- Kartal, F. (2023). Bankalarda Menkul Değerlerin Sınıflandırılması ve 2022 İtibariyle Menkul Değer Kaynaklı Gelir ve Riskler, *Bankacılık ve Finansal Araştırmalar Dergisi*, 10(1):53-68.
- Karpat Çatalbaş, G. ve Yara, Ö. (2015). Türkiye’deki Bölgeler Arası İç Göçü Etkileyen Faktörlerin Panel Veri Analizi ile Belirlenmesi, *Alphanumeric Journal*, 3(1):99-117.
- Kandemir, O. (2017). Dünyada ve Türkiye’de Bankacılığın Tarihsel Gelişimi (Kaya. F editör). Bankacılık Giriş ve İlkeler, 5. Baskı, Yazın Basın Yayın Matbaacılık, İstanbul, s.44-54.
- Kayran, O., ve Kıyılar, M. (2021). Türkiye’deki Mevduat Bankalarına Yönelik Bir Araştırma: Bankalarda Gelir Çeşitlendirilmesinin Performans Üzerine Etkileri, *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 12(2):419-439.
- Kaya, E. ve Arslantürk Çöllü, D. (2020). Bankerlerden Günümüze Türk Bankacılık Tarihinin Kronolojik Olarak Değerlendirilmesi. *BMIJ (Business & Management Studies: An International Journal)*, 8(4):1-36.

- Küçükbay, F. (2017). Banka Kârlılığını Etkileyen Faktörler: Avrupa Birliği Bankaları ve Türk Bankaları Arasında Karşılaştırma, *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 24(1):138-149.
- Küçük, E. (2016). Banka Kârlılığının Tarihsel Belirleyicileri: Türkiye Ekonomisi Üzerine Bir Analiz, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- MASAK (T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı Maliye Başkanlığı Mali Suçları Araştırma Kurulu Başkanlığı) (2020). Bankalar Sektör Araştırma Raporu, Mayıs, Ankara, s.4-32.
- Meta, F.E. (2022). Bankacılık Sektöründe Kârlılığı Belirleyici Faktörlerin İncelenmesi: Panel Veri Analizi, *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 57(2):1133-1152.
- Maudos, J. ve Guevara, J. F., (2004). Factors Explaining The Interest Margin The Banking Sectors of European Union, *Journal of Banking and Finance*, 2259-2281.
- Nassar, K.B., Martinez, E., ve Pineda, A. (2014). Determinants of Banks' Net Interest Margins in Honduras, *Imf Working Paper*, WP/14/163, 4-26.
- Nargeleçekenler, M. (2009). Makroekonomik ve Finansal Serilerin Ekonometrik Analizi: Panel Veri Yaklaşımı, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ekonometri Anabilim Dalı, Doktora Tezi.
- Omağ, A. (2015). Finansal Kaldıraç Derecesi ve Seçilmiş Sektörlere Yönelik Bir Uygulama, *Maliye Finans Yazıları*, 1(103):205-218.
- Öksüzler, O. ve Bayır, M. (2014). Türk Bankacılık Sektörü Rekabet Yapısı ve Avrupa Birliği ile Karşılaştırılması, *Sakarya İktisat Dergisi*, 3(1):94-112.
- Öztürk, H. (2016). Türk Bankacılık Sektörünü Etkileyen Makro Ekonomik Faktörlerin Ampirik Analizi, *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar Dergisi*, 620:11-29.
- Öztürk, N., ve Durgut, D. (2011). Faiz Oranlarının Belirleyicileri: Türkiye İçin Ampirik Bir Analiz, *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 3(1):117-144.
- Özkan, T. (2003). Finansal Hizmetlerin Ulaştığı Bir Uç Nokta: Elektronik Bankacılık, *Öneri Dergisi*, 5(20):73-81.

- Özcan, A., ve Çiftçi, C. (2015). Türkiye'de Mevduat Bankacılığında Yoğunlaşma ve Kârlılık İlişkisi (2006–2013 Dönemi). *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(3):1-12.
- Özdemir, B, (2010). 1854-1914 Borçlanmaları Galata Bankerleri ve Osmanlı Bankası Düyun-U Umumiye İdaresi Türkiye Cumhuriyeti'nin Kabul Ettiği Osmanlı Devlet Borçları, T.C. Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Yayın No: 2010/403, Ankara, Şubat, s.1-155.
- Pehlivan, P. (2016). Türkiye'de Katılım Bankacılığı ve Bankacılık Sektöründeki Önemi, *Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 16(31): 296-324.
- Reis, Ş., Kılıç, Y., ve Buğran, M. (2016). Banka Kârlılığını Etkileyen Faktörler: Türkiye Örneği, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 72:21-36.
- Rinkeviciute, V. Martinkute ve Kauliene, R. (2014). Impact of Market Concentration on The Profitability of Lithuanian Banking Sector, *Veritas: Teorija Ir Praktika*, 15(3): 254-260.
- Saldanlı, A. ve Aydın, M. (2016). Bankacılık Sektöründe Kârlılığı Etkileyen Faktörlerin Panel Veri Analizi ile İncelenmesi: Türkiye Örneği, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi*, 24:1-9.
- Sarı, S. (2020). Banka Kredilerinde Sektörel Yoğunlaşma ve Karlılık İlişkisi, *Euroasia Journal of Social Sciences and Humanities*, 7(3):1-19.
- Saraç, T.B. ve Karagöz, K. (2010). Türkiye'de Tüketici ve Üretici Fiyatları Arasındaki İlişki: Yapısal Kırılma ve Sınır Testi, *Maliye Dergisi*, 159:220-232.
- Sarıkale, H. ve Kayahan, C. (2019). Türk Bankacılık Sektörünün Aktif Yapısındaki Değişim ve Gelişmeler, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(1): 209-222.
- Sarıtaş, H., Gökçe, A. ve Gökçe, A. (2016). Banka Kârlılığı ile Finansal Oranlar ve Makroekonomik Değişkenler Arasındaki İlişkilerin Sistem Dinamik Panel Veri Modeli ile Analizi: Türkiye Araştırması. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 11(1):87-108.

- Serel, A., ve Akşehirli, N. (2020). Türk Bankacılık Sektöründe Yoğunlaşma, *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (48): 175-204.
- Sevim, U., ve Eyüpoğlu, K. (2016). Ticari Banka Performansının İçsel Belirleyicileri: Borsa İstanbul Örneği, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 17(2): 211-223.
- Soydemir, S. (2019). Bankacılık, Sermaye Yeterliliği ve Yeni Ekonomi Programı, *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(15): 301-325.
- Sönmez, F., Zontul, M., ve Bülbül, Ş. (2015). Mevduat Bankalarının Kârlılığının Yapay Sinir Ağları ile Tahmini: Bir Yazılım Modeli Tasarımı, *BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar Dergisi*, 9(1):9-46.
- Sufian, F., ve Kamarudin, F. (2012). Bank-Specific and Macroeconomic Determinants of Profitability of Bangladesh' s Commercial Banks, *Bangladesh Development*, 35(4):1-29.
- Sümer, G. (2016). Türk Bankacılık Sektörünün Tarihsel Gelişimi ve AB Bankacılık Sektörü ile Karşılaştırılması, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18(2): 485-508.
- Sümerbank-Atatürk Ansiklopedisi, 9 Şubat 2022 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/sumerbank/?pdf=3364> adresinden erişilmiştir.
- Süslü, B., ve Baydur C., (1999), Bankacılık Sektöründe Yoğunlaşma, *SBF Dergisi*, 54(3): 152-162.
- SPK, Görev Yetki ve Sorumlulukları, 8 Mayıs 2023 tarihinde <https://spk.gov.tr/hakkimizda/gorev-yetki-ve-sorumluluklar> adresinden erişilmiştir.
- Şafak, D. (2010). Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumunun Kolluk Denetiminde Etkinliği, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Şenel, C. ve Şekeroğlu, S. (2019). Yatırım ve Kalkınma Bankalarının Etkinliklerinin VZA Yöntemiyle Analizi ve Türk Bankacılık Sektöründe Bir Uygulama, *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 54(1): 565-580.
- Tatoğlu Y., F. (2016). Panel Veri Ekonometrisi, 3.Baskı, Beta Basım Yayım, İstanbul, s.83.

- Takım, A. (2011). Türkiye’de 1960-1980 Yılları Arasında Uygulanan Kalkınma Planlarında Maliye Politikaları, *Maliye Dergisi*, 160:154-176.
- Tarı, R., Abasız T., ve Pehlivanoglu, F. (2012). TÜFE(ÜFE)- TÜFE Fiyat Endeksleri Arasındaki Nedensellik İlişkisi: Frekans Alanı Yaklaşımı, *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, 24:1-15.
- Taysı, K. (2020). Aktif Karlılığa Etki Eden Faktörlerin Panel Veri Analizi Yöntemiyle Belirlenmesi, *Journal of Original Studies*, 1(1): 15-30.
- Tunay, K.B. (2009). Türk Bankacılık Sektöründe Rekabet ve Kırılganlık, *Bankacılar Dergisi*, 68:30-55.
- Türkdönmez, C.S. ve Babuşçu, Ş. (2019). Bankaların Karlılık Performansını Etkileyen Faktörler, *Ticari Bilimler Dergisi*, 3(1):37-54.
- Tokgöz, E. (2009). Türkiye'nin iktisadi gelişme tarihi (1914- 2009), 9. Baskı, İmaj Yayınları, Ankara, s.24.
- TBB, Bankaların Faaliyet Raporları, 8 Ocak-10 Şubat 2022 tarihleri arasında <https://www.tbb.org.tr/tr/bankacilik/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistiki-raporlar/59> adresinden derlenmiştir.
- TBB, Bankacılık ve Araştırma Grubu (2005). Türkiye’de Yabancı Bankalar, *Bankacılar Dergisi*, 52:3-9.
- TBB, 19 Mart tarihinde https://www.tbb.org.tr/tr/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistiki-raporlar/Aktif_Buyukluklerine_Gore_Banka_Siralamasi/6110 adresinden erişilmiştir.
- TBB Yayınları (2008). 50. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye’de Bankacılık Sistemi “1958-2007”, Yayın No: 262.
- TBB (Türkiye Bankalar Birliği) Yayınları, 19 Ağustos 2022 tarihinde https://www.tbb.org.tr/Dosyalar/Yayinlar/Dokumanlar/Bankalarimiz_2009tum.pdf adresinden erişilmiştir.
- TBB (Türkiye Bankalar Birliği) Yayınları, 6 Haziran 2023 tarihinde https://www.tbb.org.tr/Content/Upload/istatistikiraporlar/ekler/4040/Banka_Calisan_ve_Sube_Sayilari-Mart_2023.pdf adresinden erişilmiştir.

- TBB (Türkiye Bankalar Birliği) Yayınları, 9 Ekim 2022 tarihinde https://www.tbb.org.tr/Content/Upload/istatistikraporlar/ekler/3817/Bankalarimiz_2021.pdf adresinden erişilmiştir.
- TCMB (Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası), 9 Eylül 2022 tarihinde <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/tr/tcmb+tr/main+menu/banka+hakkinda/kurumsal+yapi/sermaye+ve+hissedarlik+yapisi> adresinden erişilmiştir.
- TMSF (Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu) Yayınları, 13 Temmuz 2022 tarihinde <https://www.tmsf.org.tr/File/Download?fileId=23B61B17-2A7B-4CDA-A10E-ED9B21C7214C&typeId=1> adresinden erişilmiştir.
- TÜİK, GSYH verileri, 10 Mart 2022 tarihinde <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Donemsel-Gayrisafi-Yurt-Ici-Hasila-IV.-Ceyrek:-Ekim-Aralik-2021-45548> adresinden erişilmiştir.
- TÜİK, Fiyat Endeksi, <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=Enflasyon-ve-Fiyat-106> 13 Mart 2022 tarihinde adresinden erişilmiştir.
- Uçarkaya, S. (2006). Kamu Bankalarının Bankacılık Sistemindeki Rolü, Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Ankara, s.1-142.
- Uluyol, O. (2019a). 19.Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Bankacılığın Gelişimi, *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 16: 9-40.
- Uluyol, O. (2019b). 1980-2000 Döneminde Türkiye'de Bankacılığın Gelişimi, *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırma Dergisi*, 17:73-107.
- Uyar, U., Kangallı Uyar, S., ve Gökçe, A. (2016). Gösterge Faiz Oranı Dalgalanmaları ve Bist Endeksleri Arasındaki İlişkinin Eşanlı Kantil Regresyon ile Analizi, *Ege Akademik Bakış*, 16(4):587-598.
- Uzgören, E., ve Tarhan, A. (2012). Türkiye'de Bankacılık Piyasasında Yoğunlaşma -CR4 Herfindahl-Hirschman Endeksleri ile Analiz. *Akademik Bakış Dergisi*, 28:1-16.
- Ündücü, U. (2019). 1980 Sonrası Türk Bankacılık Sisteminde İstihdam Yapısının Analizi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.

- Yaman, S. (2021). Bankalara Özgü Faktörlerin Banka Karlılığına Etkisi: Türkiye Bankacılık Sektörü Üzerine Panel Veri Analizi, *İktisadi ve İdari Yaklaşımlar Dergisi*, 3(2):77-100.
- Yarız, A. (2011). Bankacılıkta Risk Yönetimi: Risk Matrisi Uygulaması, *Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü E-Dergisi*, 1(1): 1-33.
- Yaşa, A. (2008). Bankacılık Sektöründe Etkinlik ve Veri Zarflama Analizi Yöntemi ile Ölçülmesi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- Yalçın, D. ve Tunay, K.B. (2019). Kredi Portföylerinde Sektörel Yoğunlaşma ve Risk İlişkisi: Türkiye Örneği, *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 12(22): 344-358.
- Yalta, Y.A. (2020). Para Teorisi ve Politikası Ders Notları, Türkiye Bilimler Akademisi Açık Ders Malzemeleri Projesi, Nisan, s.72.
- Yazıcı, M. (2018). Bankacılığa Giriş, 1.Basım, Beta Yayıncılık, İstanbul, s.48.
- Yayla, M. (2007). Türk Bankacılık Sektöründe Yoğunlaşma ve Rekabet:1995-2005, *BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar Dergisi*, 1(1): 35-59.
- Yetiz, F. (2016). Bankacılığın Doğuşu ve Türk Bankacılık Sistemi, *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(2):107-117.
- Yıldırım, O. (2020). Bankacılık Sistemindeki Gelişmeler ve Türkiye’de Bankacılık Sistemi, *International Journal of Financial Economics and Banking Practices*, 1(2):63-77.
- Ziraat Bankası, 6 Mayıs 2022 tarihinde <https://www.ziraatbank-kktc.com/tr/bankamiz-tarihcesi> adresinden erişilmiştir.

ÖZGEÇMİŞ

Ad ve Soyadı : Gizem YALÇIN

Doğum Tarihi :

E-mail :

Derece	Program	Üniversite	Yıl
Lisans	İşletme	Gümüşhane Üniversitesi	2016-2020
Yüksek Lisans	İşletme	Tarsus Üniversitesi	2020-2023